

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

Yüksek Lisans Tezi

BURCU OKAY

Tarih Anabilim Dalı

İzmir 2019

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Burcu OKAY
92160001516**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Mehmet Ali Kaya**

**Tarih Anabilim Dalı
Tarih Yüksek Lisans Programı**

İzmir-2019

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Burcu OKAY
Numarası : 92160001516
Anabilim Dalı : Tarih
Tez Başlığı (Türkçe) : Roma Cumhuriyet Döneminde Kadın
Tez Başlığı (İngilizce) : Woman in the Roman Republic
Tez Savunma Tarihi : 30.05.2019
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRI ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Gonca Serel
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Ayhan YAZGI
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒

☐

☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Roma Cumhuriyet Döneminde Kadın adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Burcu Okay

Özet

İnsan türünün sayısının, onun üretim ve işgücünün yarısını oluşturan kadının tarihi uzun zamandır görmezden gelinmiş ve yeteri kadar araştırılmamıştır. Bu çalışmanın araştırma konusu Roma toplumu gibi ataerkil kurallar barındıran bir toplum içinde var olmuş kadının hangi koşullarda yaşadığı, toplum tarafından onlara hangi roller verildiğidir.

Romalı tarih yazarları kadınların toplumdaki varlığını ve faaliyetlerini de kendi düşünce yapılarıyla değerlendirmiş ve eserlerine aktarmıştır. Romalı bir kadının "nasıl iyi bir kadın" olacağı da onlar tarafından belirlenmiş, hatta topluma da empoze edilmiştir.

Roma'da, cumhuriyet rejimin kurulması ve Caesar'ın suikasti sonrası gelişmelerin de katkısı ile zamanla, cumhuriyet rejimin sona erdiği süreçte kadınların toplumsal olaylardaki etkilerinin ve bu etkilerin antik kaynaklardaki yansımalarının konu edildiği bu çalışmada Romalı tarih yazarlarının kendi eserlerinde bahsettikleri bazı Romalı kadınların yaşadıkları tarihsel olaylardan bahsedilecektir. Söz konusu kadınlar ve olaylar, aile, din ve siyaset çerçevesinde değerlendirilmiş, toplumsal cinsiyet bağlamında yorumlanmıştır.

Abstract

The history of the woman, whose half of the human population, and therefore of the production and labor force, has long been ignored and not adequately researched. The subject of this study is the conditions under which the women lived in Rome, a society that contains patriarchal rules and what roles are given to them by that society.

Roman historians have evaluated the very existence and activities of women in their societies with their own mindset and conveyed them to their works. They described, defined and even imposed the conditions of an ideal woman in Roman society.

In the period of the establishment of republican regime in Rome, and termination of republican regime with the assassination of Caesar, the effects of women on social events and reflection of these effects on resources are discussed. The womens and the events mentioned the framework of family, religion and politics and interpreted in the context of gender.

ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

İÇİNDEKİLER

Tutanak	iii
Yemin Metni	iv
Özet.....	v
Abstract.....	vii
Önsöz	ix
Kısaltmalar	x
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖNE ÇIKAN KADINLAR

I.1. Kartaca Savaşları Öncesinde Kadınlar	4
I.1.1. Lucretia	4
I.1.2. Cloelia	5
I.1.3. Valeria, Veturia ve Volumnia	7
I.1.4. Lucius Verginius'un Kızı: Verginia	10
I.1.5. Vesta Rahibesi Municia	14
I.1.6. Cornelia ve Sergia.....	15
I.1.7. Verginia	16
I.1.8. Toplu Zina Suçu ve Yargılanan Kadınlar	18
I.2.Kartaca Savaşları Sonrasında Kadınlar	19
I.2.1. Kartaca Savaşları Esnasında Kadınlar	19
I.2.2. Claudia Quinta	22
I.2.3. Oppius Yasası ve Kadınlar	23
I.2.4. Bacchus Kültü ve Bacchanalia Festivalinde Kadınlar	29
I.2.5. Toprak Reformu ve Ahlaki Anlamda Örnek Bir Kadın: Cornelia.....	32
I.2.6. İffetsizlik Suçu ve Vesta Rahibeleri	34
I.2.7. Siyasi Amaçlı Evlilikler.....	35

I.2.8. Caesar Suikastı ve Kadınlar: Hortensia	42
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIMINDAN ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

II.1. Kadın ve Aile: Kadının Vesayeti.....	45
II.1.1. Ailede Baba Otoritesi ve Kadının Vesayeti.....	45
II.1.2. Evlat Edinme	50
II.1.3. Evlilik	51
II.1.4. Manusla Evlilikler	52
II.1.5. Manussuz Evlilikler.....	54
II.1.6. Boşanma	58
II.2. Kadın ve Din	60
II.2.1. Aile İnançları.....	61
II.2.2. Vesta Rahibeleri ve Ahlaksızlık Suçları.....	62
II.2.3. Plebs Pudicitia'nın Kurulması.....	66
II.2.4. Megalesia Festivalleri.....	67
II.2.5. Bacchanaia Festivalleri.....	69
II.3. Siyasi Olaylarda Kadın.....	70
II.3.1. Savaş Zamanlarında Kadınlar.....	70
II.3.2. Ekonomik ve Toplumsal Yaptırımlarda Kadınlar	71
Sonuç	73
Kaynakça	76

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Roma Cumhuriyet Döneminde yaşayan ve dönemin kaynaklarında adı geçen kadınların siyasi ve toplumsal yaşantısı, toplumsal cinsiyet konusu bakımından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Tez konumu belirlememde eski batı toplumlarında kadının nasıl algılandığı ve biz tarihçilere kaynaklarda ne şekilde aktarıldığını merak edişim etkili olmuştur. Fakat kaynakların ve tarihsel sürecin genişliği bu tezin konusunu Roma Cumhuriyet Dönemi ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmamızı iki bölümde inceledik. İki alt başlığa ayrılarak çalıştığımız Birinci Bölüm'de siyasi, sosyal, dinsel olay ve eylemlerde adlarıyla Roma'nın Cumhuriyet Dönemi (İÖ 509- İS 27) tarihinde öne çıkmış kadınlardan ve onların şahsında tebarüz etmiş olaylardan bahsettik. Üç alt başlığa ayrılarak çalıştığımız İkinci Bölüm'ün ilk kısmında ise kadın, birinci bölümde bahsedilen kadınlar ve onlarla ilgili olayları da dikkate alarak yasalarda tanımlanan evlilik, evlat edinme, boşanma ve ailede kadın ve konumu; sonraki iki ana başlık altında ise, kadının savaş durumunda, din ve siyaset çerçevesindeki yeri toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından değerlendirildi.

Yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman benden desteklerini ve bilgi birikimini esirgemeyen, bu çalışmayı onaylayan ve tamamlanmasını sağlayan kendisinden çok şey öğrendiğim danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali Kaya'ya, Roma hukuku konusunda bilgi edinmeme yardımcı olan ve her zaman desteğini hissettiğim Dr. İpek Sevda Söğüt'e, tezimi yazma aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen Ege Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmakta olan sevgili arkadaşım Sait Çil'e ve özellikle en ümitsiz anlarda bile dayanışma ile yan yana durduğumuz başta en yakın arkadaşım Sena Büke Yılmaz'a ve hayatımda olan tüm kadınlara, yıllarca maddi manevi desteklerini eksik etmeyen, benim bugünlere erişmemi sağlayan, varlıklarıyla güç veren annem Sevgi Okay ve babam Yakup Okay'a teşekkürü borç bilirim.

Burcu Okay

Mayıs 2019/ İzmir

KISALTMALAR

Antik Yazar Adlari

App.	Appianus
Cass. Dio.	Cassius Dio
Catul.	Catullus
Cic.	Cicero
Gai.	Gaius
Dio. Hal.	Halikarnassoslu Dionysios
Liv.	Livius
Plut.	Plutarkhos
Polyb.	Polybius
Suet.	Suetonius

Antik Edebi Eser Adlari

<i>Aug.</i>	<i>Augustus</i> (Suetonius)
<i>Brut.</i>	<i>Brutus</i> (Plutarkhos)
<i>C. Gracch.</i>	<i>Gaius Gracchus</i> (Plutarkhos)
<i>Caes.</i>	<i>Caesar</i> (Plutarkhos)
<i>Camill.</i>	<i>Camillus</i> (Plutarkhos)
<i>Cor.</i>	<i>Coriolanus</i> (Plutarkhos)
<i>Inst.</i>	<i>Institutiones</i> (Gaius)
<i>Iul.</i>	<i>Iulius Caesar</i> (Suetonius)
<i>Mor.</i>	<i>Moralia</i> (Plutarkhos)
<i>Num.</i>	<i>Numa</i> (Plutarkhos)
<i>Per.</i>	<i>Periochae</i> (Livius)
<i>Pomp.</i>	<i>Pompeius</i> (Plutarkhos)
<i>Publ.</i>	<i>Publicola</i> (Plutarkhos)
<i>Rom.</i>	<i>Romulus</i> (Plutarkhos)
<i>Sull.</i>	<i>Sulla</i> (Plutarkhos)
<i>Ti. Gracch.</i>	<i>Tiberius Gracchus</i> (Plutarkhos)

Giriş

Dünya genelinde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramı arasındaki ayrım, 1960'lı yılların son dönemlerinden itibaren özellikle feminist felsefe ve bu felsefenin yol açtığı tartışmaların ardından yürütülen bilimsel araştırmalar sonucunda yapılmıştır. İki kavram arasındaki fark şu şekilde özetlenebilir; cinsiyet kavramı biyolojik bir dişilik ya da erkeklik halini karşılarken, toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumun cinsiyetlere akabinde de kişilere yüklediği tavır, davranış beklentilerini ve genellemeleri karşılar. Kişilerin kromozom türleri ve hormonları, onların biyolojik cinsiyetlerini belirlemektedir. Fakat toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetler üzerinden toplumsal beklentileri, varsayımları ve genellemeleri içermektedir. Toplumda yaşayan bireyler de hem sosyal yaşantılarına hem de özel yaşantılarına bu beklenti ve yönlendirmeler ile devam etmektedir. Bireylere cinsiyetleri doğrultusunda verilen roller ve görevler çoğu zaman iktidar tarafından verilmiş ve korunmasına gayret edilmiştir. Koyulan yasalar ve yaratılan normlar ile kadınlar tabi kılınmak istenmiştir. Zaman ve mekana göre toplumların bireylere ya da çeşitli mesleklere tayin ettiği roller farklıdır. Fakat kadınlar söz konusu olduğunda birçok etken, hemen hemen aynı kısıtlayıcı koşulları doğurmaktadır.¹

Antik Dönem kadınlarını konu alan çalışmaların sayısı, toplumsal cinsiyet fikrinin de tartışmaya açılması ve araştırmaların bu bağlamda yapılması ile artmıştır. Eskiçağ toplumlarındaki kadının rolü de bu çalışmaların konusu olmuştur. Eskiçağ alanında ilk kapsamlı çalışma, 1975 yılında S. B. Pomeroy tarafından yayımlanan *Goddesses, Whores, and Slaves in Classical Antiquity* adlı eser olmuştur. Ülkemizde ise 1940'lardan itibaren Roma hukuku kapsamında yapılan çalışmalarda, Romalı kadınların hukuki konumları hakkında bilgi sağlanmıştır. 1976 yılında ise Muhibbe Darga tarafından yayımlanan *Anadolu'da Kadın* adlı çalışmasıyla Hitit kadınlarının yaşantısına dair bilgiler sunmuştur.

Roma Cumhuriyet Döneminde yaşayan kadınlar ise, toplum tarafından belirli normlarla sınırlandırılmıştır. Kadınların sosyal ve siyasal yaşama katılmaları, erkeklerin

¹ Stone 2015: 89-90

tasarladığı düzen içerisinde mümkün olmuştur. Kadınların ekonomik hayata katılmaları engellenmiştir ve kadının sadece doğurganlık ve annelik yönü vurgulanmıştır. Oppius Yasası'na karşı mücadele eden kadınlar ortaya çıktığında, erkekler arasındaki hakim görüş, "Erkeklerle kadınların eşit olması durumunda kadınların erkeklerin efendileri olacağı" yönündeydi. Bu görüşe göre, kadınlar erkekler ile eşit bir konuma getirilirse tabi kılınma ve vesayet altına alınma gibi durumlar ortadan kalkacaktı. Böyle bir durumun engellenmesi için kadınlar evlerinde kocaları, devlet yönetiminde yasa koyucular, toplumsal olarak ise gelenek unsurları kullanılarak kontrol altına alınmak istenmekteydi. Günümüzde bile, kadınlara toplumsal açıdan dayatılan, "Kadının görevi anneliktir, kadının görevi ailesini korumaktır" gibi söylemlerle kadınların iş hayatından uzaklaştırılıp ekonomik özgürlüklerine kavuşamaması gibi durumlar amaçlanmaktadır. Çünkü bunun tersi durumunda kadın, erkekle ekonomik anlamda eşit duruma gelecek ve bu da kadınların sosyal anlamda da erkeklerle eşit hale gelmesine yol açmış olacaktır. Roma'da da tarihin her döneminde ve her devlet tipinde izlenen bu anlayış farklılık göstermemiştir. Kadınları, tıpkı başka devletlerde de olduğu gibi Roma'da da yönetim kadrolarında ya da devlet yönetiminde etkili konumlarda göremeyiz. Roma'da kadınlar oy kullanamaz, magistratlık yapamaz. Romalı erkeklere göre, kadın doğası gereği zayıf, tek başına karar alamayacak kadar yetersiz bir varlıktır. Üzerinde hakimiyet kurmak gereklidir. Bunu da ilk olarak, doğduklarında erkek vasileri, evlendiklerinde de eşleri yapar. Erkekler, belli bir yaştan sonra bu durumdan kurtulsalar da kadınlar, kaç yaşında olurlarsa olsunlar hep vasilik altında otorite ile yönetilmeleri gereklidir.² Roma Cumhuriyet Döneminde özellikle Kartaca Savaşlarından sonra kadınlar biraz daha özgürleşti. Bu durum da Romalı tarihçiler, devlet adamları ya da düşünürler tarafından toplumun ahlaken çöküşünün sebebi olarak gösterilmiştir. Bahsettiğimiz yetersiz özgürleşme halinin sadece Roma şehri içerisindeki, özellikle de soylu kadınlar üzerinden kaynaklara yansıyan kısmını görmekteyiz.

Romalı kadınlar hakkındaki bilgiler, Krallık Dönemi başlarından itibaren kaynaklarda yer alır. Ancak bu bilgiler özellikle toplumsal açıdan ahlaklı görülen kadınlar, kendilerine toplum tarafından verilen rolleri başarıyla yerine getirdikleri

² Liv. XXXIV. 2-3; Gai. *Ins.* I. 110, 144.

konularda özne konumundaysa kayda geçirilmiştir. Patricii kadınlar ya da zengin plebs kadınları haricinde, Roma'da yaşayan kadın köleler ya da daha sıradan kadınlara dair bilgilerimiz kısıtlıdır. Bu durum da kadınların ekonomik ve bunun getirdiği sınıfsal farklılıklar sayesinde tarih sahnesinde var olabildiklerinin kanıtıdır.

Roma toplumunda kadınların rolleri ve nasıl bir kadın olması gerektiği konusunda beklentiler ise, genellikle belirli konular etrafında şekillenmiştir. Romalı kadınların yaşamları süresince nasıl davranmaları gerektiği gelenekler, dini kurallar, hukuk kuralları tarafından belirlenmiştir. Belirtilenin aksine davranışlar sergileyen kadınlar ise kaynaklarda dönemin hakim ataerkil düzeni içinde eleştirilmiştir. Ailede hakim gücün istekleri doğrultusunda hareket etmeyenler aile babaları tarafından, toplumda ise geleneklerin ve kuralların ön gördüğü gibi davranmayan kadınların ise devlet adamları tarafından sert bir dille eleştirildiği zamanlar olmuştur ve bu eleştiriler dönemin kaynaklarına yansımıştır.

Günümüz toplumlarında kadının toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl algılandığını anlamak için insanlığın var oluşundan itibaren kadının toplumlar tarafından nasıl algılandığı ve nasıl aktarıldığı incelenmelidir. Roma Tarihi açısından bu kültür aktarımında antik kaynakların dili ve antik kaynakların yazarlarının, olayları aktarırken kullandıkları kelimeler aslında toplumun kültürü, alışkanlıkları ve yaşayışlarına ayna tutar. Bu kültür içinde var olan kadının, toplumsal olarak nasıl algılandığını anlayabilmek için antik kaynaklar çerçevesinde farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

I. ROMA CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANTİK KAYNAKLARDA ADI GEÇEN KADINLAR

I.1. Kartaca Savaşları Öncesinde Kadınlar

I.1.1. Lucretia

Geleneksel inanca göre İÖ 753 yılında kurulan Roma, İÖ 509 yılına kadar yedi kral tarafından yönetildikten sonra rejim değişikliği yaşadı. Son kral Lucius Tarquinius Superbus'un şehirden kovulmasıyla Roma artık monarşi ile değil, " halkın işi " anlamına gelen *res publica* yani cumhuriyet rejimi ile her sene seçilen consuller tarafından yönetilecekti. Fakat bu kavram, günümüzde algılanan cumhuriyet rejiminden farklı olarak aristokratik cumhuriyet olarak adlandırılmalıdır. Çünkü dönemin sınıf çatışmalarının temel sebebi; sadece aristokrat sınıfın, yani *particii* sınıfının değil, köleler hariç tüm halkın yönetime katılması gerekliliğidir.

Roma'da cumhuriyet rejimine geçilmesinin altındaki sebep; Roma'nın önde gelen ailelerinden birine mensup, iffetli bir kadına karşı işlenen cinsel saldırı, dönem deyimiyle tecavüz suçuydu. Bu suçu işleyen kişi ise Kral Lucius Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus Tarquinius Superbus'tu. Babası gibi iktidar yetkisini istediği her alanda kullanan Sextus Tarquinius Superbus, kendi akrabası olan Tarquinius Collatinus'un eşi Lucretia'nın odasına herkes uyuduktan sonra girdi. Sesleri duyan Lucretia ona kim olduğunu sorunca şöyle cevap vermişti;

“Ben Sextus Tarquinius'um, senin de bildiğin gibi babamın en büyük oğluyum ve krallık bana geçecek, seninle evlenmek istiyorum. Benimle ol ve krallığın avantajlarını paylaşalım. Eğer kabul etmezsen ve erdemini korumak istersen seni öldürür, çıplak bedenlerinizi kölenle birlikte yatağa yatırırım ve sizi yakalamış gibi yaparım. Akrabalarım bu onursuzluğunu cezalandırır; hem cenaze töreninden hem de diğer tüm geleneksel törenlerden mahrum bırakılırsınız.” cevabını verdi. Bu tehditlerin ardından da Lucretia'ya tecavüz etti.³

³ Dion. Hal. IV. 64-66.

Livius'un aktarımına göre ise Sextus Tarquinius Superbus, önce odaya girdi, kılıcıyla Lucretia'ya sessiz olmasını söyledikten sonra ona yalvardı ve ona ne kadar aşık olduğundan bahsetti. Lucretia ikna olmayınca ona tehditler savurdu ve tecavüz etti. Lucretia daha sonra bu durumu babasıyla kocasına anlattı ve intikamını almaları için söz istedi. Her ne kadar onlar yaşanan hadiselerin kendisinin bir suçu olmadığını anlatmaya çalışsa da Lucretia "Ben kendi hesabıma göre, suçsuz olmama rağmen, bu günahtan dolayı kendimi cezasız bırakmayacağım. Ne şimdi ne de sonra, Lucretia gibi iffetsiz bir kadın asla yaşamayacak." sözlerini söyledikten sonra elbisesinin altında gizlediği hançerini kendi kalbine sapladı.⁴

Bu olayın duyulmasının ardından ortaya çıkan kargaşa tüm şehre yayıldı ve kralın, ailesi ile birlikte Roma'dan sürülmesine karar verildi. Bu sırada Kral Latium'daki Ardea kentinde Rutuli kavmi ile savaş halindeydi. Karar, kralın bulunduğu ordugaha ulaştıktan sonra, kral Roma'ya dönmek istediye de şehrin kapıları ona kapatılmış ve Roma'da rejim değişikliği olmuştu. Roma'nın idaresi, son kralı kovan Lucius Brutus önderliğindeki aristokrat sınıf arasında paylaşıldı. Livius bu yeni idare şeklini plebler ve patricilerin kaynaşması açısından mükemmel bir idare şekli olarak adlandırırsa da aslında öyle değildi. Çünkü, cumhuriyet yönetimi esnasındaki sınıfsal mahiyetli iç karışıklarının temelinde yatan ana etken, yine rejimdeki patricii tekelidir.⁵

Yeni rejimde *Comitia Centuriata* adı verilen ve Roma'nın kuruluş aşamasındaki gens şeflerinden oluşturulan yüz kişilik meclisle beraber *magistratus* adı verilen yüksek kamu görevlerine de patricii sınıftan kişiler seçiliyordu. İdari ve askeri bürokrasinin yanında Roma'da dini bürokrasi de bu sınıfın hakimiyetindeydi.⁶ Yönetimdeki çifte standart ve hukuksal anlamda adil yargı ortamının olmaması plebleri İÖ 494 yılında eyleme geçirdi.

I.1.2. Cloelia

Roma, son kralın kentten kovuluşu ve yeni rejim düzenlemeleri esnasında askeri anlamda Etrüsklerle mücadele ediyordu. Şehirden ve yönetimden kovulan son kral

⁴ Liv. I. 58.

⁵ Liv. II. 2.

⁶Kaçar 2008-2009: 17-20.

Tarquinius Superbus ve ailesi, Etruria bölgesinde bulunan Clusium kenti kralı Porsinna'ya sığındı. Roma'ya dönüp krallığı tekrar tahsis edebilmesi için Porsinna'yı yardım etmeye ikna etti. Böylece Roma'ya saldırı başladı ve kent kuşatma altına alındı. Roma bu kuşatma esnasında oldukça sıkıntılı süreçler geçirdi fakat kuşatmanın sonunda iki taraf arasında bir barış anlaşması yapıldı. Roma, bu barış anlaşmasının garantisi olarak bazı soylu ailelerin çocuklarını Kral Porsinna'ya yolladı. Yirmi kişilik rehine grubunun içinde Dionysios'a göre dönemin consulleri olan Marcus Horatius ve Publius Valerius'un çocukları da bulunuyordu.⁷ Bu grubun içinde kahramanlığı ve cesareti ile göze çarpan bir genç kız olan Cloelia da vardı. Cloelia'ya kahramanlık ününü kazandıran olay, Etrüsk kampından diğer rehine kızları kaçırıp Roma'ya getirmesi ve ailelerine sağ salim teslim etmesi olmuştur.

Livius'a göre olay şöyle gelişmiştir; Cloelia, düşmanların kargı yağmuru altında, genç kızlardan meydana gelen bir yürüyüş kolunu kumanda etmişti, bu toplulukla beraber Tiber nehrini yüzerek geçmiş ve yanında bulunanların hepsini sağ salim erkek akrabalarına teslim etmişti. Bu durum krala bildirilince kral önce öfkelenmiş fakat sonra genç kıza hayranlık duymuştu ve genç kızı Roma'dan geri istemişti. Eğer rehine geri gönderilmezse anlaşmayı bozacağını belirtmiş, gönderildiği takdirde ise Cloelia'nın şerefine leke sürülmeyeceği teminatını vermişti. Karşılıklı şartlar sağlanınca da kral genç kızı misafir etmiş, kahramanlığını övdükten sonra rehinelerin yarısını da Cloelia'ya hediye edeceğini belirtmiştir.⁸ Plutarkhos, Dionysios'un aktarımların kaynak göstererek bu övgülerden sonra kralın genç Cloelia'ya tam donanımlı savaş atı hediye ettiğini söyler.⁹ Bu olayda antik yazarların tümü olayı ve Cloelia'nın cesaretini " erkek gibi " ya da " bir kadından beklenmeyecek şekilde kahramanlık " gibi söylemlerle betimleyip övmüşlerdi.¹⁰ Kral Porsinna, yaşının yanında özellikle cinsiyetine vurgu yapmıştır. Bunun yanında antik kaynaklarda Cloelia'nın vurgulanan diğer bir özelliği de bakire olmasıdır. Latince *virgo* kelimesi bekareti ve evlenmemiş genç kızları kapsamaktaydı. Bu olayda ise Cloelia için erkeksi cesaretinin yanında *virgo* kelimesinin bakire anlamına

⁷ Dion. Hal. V. 32. 3.

⁸ Liv. II. 13.

⁹ Plut. *Publ.* XIX. 4.

¹⁰ Dion. Hal. V. 34. 3.

özellikle vurgu yapılmıştır. Roller, Livius'un aktarımından yola çıkarak Cloelia'nın bu hareketi, kralın ordugahına girip Porsinna'yı öldürmeyi planlayan ama başarılı olamayan Gaius Mucius'tan etkilenip halk tarafından övülme beklentisi ile yaptığını söyler.¹¹

I.1.3. Valeria, Veturia ve Volumnia

Roma, Etrüsk kralı ile barışı sağladıktan sonra Sabinler, Latinler ve Volsklarla da savaştı. Livius'un aktarımına göre, Postimus Cominius ve Titus Largius'un consullük döneminde Sabinlerle yapılan savaşlardan birinin asıl sebebi de kadındır. Roma'da oyunların düzenlendiği sırada bir Sabin genci bir kadını kaçırmış, bu olay sebebiyle şehirde kargaşa ve arbedeler çıkmıştı. Fakat burada Livius, kadının özellikle “kötü şöhretli” oluşunu vurgulamıştır. Bu kadının kötü şöhretli olarak anılmasının sebebini Livius açıklamamıştır. Roma toplumunda tiyatro oyunculuğu ya da fahişelik yapan kadınlar toplum tarafından hoş karşılanmıyordu. Bir zorla alıkoyma suçu sonrası şehirde çıkan arbede aktarılırken kadının şöhretinin kötü oluşunun dönemin tarihçisi için atlanamayacak bir detay olarak görülmesi ama aynı tarihçinin sebep beyan etme gereği duymaması dikkat çekicidir.

Roma, dış siyaseti bağlamında uzun bir dönem boyunca farklı cephelerde, yukarda sayılan kavimlerle savaş halinde oldu. Antik kaynaklarda, Volsklar ile yapılan mücadelede de bir kadının kahramanlığı özellikle vurgulanmaktadır. Livius'a göre, Spurius Nautius Rutilus ve Sextus Fruius'un consullükleri sırasında Volsklar bir isyan çıkardılar (İÖ 488). İsyanın baş aktörü ise Romalı sürgün komutan, Gaius Marcius Coriolanus'dur. Bu komutan, Titus Geganius ve Publius Minicius'un consullükleri sırasında, patricii ve plebslerin çekişmesinde söylemleriyle, plebslerin nefretini kazanmış ve şehirdeki gergin durumu ateşlemişti. Buna bağlı olarak, senato kararı ile sürgüne mahkum edildi. Ona bu sürgün durumda kapılarını açan da Volskların önde gelen isimlerinden biri olan, Attius Tillius oldu.¹² Bu olaydan sonra Volsklara sığınan Coriolanus, İÖ 488 yılında bu kez Romalılara karşı Volskların komutanı durumundaydı. Roma'nın daha önce ele geçirdiği kasabaları tek tek Volsklar adına geri aldı. Roma'nın beş mil uzağında ordugâh kurdu ve Roma'ya da yağmacılar yolladı ve şehri yakıp

¹¹ Roller 2004: 30.

¹² Liv. II. 35.

yıktırdı. Roma Coriolanus 'a iki kere elçi yolladı. Fakat ikinci seferde yollanan elçiler ordugahtan içeri bile alınmadılar.¹³

Roma'nın bu zorlu durumdan kurtuluşu yine kadınlar sayesinde oldu. Livius, tüm bunlardan sonra Coriolanus'un annesi Veturia ve karısı Volumnia'nın yaşadıkları evin önünde Romalı evli ve çocuklu kadınlardan oluşan bir kalabalığın toplandığını aktarır. Fakat Livius, bu kalabalığın nasıl organize olduğunu ve ne amaçla bir araya geldiklerini anlayamadığını da söyler. Oysa ki, Plutarkhos ve Dionysios'a göre onları Capitolinus tepesindeki Iupiter tapınağında, Publicola'nın kız kardeşi Valeria örgütlemiştir. Valeria, tapınağın en üst basamağından kadınlara seslenerek onları önce teselli etti, sonra da bir şeyler yapmaları için harekete geçmeleri gerektiğini söyledi ve konuşmasına şöyle devam etti:

" Erkekler kaybetmek için pes ettiklerinde biz kadınlar şehrimizi kurtarmak için ne yapabiliriz? "

Ardından kadınların gücünün silahlara ve ellerine dayanmadığını, doğaları gereği iyi niyeti ve sözleri güç olarak kullanabileceklerini, bu yüzden hemen yas giysilerini giyip çocuklarını da yanlarına alıp Coriolanus 'un annesi ve karısına birşeyler yapmaları için yalvarmalarını söyledi.¹⁴ Plutarkhos eserinde bu sahneden ve Valeria'nın tapınaktaki konuşmasından ayrıntılı olarak bahsetmez. Fakat evin önünde toplanan kalabalıkta Valeria da vardır ve buraya ne consullerin emriyle ne de senato kararı doğrultusunda geldiklerini, buraya sadece kadın olarak onlara yalvarmaya geldiklerini, söylediğini belirtir. Onlardan, kendisi ve tüm kadınlar adına, Coriolanus'un yanına gidip ona yalvarmalarını ve vatanına yaptığı ihanete son vermesini sağlamalarını ister. Eğer bunu yaparlarsa ünlerinin krallık döneminde savaşa son veren Sabin kadınlarının ününü aşacağını söyler. Konuşmanın ardından Coriolanus'un annesi umut vaat eden bir konuşma yapmaz. Coriolanus'un sürgünden sonra her şeyi geride bıraktığı gibi ailesini de geride bıraktığını söylemekle beraber, oğlunun katı yürekli biri olduğunu, bu sebeple kadınların yalvarmasından etkilenmeyeceğini belirtir. Fakat kadınlar ısrarlarına devam ederler ve Coriolanus'un annesi en sonunda oradaki kadınlar, gelini ve çocuklarıyla

¹³ Liv. II. 40.

¹⁴ Dion. Hal. VIII. 39.

birlikte oğlunun ordugâhına gitmeye ikna olur.¹⁵ Kadınların bu toplantısından sonra ordugâha gidişlerinin senato kararıyla mümkün kılındığını sadece Dionysios söyler.¹⁶ Kadınlar, ordugâha vardıklarında Coriolanus oldukça sert bir duruş sergilemişti. Fakat arkadaşlarından biri, topluluğun içinde annesini, karısını ve çocuklarını gördüğünü söyleyince oturduğu yerden aniden sıçradı ve annesine doğru koştu. Annesi bu andan itibaren bir konuşma yapmıştı. Konuşmanın aktarımı ise şu şekildedir:

" Beni kucaklamadan önce bir düşmanla mı yoksa oğlumla mı karşılaştığımı, ya da bir esir mi yoksa senin ordugahında bulunan annen mi olduğumu bilmek isterim. Seni önce bir sürgün sonra bir düşman olarak gördüm, uzun bir yaşam ve bedbaht bir yaşlılığa sürüklenişimin nedeni bu değil midir? Seni doğurarak neslini devam ettiren ve seni besleyen bu ülkeyi yakıp yıkarak yağma edebilecek misin? Hududu geçerek geldiğin zaman son derecesine varmış düşman ve tehditkar ruhunun öfkesi ve hiddeti seni bırakmayacak mı? Roma, gözlerinin önünde uzanırken ona yardıma gelmeyecek misin? Roma'yı gördükten sonra kendine sormadın mı evim, tanrılarım, annem, karım ve çocuklarım bu surların içindedir diye. Bir oğlum olmasaydı Roma şimdi kuşatılmayacaktı. Günlerimi özgür bir kadın olarak özgür bir ülkede bitirmeliydim. Fakat şimdi senin için daha şerefsiz, benim için de daha bedbaht bir duruma katlanmaktan başka yapabileceğim hiçbir şey yok. Ne de perişan bir durumda olmama rağmen, uzun zaman böyle kalacağım. Eğer düşündüğün bu şeyleri yapmaya devam edersen, ya vakitsiz bir ölüm seni alıp götürür ya da uzun bir kölelik sürüp gidersin."¹⁷

Bu konuşmanın ardından Coriolanus, ailesini kucaklayarak, askeri kuvvetleri de şehirden çekti.

Dionysios bu sahneyi daha ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır. Dionysios'un eserinde, özellikle Volskların komutanlığından ayrılması konusunda ne kadar zorlandığı ve annesinin bu husustaki ikna çabaları ayrıntılı olarak verilmiştir. Dionysios'a göre, Livius'un anlattığı gibi, ilk diyalog sonrası kuşatmadan vazgeçmiş değildi.¹⁸ Coriolanus

¹⁵ Plut. Cor. XXXIII. 1.

¹⁶ Dion. Hal. VIII. 43 .

¹⁷ Liv. II. 40.

¹⁸ Plut. Cor. VIII. 45-55.

annesinden sonra karısına dönüp, kendisi şehirden ayrıldıktan sonra dul bir kadın olarak hala onun annesi ile yaşadığı için ve annesini yalnızlığa terketmediği için kendisine ne kadar büyük bir iyilik yaptığından da bahsetmiştir. Bu olayda tüm antik kaynaklarda bahsedilen kadınların özellikle *matron* yönü vurgulanır. Roma'da, patricii ailelerinin evli kadınları için toplumsal açıdan saygın bir sıfat olan *matronluk*, yani evlilik ve evlilik bağı içinde çocuk sahibi olmak, vatandaşlık göreviydi. Vatanın ve kocasının soyunun devamlılığı için evlenmiş, özellikle de evliliğine ve kocasına sadakatle bağlı kadınlar, toplumsal açıdan saygı duyulacak bir konumda bulunuyorlardı. Roma'nın Volsk saldırısından kadınlar sayesinde kurtulmasından sonra bu anı belleklerde yaşatmak amacıyla senatonun izniyle Fortuna Muliebris tapınağı inşa edildi ve kadınlara tahsis edildi. Ayrıca bu tapınağın ritüellerinin masrafları da ödenekle desteklenecekti. Ertesi yıl, savaşın bitiş gününün yıl dönümünde yapılan ritüeli başlatmak için de Valeria rahibe olarak seçildi.¹⁹ Valerius Maximus'un verdiği bilgilere göre, ayrıca senatodan kadınların mor renkte kıyafetler giymelerine, gösterişli süsler kullanmalarına izin çıkarılmış ve erkeklerin yolda kadınlara öncelik vermelerine karar verilmiştir.²⁰ Elbette bu öncelikler özellikle Valeria gibi sadece patricii kadınlara verilmiş olmalıdır. Kadınların görünüşleri ve giyimleri hakkında senato kararı çıkarılması, o dönemde kadınların en doğal hakkı olan görünümlerine karar verme özgürlüğüne bile sahip olamadıklarını, yapılan fedakarlık sonucu kazanılan ya da kazanılacak bir şey olarak sunulduğunu göstermektedir.

I.1.4. Lucius Verginius'un Kızı: Vergina

Roma, dış siyasetinde Etrüsk, Sabin, Volsk ve Latin topluluklarıyla meşgulken iç siyasetinde de sınıf çatışması mevcuttu. Cumhuriyet sonrasındaki devlet yönetimi plebslere, patriciiler gibi eşit yönetim ve yönetme imkanları sağlamıyordu. Plebsler de patriciiler gibi vatandaş statüsündeydiler. Askere gidiyorlar ve vergi veriyorlardı fakat bunlara rağmen yönetime katılamıyorlar, memuriyetlere seçilemiyorlardı. Patricilerle evlenmeleri yasaktı. Plebslerin içinde çok zengin aileler olduğu gibi küçük köylülerden

¹⁹Dion. Hal. VIII. 55.

²⁰ Kalaycıoğlu 2017: 95.

oluşan gruplar da vardı. Askerlik yükümlülükleri olduğu için Roma'nın komşu kavimlerle olan savaşlarına katılmak zorundaydılar. Bu durum toprakların yeterli şekilde işletilmesine engel oldu ve zamanla borçlandılar, borçlarını ödeyemeyecek duruma geldiklerinde de köle statüsüne düştüler. Toprağı az olan ya da toprak sahibi olamayan plebsler de kendilerine devlet arazisinden toprak tahsis edilmesini istediler. Patricii-plebs mücadelesinin, aslında en önemli ve en temel sebebi ise Roma hukukunun herkese eşit hükümler içerecek şekilde yazılı hale getirilmemesiydi. Çünkü mahkemede yargıçlar patricii sınıfındandı ve verdikleri cezaların ya da yargılama sürecinin esasları onlardan başka kimse tarafından bilinmiyordu. Plebsler bu isteklerini her seferinde dile getirdiler ve kesin bir sonuç alamadıklarını gördüklerinde, İÖ 494 yılında toplu grev hareketi yaptılar. Bu hareket plebslere siyasi açıdan bazı başarılar kazandırdı. Bunlardan en önemlisi de hukukun yazılı hale getirilmesi için kurulan komisyondur. Decemvirler adı verilen bu komisyon ilk olarak İÖ 450 yılında toplandı ve bu amaçla on levha hazırlandı. İÖ 451 yılında komisyon bir kez daha toplandı ve eksik olan kısımlar için iki levha daha hazırlandı.²¹ Komisyon görevini bitirince dağıtılmadı. Livius'a göre özellikle komisyonun ikinci kez toplanmasından sonra komisyondakiler, gerçek yüzlerini gösterdiler, gizli toplantılar yaptılar, tehditler savurarak sadece halkın değil senatonun ileri gelen kişilerine de korku saldılar.²² Antik kaynaklarda bu olaylar esnasında, genç bir kız olan Verginia'ya yapılan korkunç olaydan bahsedilmektedir.

Verginia, Lucius Verginius isimdeki yüzbaşı rütbesinde bulunan bir plebs babanın kızıydı ve eski plebs tribunu Lucius Icilius'un nişanlısıydı. Decemvirlerin başkanı Appius Claudius'un, Verginia'ya karşı sapkınlık derecesinde ilgisi vardı. Fakat kendisi bir patricii olduğu için ve hali hazırda zaten evli olduğu için onunla evlenmek gibi bir planı yoktu. Dionysios'a göre Cladius onu ilk olarak Forum civarındaki okullarda gördü ve güzelliği karşısında büyüldü.²³ Önce ona para teklif etti ve bakıcılarına da para ve hediyeler yolladı. Fakat genç Verginia bunların hiçbirini kabul etmedi ve Claudius daha da hırslandı. Verginia'nın iffetini her şeye karşı dayanaklı bulunca da başka bir yol

²¹ Demircioğlu , 1998: 85-96.

²²Liv. III. 36.

²³ Dion. Hal. XI. 28.

denemeye karar verdi.²⁴ Yaptığı plana göre Claudius, Verginia'yı kendi himayesinde bulunan *cliensi* Marcus Claudius'un kölesi olduğunu iddia edecekti. Dionysios'a göre, Appius Claudius, Marcus Claudius'la birlikte Verginia'ya el koymak için onun okuluna gitti. Fakat kalabalıktan çılgınlıkların yükselmesiyle konu yargıya taşındı. Livius bu anı Dionysios'dan daha ayrıntılı şekilde anlatmıştır: " Verginia, forumdaki okula giderken decemvirlerin başkanı arzuya yanan ellerini kızın üzerine koydu ve onun kendi kölesinin kızı, aynı zamanda kızın kendisinin de köle olduğunu ifade ederek, peşinden gelmesini söyledi. Eğer bunu yapmakta tereddüt ederse, zor kullanarak sürükleye sürükleye götüreceğini bildirerek tehdit etti." Verginia'nın dadısının yardım çılgınlıklarıyla etrafa toplanan kalabalık sayesinde genç kız şiddetten kurtuldu fakat olay mahkemeye taşındı. Appius Claudius mahkeme başkanıydı ve yargıyı kendi istediği şekilde kullanıyordu. Mahkeme ilk gün Verginia'nın vasisi yani babası olmadan toplandı. Ordugahta bulunan Verginius'a derhal haber verildi. Ertesi gün Verginius şehre vardı fakat Appius Claudius'un fikri değişmemişti ve Verginia'nın köle olduğu kararını verdi. Mahkeme sürecinde gerek annesi ve dayısının²⁵ gerek dadılarının Verginia'nın doğum ve büyümesine dair şahitlik etmesi, toplanan kalabalığın ve babasının tepkisi Appius Claudius'un kararında geri adım atmasının tersine daha da inatçı olmasına yol açtı. Claudius'un kararından sonra baba Verginius yapacak birşey olmadığını anladı ve kızıyla son bir kez konuşmak için Claudius'a yalvardı. Claudius izin verince de kızını aldı, Cloacina sunağı etrafındaki dükkanların yakınına doğru ilerledi ve burada bir kasap dükkanından aldığı bıçakla kızını öldürdü. Kızının kalbine bıçağı saplamadan önce de "Senin hürriyetini ancak bu şekilde ispatlayabilirim" demişti.

Dionysios'a göre aynı sahne şu şekilde gerçekleşmiştir: baba kızıyla son bir kez konuşmak istedi. Kızını ayağa kaldırdı, vücudu yere yığıldıkça onu destekledi, tuttu, öptü ve gözyaşlarını sildi. Sonra onu bir kasap dükkanının önüne kadar getirdi, masanın üzerinden bir bıçak aldı ve onun kalbine saplarken şu sözleri söyledi; "Kızım, seni erdemli ve özgür biri olarak yeryüzünün altındaki atalarına yolluyorum, eğer yaşasaydın kral yüzünden bu iki lütuftan da keyif alamayacaktın." Dionysos bu hareketi için

²⁴ Liv. III. 44.

²⁵ Dion. Hal. XI. 34.

Verginius'u, yüce ruhlu bir kişi olarak aktarır.²⁶ İki kaynakta da Verginia'nın dayısı, nişanlısı ve babasının konuşmalarına yer verilmişken, Verginia'nın cümlelerine hiç rastlayamayız. Özellikle babası ile yaptıkları veda konuşmasında, kızının iffeti için kendi kızını öldürmek zorunda kalan bir babanın konuşmaları daha baskındır. Ayrıca olaydan sonra yaşananlar arasında Verginia'nın annesinin fikirleri de belirtilmemiştir. Livius olaydan sonra toplanan halk içindeki kadınların, namuslu olmanın karşılığının bu olmadığına dair yakınmalarından bahsetmektedir. Erkekler ise olayın siyasi boyutlarını tartıştılar ve veto etme haklarının olmaması konusunda şikayetlerde bulundular.

Appius Claudius bu olayı duyduktan sonra Verginius'u yakalama emri verdi. Fakat Verginius hemen ordugaha gitti ve oradaki askerlere de durumu anlatıp desteklerini istedi. Decemvirlere karşı silahlı bir mücadele için askerleri yüreklendirdi. Halk da askerlere katıldı ve şehirde decemvirlere duyulan nefret arttı. İÖ 449 yılında halk, tekrar grev amacıyla Kutsal Dağ'a çekildi. Dönemin consulleri Lucius Valerius ve Marcus Horatius ise şehirdeki bu kargaşaya son vermek için aynı yılda üç kanun tasarısı verdi ve bunlar kabul edildi. Bu yasaların kabulüyle vatandaşlara itiraz ve temyiz hakkı verildi. Diktatörlük hariç tüm memurların haksız kararlarına karşı halk meclisine müracaat edebilecekti. Ayrıca plebs tribunuslarının dokunulmazlık hakları resmen kabul edildi ve sayıları arttırılarak ona çıkarıldı. Plebs meclisi ise Centuria Meclisi ile eş değer tutulmaktaydı. Bu karardan iki sene sonra da pleb meclislerine patriciiler de girmeye başladı. İÖ 447 yılında ise bu meclis *Comitia Tributa* adını aldı ve yeni bir halk meclisi haline geldi.²⁷ Roma'da, bir kadının kendi iffeti için intihar etmesi olayı ilk kez yaşandığında, yani Lucretia kendisine karşı işlenen tecavüz suçu dolayısıyla intiharı seçtiğinde, rejim değişmişti. Verginia'nın da aynı şekilde namus kavramı temelinde, babası tarafından, kendisine seçme şansı dahi verilmeden öldürülmesi, yine siyasi yaptırımlarla sonuçlandı.

Pleblerin İÖ 494 senesindeki ilk grevlerini takiben decemvirler komisyonun kurulması ve Roma hukukunun yazılı hale getirilmesi çabaları Roma'daki iç

²⁶ Dion. Hal. XI. 37.

²⁷ Demircioğlu 1998: 98-99.

karışıklıklara kalıcı bir çözüm getirmedi. Bu komisyonun zaman geçtikçe adeta diktatör sıfatında yaptıkları faaliyetlerin son bulması yine bir kadının ölümü sebebiyle oldu. İÖ 449 yılındaki ikinci grev sonucunda plebslerin lehine yasa düzenlemeleri yapıldı ve Appius Claudius'un yargılanması kararına varıldı. Appius Claudius yargılanma öncesinde intihar etmiş ya da öldürülmüştü. Appius'un teşvikiyle Verginia'nın kendi kölesi olduğunu iddia eden Marcus Claudius ise sözü geçen teşvik şerhi sebebiyle idam cezasından kurtulmuş fakat sürgüne yollanmıştır. Appius'un görev arkadaşı Spurius Oppius da tüm bu yaşananlar esnasında şehirde olması ve olanları durdurmak için gayret göstermemesi sebebiyle yargılanıp suçlu bulundu, zincire vurularak hapse atıldı ve o da bunun sonucunda intihar etti.²⁸

I.1.5. Vesta Rahibesi Municia

Roma, iç siyasetinde bu düzenlemelerle uğraşırken askeri anlamda da birçok düşmanla mücadele veriyordu. Roma'yı kuruluşundan beri ilk kez yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya bırakan Galler savaşları, bu olayların ardından yaşandı. Galler'in Roma'ya akınları İÖ 5. yüzyıl itibari ile başladı. Kuzey İtalya'daki Etrüsk hakimiyetine son vererek Orta İtalya ve Latium bölgesine kadar adım adım ilerleyip Roma'yı büyük sıkıntıya soktular. İÖ 387 yılında da Romalılara tarihleri boyunca unutulmayacak bir mağlubiyet tattırdılar.²⁹ Tarihte "Galler Felaketi" olarak nitelendirilen bu olaydan sonra Roma kendini toparlamaya başlamıştı fakat sonrasında bir kalkınma ve reform dönemine girdi. Askeri ve savunma anlamındaki zayıflıklarını giderirken bir yandan ittifak anlaşmaları yaptı, bir yandan da Etrüskler ve Volsklar ile savaştı. Bu yıllarda Roma ayrıca Güney ve Orta İtalya'nın hakimiyeti açısından önemli bir konuma sahip olan Samnitler ile mücadele halindeydi. İÖ 343- 341 yılları arasında yapılan Birinci Samnit Savaşı, barış anlaşması ile son bulsa da İÖ 326 yılında bu anlaşmanın Samnitler tarafından bozulması ile iki taraf arasındaki savaş tekrar başladı. İÖ 304 yılına kadar süren İkinci Samnit Savaşı'nı, İÖ 298- 290 yılları arasında yapılan Üçüncü Samnit Savaşı izledi.³⁰

²⁸ Liv. III. 58.

²⁹ Kaya 2016: 18.

³⁰ Demircioğlu 1998: 122-138.

İÖ 343 yılından İÖ 290 yılına kadarki süreçte, kaynaklarda İÖ 331 yılında olağan dışı bir zehirlenme vakası karşımıza çıkıyor. Livius, bu yıl yaşanan olayları anlatırken bu yılı korkunç bir yıl olarak tanımlar. Fakat bu tarihten önce İÖ 337 yılında yaşanan ve sadece birkaç cümle ile bahsedilen olay, Roma tarihinde ender görülen bir korkunçluğu bizlere göstermektedir. Sözü geçen yıl, Vesta rahibesi bir kadın diri diri gömülmüştür. Municia adındaki bir Vesta rahibesi uygunsuz kıyafet giymesi suçu ile karşı karşıya kalmış, ardından bir kölenin iffetsizlik suçlamalarıyla yargılanmış ve suçlu bulunmuştur. Bunun üzerine Campus Sceleratus yakınındaki Colline Kapısı civarına diri diri gömülmüştür.

I.1.6. Cornelia ve Sergia

Vesta rahibesinin cezalandırılması olayından birkaç sene sonra ise zehirlenme olayı karşımıza çıkıyor. Livius bu olayı anlatırken, o yılın kötü şöhretle anılmasına yol açan bu hikayenin zehirlenme kaynaklı olduğuna gönülden inanmadığını ve Romalı yöneticilerin de bunun kesinliği üzerinde oy birliğine varamadığından bahsediyor. Fakat Livius, yine de tarihsel kayıtlarda böyle bir olayın varolması sebebiyle, eserinde bundan bahsetmesi gerektiğini aktarıyor. O yıl, devletin önde gelen adamları aynı hastalığa yakalandı ve neredeyse hepsi de ölümle sonuçlandı. Bunun üzerine, dönemin curulis aedilisi Quintus Fabius Maximus'a gelen genç bir kadın köle, can güvenliğinin sağlanması şartıyla bu felaketi açığa çıkarmada yardımcı olacağını bildirdi. Fabius Maximus durumu önce consullere, consuller de durumu senatoya taşıdı oy birliğiyle kadının dokunulmazlığına karar verildi. Bunun karşılığında köle, şehrin başına gelen bu felaketi kadınların yaptığını, bazı soylu kadınların zehir hazırladıklarını ve eğer acilen ona katılırlarsa suçüstü yapabileceklerini anlattı. Yapılan baskın ile ele geçirilen karışımlar, onları hazırlayanlar ile birlikte foruma getirildi, Livius'un aktardığına göre, yirmi evli ve soylu (*matron*) kadın yakalandı. İçlerinden ikisi; Cornelia ve Sergia isimdeki kadınlar, yaptıkları karışımların tamamen sağlığa yararlı olduğunu iddia ettiler. Bu iddia üzerine yaptıkları karışımları içmeleri söylendi ve içtikten sonra da öldüler. Tüm bunların ardından bu zehir soruşturması daha kapsamlı bir şekilde ilerletildi ve yüz yetmiş kadın suçlu bulundu.

Livius, o tarihe kadar Roma'da herhangi bir zehirlenme olayının görülmediğini ayrıca kadınların bu yaptığının da suç maksatlı yapılan kasıtlı bir eylemden ziyade olağanüstü bir delilikle yapılmış olduğunu söylüyor.³¹ Livius bu olayı anlatırken, tüm bu zehirlenme olaylarının söylentiden ibaret olduğuna inandığını belirtir. Bu konu hakkında daha fazla bilgiyi de Livius'un eserinden elde edemiyoruz. Çok sayıda kadının yargılanıp suçlu bulunması ve cezasının da direkt olarak mahkeme tarafından verilmesi, bu olayın kamusal bir suç teşkil ettiğini gösteriyor. Ayrıca şahsi yargılamanın olmaması, verilen cezaların kadınların vasileri tarafından uygulanmaması, bu olayın kamu davası şeklinde işlem gördüğü anlamına geliyor. Bu olayın sebebi Claudine Hermann tarafından siyasi ve vatandaşlık haklarını suçla da olsa arayan bir grup patricii kadının eylemleri olarak nitelendirilmiştir. Bauman'a göre; Hermann bu fikrini geliştirmemiş sadece bahsi geçen iki kadından yola çıkarak, bu fikri ortaya atmıştır. Bu olaya karışan kadınlar da iç siyasette var olan çatışma durumundan yararlanmış olabilirler.³²

Livius, bu zehirlenme ya da salgın olayında kaç tane erkeğin öldüğünden bahsetmiyor. Suçlu bulunup cezalandırılan kadınların sayısı ile ölen erkeklerin sayısı arasında doğru bir orantı var mı ve bu yargılama gerçekten de adil bir yargılama mı oldu, bilemiyoruz. Soruşturma ve karara bağlama arasında geçen süreyi de kaynaklardan öğrenemiyoruz. Yargılanan kadınların sayısının bu kadar fazla olması ve Roma'da ilk defa görülen toplu zehirlenme olayının bu derece kısa bir şekilde aktarılması, Livius'un endişelerini yaşamamamıza sebep oluyor. Buna benzer bir olay otuz altı sene sonra, İÖ 295 yılında, tekrar yaşadığında ise, Roma kadınlarının tekrar toplu olarak cezalandırıldığını görüyoruz.

I.1.7. Verginia

İÖ 296 yılında birçok uğursuz kehanet gözlemlenmişti ve bunları bertaraf etmek amacıyla senato iki gün boyunca kutsal törenler düzenlenmesi kararını verdi. Bu törenlere kadın ve erkek birçok kişi katıldı. Fakat bu yılı unutulmaz hale getiren Verginia'nın tepkisiydi. Verginia, Livius'a göre, patricii Aulus Verginius'un kızıydı.

³¹ Liv. VIII. 18.

³² Bauman 2003: 14.

Dönemin consullerinden biri olan Lucius Volimnus Flamma Violens ile evliydi. L. Volimnus hem plebs olup hem de consullük görevinde bulunan ilk kişiydi. Forum Boarium'da bulunan Patricii Pudicitia Tapınağı'nda yapılan törenlere, özellikle diğer patricii matronlar, patricii sınıfı haricinde bir erkekle evlilik yaptığı için Verginia'nın katılmasına izin vermediler. Kısa bir tartışma yaşandı, Livius'un aktarımına göre, Verginia bu tartışmadan sonra "kadınca bir öfkeye" kapıldı ve olayların büyümesine sebep oldu. Verginia, patricii ve saf bir kadın olduğunu, kocasıyla evliliğinden pişmanlık yaşamadığını, bakire bir şekilde nişanlandığını ve sonrasında evlendiğini söyledi. Evliliğinden ve kocasından utanmadığını, kocasının da onurlu bir kariyeri olduğunu belirtti. Bu konuşmanın ardından Verginia harekete geçti. Vicus Longus bölgesindeki evinin bir bölümüne yeterli büyüklükte bir tapınak alanı yarattı, oraya sunak inşa etti, evli pleb kadınlarının buraya toplanmaları için çağrı yaptı ve patricii kadınlarının haksızlıklarından bahsetti. Yaptığı konuşmayı Livius şu şekilde aktarmıştır:

"Bu sunağı Plebs Pudicita'ya adıyorum ve siz matronlara, bu şehrin erkeklerinin cesaret sergilemek hususunda gösterdikleri yarışa öykünerek, iffetin korunması konusunda benzer bir yarışı sürdürmeniz için ciddiyetle ısrar ediyorum. Böylece, eğer mümkünse bu sunak; diğer tüm patriciilerden daha kutsal törenlerle ve daha temiz inananlarla onurlandırılmış olmakla anılabilir."³³

Bu sunak ile Patricii Pudicita arasında Livius'a göre bir fark yoktu. Ahlaki açıdan kötü üne sahip kadınlar ve birden fazla evlilik yapan kadınlar, tıpkı patricii kadınlarının sunağına alınmadığı gibi, buraya da alınmadı. Fakat yıllar geçtikçe sadece matronlar değil her türden kadının gelmesi ile Livius'a göre kirletildi ve zamanla unutulup gitti. Bu olay, patricii ve plebs mücadelesinin ve sonuçlarının sadece erkeklerin dünyasında yaşanmadığının göstergesidir. Sınıflar arası evliliğin, *conubium*'un, ilk örneği bu evlilik değildi. İÖ 337 yılında Marcus Furius Ambustus adında bir patricii, kızlarından büyük olanını patricii Servius Sulpicius ile küçük olanını ise de pleb Gaius Licinius Stolo ile evlendirdi. İki kardeşin aynı sosyal statüden gelmesine rağmen, evlilikleri sebebiyle aynı haklara sahip olamamasını Livius aktarmıştır.³⁴ Fakat İÖ 296 yılındaki bu olayda,

³³Liv. X. 23.

³⁴Liv. VI. 34.

öncekine nazaran siyasi anlamda daha önemli bir görev demek olan consullük makamında bir plebs vardı. Ayrıca Verginia'nın kocası Volumnius, dönemin önde gelen hukukçularından Appius Caecus ile de müttefiktiler. Ama plebsler yine dezavantajlı konumdaydılar. Toplumun tümünde bu iki sınıf arasında çatışma hakimken kadınlar arasında da sınıfsal çatışma, özellikle dini alanda karşımıza çıkmaktadır. Bauman'a göre sosyal adaleti patricii ve ilerici bir kadın olarak Verginia sağlamıştır.³⁵ Verginia bu hareketiyle de pleb kadınlarının daha namuslu olduğuna belirli bir vurgu yapmıştır. Bu vurgu sonraki yılda kadınların *stuprum* (zina) suçu ile yargılanıp cezalandırması arasında bir bağ kuruyor olabilir.

I.1.8. Toplu Zina Suçu ve Yargılanan Kadınlar

İÖ 331 yılındaki bazı kadınların zehirleme suçundan toplu olarak yargılanması olayı İÖ 295 yılında tekrar görülüyor. Samnitlerle savaş sürerken ve askeri anlamda Roma'nın başarısı hakimken o yıl şiddetli bir salgın ve kötü alametler sayesinde endişeli geçti. Birçok meteor yağmuru yaşandığı bildirilmişti ve Appius Claudius'un komutasındaki orduda askerlerden birçoğunu yıldırım çarpmıştı. Consul Quintus Fabius Maximus Rullianus'un, curulis aedilislik görevinde bulunan oğlu Fabius Maximus Gurgus, bu olumsuz işaretlerinin sebebini Sibyl Kehanet Kitapları'na danıştıktan sonra öğrendi. Tüm bu yaşananların sebebi, kitaba göre, zina yapan bazı evli kadınlardı. Halk önünde yargılanan bu kadınlar suçlu bulundular ve para cezasına çarptırıldılar. Bu paralar ile de Venüs Tapınağı yaptırıldı. Fakat bu olay ile İÖ 331'deki toplu zehirleme vakası arasında büyük farklar da vardır. Yargılama açısından burada da zina ile suçlanan kadınlar aile hukuku kapsamında değil, kamu hukuku kapsamında yargılandı. Suçlu bulunanlardan toplanan paranın da tapınak inşa edecek kadar yüklü bir miktarda olması, burada yargılanan kadınların sayısının epey fazla olduğunun göstergesidir. Yargılamayı yapan Fabius Gurgus, curulae aedilis olarak görev yapmaktadır. En önemli görevi ticareti denetleme olan bu memuriyet, burada bahsi geçen suçun basit bir aldatma ya da ahlaka uygun düşmeyen bireysel bir suç olmadığını gösteriyor. Bauman'a göre buradaki suçlama, sistematik ve ticari amaçlı yapılan fuhuştu.³⁶ Yargılama şekli,

³⁵ Bauman 2003 : 15.

³⁶ Bauman 2003: 16.

yargılanan insanların fazlalığı ve Fabius Gurges'in sorumluluk alanında bir soruşturma gerçekleştirilmesi bu düşüncüyü doğrular niteliktedir. Fakat kadınların çoğunun, fahişelik yapma kararını neden aldıklarını ya da adil bir şekilde yargılanıp yargılanmadıklarını tıpkı İÖ 331'deki zehirlenme olayında olduğu gibi, kaynaklardaki bilgi azlığı sebebiyle bilemiyoruz.

Birbirini izleyen tüm bu olaylar ve dönemin siyasi iklimi, kadınlara da toplumdaki varlıklarını sorgulama fırsatı verdi. Verginia'nın eyleme geçmesi, her ne kadar birleştirici bir amaçla yapılmasa da bir kadının, Roma'da tarihe geçmiş ilk protestosu sayılabilir. Verginia'nın kendisi patricii bir aileden gelmiş olmasına rağmen, toplumda kadınlar arasında bile patricii-plebs ayrımı ve çatışması durumunda kendi sınıfının değil, patriciilerden daha alt konumda olan plebs kadınlarının yanında durmuş ve onların sesi olmuştur. Vesta rahibesinin korkunç bir şekilde cezalandırılması, İÖ 331'de yine toplu olarak 170 kadının cezalandırılması, İÖ 295 yılındaki yargılama sonucunda kadınların ölümle olmasa da para ile cezalandırılması olaylarını bizzat tecrübe eden Romalı kadınlar da artık yaşadıkları toplumda kendi konumlarını sorgulamaya başlamış olmalıdır.

I.2. Kartaca Savaşları Sonrasında Kadınlar

I.2.1. Kartaca Savaşları Esnasında Kadınlar

Roma bu tarihlerden sonra, kendi tarihinde çok önemli sayılacak savaşların içinde bulundu. Bu savaşlar ve sonuçları Roma Cumhuriyetinin siyasi ve toplumsal açıdan değişiklik göstermesine sebep olacaktı. Batı Akdeniz'in hakimiyeti için Kartaca ile girdiği bu mücadeleler, İÖ 264 yılında I. Pön Savaşı ile başladı ve İÖ 146 ilkbaharında, altı günlük kuşatma sonucunda, Roma'nın galibiyetiyle son buldu. Bu süreç içinde Roma yıkılma tehlikesi ile karşılaşarak birçok kayıp verdi. Kartaca ile savaşların sürdüğü bu uzun süreçte, Romalı kadınlar da bu kayıplardan nasiplerini aldı, ayrıca senato tarafından da birçok yaptırıma maruz kaldı. Kadınların yas süreleri erkekler tarafından belirlendi ve böylece acılarını yaşama süreleri bile kısıtlandı. Daha sonrasında çıkarılan yasalar ile senatonun kadınların kılık kıyafeti üzerinde bile söz hakkı oldu. İÖ 218 yılındaki Trebia Savaşı ve İÖ 217 yılındaki Traisimenus Gölü

yakınındaki savaşlarda Hannibal Roma'yı ağır yenilgiye uğrattı. Consullerin biri ve onbeş bin Romalı bu savaşta kaybedildi.³⁷ Bu yenilgiden sonra birçok yerden eş zamanlı olarak bazı uğursuz sayılabilecek haberler geldi. Sicilya'da birçok askerin okları alevlerle kaplanmış, kıyıları sayısız ateş aydınlatmış, birkaç kalkandan sebepsiz yere kan damlamış, bazı askerleri yıldırım çarpmış ve güneş tutulması gözlemlenmiş, Praneneste'de kırmızı ve sıcak taşlar gökten düşmüş; Livius buna benzer birçok garip olaydan daha bahsetmiştir.³⁸ Tüm bu olumsuz gelişmeler halkı endişelendirdi. Bunun üzerine consul, senatoya ve rahiplere danışıldığını (*decemviri sacris faciundis*) ve Sibyl Kehanet Kitaplarının da incelendikten sonra yapılması gerekenlerin kararını verileceğini bildirdi. Iupiter Tapınağı'na altından bir şimşek yapılacak, Iuno ve Minerva'ya gümüş hediyeler sunulacak, Iuno Tapınağı'na yetişkin kurbanlar sunulacaktı. Ayrıca evli kadınlar Aventinus Tepesi'ndeki Iuno Tapınağı'na, azatlı kadınlar ise Feronia Tapınağı'na durumlarına göre para toplayarak, hediyelerini sunacaktı. Bauman bu dönemde yapılan bağışlarda ayrımcılık olmadığını belirtmiş, kadın ve erkeklerin, cinsiyet gözetilmeksizin, hep birlikte bağış yapmış olmalarını da ilerici bir hareket olarak görmektedir.³⁹ Fakat, devletlerinin başarıya ulaşması için kadın ve erkek ayrımı gözetmeksizin yapılan bir savaş olsaydı, evli ve azatlı kadınların erkeklerden ayrı bir şekilde ve ayrı kültlere bağışı gibi bir durum yaşanmazdı. Savaş durumunun sürdüğü bu yıllarda kadınlara olan yaptırımlar sadece bu dönemle sınırlı kalmadı. İÖ 216 yılında Roma, Kartaca Savaşları sırasındaki en büyük mağlubiyetini Cannae bozgunuyla aldı. Aralarında senatörlerin de olduğu 70.000 kişilik Roma ordusu yok oldu. Bu büyük felaket ile Romalı kadınların neredeyse hepsi bir yakınını kaybetti ve bu yüzden büyük bir yas dönemi içine girdiler. İstisnasız her evden bir çığlık yükseliyordu, kadınların ağıtları ve çığlıkları adeta Romalıların kulaklarını sağır ediyordu.⁴⁰ Kayıpların ne kadar olduğu bile bilinmiyordu, kadınlar hem ölüleri hem de yakınlarından haber alamadıkları için ağlıyorlardı. Felaketin hemen ardından haber alma ve plan aşamasında, şehirdeki panik halini yatıştırmak amacıyla, Fabius Maximus'un önerisiyle bir senato kararı alındı. Bu karara göre kadınlar sokağa çıkmayacak ve yaslarını evde tutmak zorunda

³⁷ Demircioğlu 1998: 241.

³⁸ Liv. XXII. 1.

³⁹ Bauman 2003: 22.

⁴⁰ Liv. XXII. 55.

olacaklardı. Cannae'daki kayıp haberlerinin şehre tek tek ulaşması ile bu yas ortamı daha da büyümekte ve kadınların üzüntüsünü artmaktaydı. Bu karardan sonra Forum'da toplanan kalabalık magistratlar tarafından dağıtıldı. Gaius Terentius Varro'dan gelen haber ile senato savaşta kayıplardan haberdar oldu. Bundan sonra ölenlerin isimleri duyurulacaktı ve o seneki Ceres şenliği de iptal edilecekti. Ceres şenliklerine yas tutan insanların katılması yasaktı ve o sene Roma'da yas tutmayan tek bir kadın bile yoktu. Fakat aynı kararda kadınların tutması gereken yas süresi de belirlendi. Livius'a göre bunun amacı, sonraki yıllarda tanrılar için yapılan törenlerin aksamasını önlemektir. Bu yüzden yas süresi otuz gün ile sınırlandırıldı.⁴¹ Ayrıca üst üste yaşanan bu felaketlerden yine bazı kadınlar sorumlu tutuldu. İki Vesta rahibesi; Opimia ve Floronia, iffetsizlikle suçlandı. Kadınlardan biri geleneğe göre Colline Kapısı yakınına diri diri gömüldü, diğeri ise cezasının uygulanmasını beklemeden intihar etti. Rahibelerden Florina ile aşk yaşadığı iddia edilen ve rahipler grubundan olan, Lucius Cantilius ise baş rahip (*pontifex maximus*) tarafından kamçılanarak öldürüldü. Vesta rahibelerinin adının yine dini görev üstlenmiş biriyle anılmasının büyük bir günah ve iffetsizlik olması sebebiyle cezalandırma bununla sınırlı kalmadı. Bu suçun felakete dönüşmesini engellemek için Kehanet Kitapları'na danışılması gerektiğine karar verildi. Tanrıların gazabından korunmak için kutsal kitaplardan öğrenilen yöntem daha da acımasızdı. Galyalı bir adam ve kadın ile Hellen bir adam ve kadın olmak üzere dört kişi, Forum Bovarium'da diri diri gömüldü.⁴² Aynı yıl, Hannibal'a esir düşen Romalıların bazıları, fidye konularını konuşmak için, Hannibal tarafından geri dönüş yemini verdirilerek, Roma'ya yollandı. Senato, Hannibal'ın teklifini reddedince, kadınlar da Comitium yakınlarında toplanmaya başladı ve onlar da senatoya erkeklerin geri alınması için yalvardılar. Fakat senato teklifi kesin olarak reddince kadınlar, esir düşen Romalıları şehrin kapılarına kadar eşlik ettiler. Livius'a göre bu durum, kadınların korku ve endişe ile halka açık bir yerde erkeklerle alışılmadık bir şekilde toplanmalarına da yol açtı.⁴³

Kartaca Savaşlarının kadınlara etkisi sadece bu iki olay ile sınırlı kalmamıştır. Savaşların bitiminden sonra tartışmaya yol açacak, kadınların kitlesel olarak tepki

⁴¹ Liv. XXII 56.

⁴² Liv. XXII 57.

⁴³ Liv. XXII 60.

göstereceği Oppius Yasası da bu dönemde kabul edildi. İÖ 215 yılında tribunus plebis görevinde olan Gaius Oppius'un önerisi ile yürürlüğe giren bu yasa, kadınların harcamalarını kontrol eden ve kısıtlayan özellikler taşıyordu. Oppius Yasası'nın bu kadar tepki çekmesinin sebebi özellikle kadınlar üzerinde bir kısıtlama sağlama çabasıydı. İÖ 218 yılında Lex Claudia, İÖ 217 yılında ise Lex Metilia yasaları tüm halk için genellenmişti. II. Pön Savaşı öncesinde çıkarılan Oppius yasası ise özellikle farklı nitelikteydi. Savaşın başından beri Roma'daki maddi kaynakların ve paranın kıtlığı hissediliyordu. Oppius Yasası esas itibarıyla, II. Pön savaşı öncesinde alınan ekonomik önlemlerden oluşuyordu. Bu yasaya göre, Romalı kadınlar bir onstan fazla altına sahip olamayacak, renkli kumaşlardan yapılmış elbiseler giyemeyecek, dini bir törene gitmiyorsa, şehir içinde ya da diğer kasabalara giderken (bir mil uzaklıktaki herhangi yere) iki atın koşulduğu araçları kullanmayacaklardı.⁴⁴ Bundan önceki ekonomik kısıtlama içeren yasalar, kadın erkek ayırt edilmeksizin tüm halkı kapsıyorken, bu yasa sadece kadınlar üzerinde bir yaptırım uyguluyordu. Bu yasa, tüm bu ayrımcı yaptırımlarına karşın, savaş zamanı hakim olan durum yüzünden kabul edildi. Getirilen kısıtlamalar o an değil ama yirmi yıl sonra büyük tartışmalara yol açacaktı.

I.2.2. Claudia Quinta

Oppius yasanın tartışıldığı zamanlarda antik kaynaklarda bir kadının ismi, toplumsal açıdan önemli görüldüğü için, çokça geçmektedir. İÖ 204 yılında, Claudia isimli bu kadın büyük övgü toplamıştır. Bu dönemde, Kartacalılarla yapılan savaşların ve alınan mağlubiyetlerin etkisi hala sürüyordu. Bu sıkıntılı dönem ve özellikle Hannibal'ın sebep olduğu sıkıntılı ortam, Roma'yı kurtulmak için yeni bir kurtarıcı aramaya ve sonunda da Kehanet Kitapları'na başvurmaya zorladı.⁴⁵ Ayrıca Livius'a göre, birçok yerde tekrar meteor yağmurları görüldü.⁴⁶ Roma'ya yabancı olan tanrı/tanrıçaların tapınımının şehre girmesi daha öncede rastlanan bir durumdu. Kehanet Kitapları'na göre; Romalıların Hannibal'dan kurtulmak için yapması gereken, yine yeni bir kült ile ilgiliydi. Phrygia'daki Pessinus şehrinde bulunan Magna Mater'e ait kutsal taş Roma'ya

⁴⁴ Tamer 2007: 122-123.

⁴⁵ Çapar 1978: 170-173.

⁴⁶ Liv. XXIX. 10.

getirilecekti. O zamana kadar Küçük Asya ile doğrudan temas kurmamış olan Romalılar, Magna Mater'i almak için Roma'nın en iyi ve en asil erkeklerinden oluşan bir komisyon göndermeye karar verdiler. Bu komisyon, önce Delphoi'a gitti ve nasıl bir yol izlenilmesi gerektiğini burada öğrendi. Buna göre; Magna Mater'i şehirde karşılamak için toplumdaki en saygın erkek ve kadın seçilecekti. Ostia Limanı'ndan karşılanan Magna Mater, Romalı seçkin kadınlar tarafından elden ele taşındı. Ama Claudia Quinta, bu kadınlar arasında daha fazla üne sahipti. Çünkü Claudia; yaşam tarzı, kıyafet seçimi, saçlarına çeşitli şekiller vermesi ve büyüklerine karşı hazırcevap bir tarza sahip olmasıyla bilinirdi. Magna Mater'i şehre taşıyanların ise temiz ve namuslu olması gerekirdi. Ostia Limanı'na gemi yanaşırken aniden çıkan fırtına karşısında Claudia, ellerini ve başını nehrin suyu ile temizleyerek Magna Mater'e dua etmiş, bu ritüelin ardından rüzgar hemen yön değiştirmesiyle Magna Mater indirilebilmiştir.⁴⁷ Bu olay antik yazarlara göre, Claudia'nın aslında ne kadar iffetli ve namuslu bir kadın olduğunu kanıtlamıştı. Kartaca Savaşlarındaki üstünlük bu tarihten sonra Roma'ya geçti ve Zama Savaşı ile Hannibal, büyük bir yenilgi aldı.

1.2.3. Oppius Yasası ve Kadınlar

Romalıların Hannibal karşısında aldığı galibiyetten yedi yıl sonra, ilk olarak İÖ 215 yılında, Oppius Yasası'nın kaldırılması tartışmaları başladı. Yasanın teklif edildiği o yıl, savaşın maddi külfeti sadece kadınlar üzerinde değildi. 210 senatör gönüllü olarak altın, gümüş ve bronz, tüm hazinelerini getirmeyi kabul etmişlerdi.⁴⁸ Fakat burada erkekler için gönüllülük esası varken, kadınlar için yaptırım uygulayan bir yasa söz konusuydu. Livius, bu olayı çok önemsiz ve savaşlar hala devam ederken başlatılan gereksiz bir tartışma olarak gördüğünü aktarır. Lucius Valerius Flaccus ve Marcus Porcius Cato'nun consul olduğu yılda, plebs tribunuşları Marcus Fundanius ve Lucius Valerius'un önerileri ile yasanın kaldırılması söz konusu oldu. Fakat yasanın kaldırılması yönündeki bu öneriyi yine plebs tribunuşları, Marcus Iunius Brutus ve kardeşi Publius Iunius Brutus veto ederek bu kanunun gerekliliğini savundular. Bu savunma karşısında taraflar, kendi düşüncelerini destekleyen çeşitli konuşmalar yaparak şehirde şiddetli

⁴⁷ Kalaycıoğluğulları 2017: 123.

⁴⁸ Bauman 2003: 26.

fikir çatışmalarının yaşanmasına sebep oldular. Her iki fikrin destekçileri Capitolium'da büyük bir kalabalık oluşturdu. Livius bu kalabalıktan bahsederken, “Kadınları ne magistratlar ne kocaları ne de kendi edepi evlerinde tutmuştu.” ifadesini kullanır. Kadınların forum yolunu kapattıklarını, ayrıca bu yasanın kalkması için yolda gördükleri erkeklerle konuştuklarını aktarır. Forum'daki bu kalabalık, Roma dışından gelen kadınların da katılımıyla gün geçtikçe arttı.⁴⁹ Bu yasanın kaldırılmamasının en koyu destekçisi olan Cato'nun konuşmalarını Livius şu şekilde aktarıyor:

"Eğer her birimiz, bir koca olarak evlerimizde kurallarımızı ve otoritemizi sağlamış olsaydık, şimdi kadınlarımız ile bu sıkıntıyı yaşamazdık. Evlerimizdeki kadın despotluğu tarafından kısıtlanan irademiz aslında burada, Forumda, ezilmiş ve ayaklar altına alınmıştır. Onlara tek tek karşı koymadığımız için, şimdi onların birleşmiş güçlerinden çekiniyoruz. Eskiden, bize anlatılan kadınların komplolarıyla, erkeklerin kökünün kurduğu şu eski hikayenin muhteşem olduğunu düşünürdüm: Hiçbir sınıf yoktur ki; kadınların entrika, komplo ve gizli işlerine izin verip de büyük tehlikelerle karşılaşmamış olsun. Hangisi daha kötü karar veremiyorum. Aldatmanın kendisi mi yoksa kurulmuş olan bu feci durum mu? Consul ve magistratlar olarak son yaşanan durum, bizi daha önce yaşanan olaylarla Romalıların daha yakından ilişkili olduğu konusunda endişelendirdi. Sizden önceki ölçüt, kamu yararı olsun ya da olmasın sizin oylarınızla belirlendi. Kadınlar arasındaki bu ayaklanma, ister kendiliğinden gelişmiş bir hareket olsun isterse de siz Maximus Fundianus ve Lucius Valerius kışkırtmalarıyla olsun, kesinlikle magistratlar için bir yenilgidir. Ancak hangisinin tribunuşları ve consulleri daha fazla etkileyeceğini bilemiyorum. Bu durum sizlerin itibarını derinden sarsacaktır. Eğer tribunuşlar arasındaki çekişmeyi, kadınlar arasında huzursuzluk çıkartacak derecede ileriye götürdüyseniz, bu sizin itibarınızı daha da derinden sarsacaktır. Daha önce pleblerin ayrılma olayında yaptığımız gibi, şimdi de bu korku kullanılarak bize dayatmaya çalışılan bu kanun değişikliğini gerçekleştirmek zorunda kalırsak bu daha da büyük rezillik olur. Foruma gelirken adeta düzenli bir kadın ordusu arasından geçmek beni utandırdı. İçlerinden bazılarının saygınlığına ve iffetine duyduğum saygı, bir bütün olarak onlara karşı hissettiğim kaygı ve endişeden fazla

⁴⁹ Liv. XXXIV. 1.

olduğundan, bir consul olarak onları azarlamamı engelledi. Fakat onlara şöyle demeliydim: “Sokakları kapatmak, dışarda koşuşturmak ve size yabancı olan erkeklere yanaşmak adeti de nerden çıktı? Aynı şeyleri herbiriniz, evde kocalarınız ile yapamaz mıydınız? Herhalde kendinizi mahreminizde kıldığınızdan fazla, kamuya açık alanda başka kadınların kocalarına karşı çekici kılıyor değilsiniz? Eğer matronlar kendi doğal iffetlerince kendi hakları sınırlarında tutulmuş olsaydı burada yürürlükten kaldırılması ya da kabul edilmesi söz konusu olan kanunlar hakkında evde bile sorun yaşanması uygunsuz olacaktır. Atalarımız vasileri olmadan, kadınların kişisel meselelerini halletmelerine izin vermediler, kadınları aileleri, kardeşleri ya da kocalarının himayesi altında tuttular. Oysa biz politikaya, forum işlerine, kamu tartışmalarına ve oylama tartışmalarına karışmalarına katlanıyoruz. Halka açık yollarda ve caddelerin köşe başlarında, pleb tribünuslarına yasanın kaldırılması için plan ve tekliflerde bulunmaktan başka ne yapıyorlar? Dizginleri, evcilleştirilmemiş ve doğası gereği dik başlı olan bir türe verin ve sonrasında kendi isteklerine sınır koymalarını bekleyin. Atalarımızın geleneği ve yasalar tarafından, kadınlar üzerine koyulmuş sınırlamaların en küçüğüdür ki bu sınırlamaya bile katlanmak istemiyorlar. Esasen istedikleri şey, sınırsız bir özgürlük, ya da doğruyu söylemek gerekirse yetkidir ve bu fırsatı kazanırlarsa denemeyecekleri ne kalır?”⁵⁰

"Atalarımızın, kadınların yetkilerini düşürüp, kocalarına itaatkar hale getirdiği, saygın kadına dair tüm düzenlemeleri aklınıza getirin ki onca düzenleme bile onları güç bela tutabilmiştir. Bu kısıtlamaları teker teker kaldırmalarına müsaade edersek, sonunda kocaları ile eşit hale gelirler. Onları hoş görebileceğinizi hayal edebiliyor musunuz? Seninle aynı olduklarında, senin efendin olacaklar. Sen onların kendilerine dayatılan yeni ve yanlış kısıtlamalara itiraz ettiklerini söylüyorsun. Hayır, onlar yürürlükten bir yasayı kaldırmayı değil yılların tecrübesi ile onaylanan ve meşruluğu doğrulanmış, ayrıca da sizin oylarınızla kabul edilmiş yasayı kaldırmayı istiyorlar. Bunu yürürlükten kaldırmanız sizi zayıflattıkları anlamına gelir. Hiçbir yasa herkes için eşit olarak kabul edilemez, çoğunluk için yararlı ve güzel olup olmaması tek sorudur. Bir yasa karşısında kendini mağdur hisseden herkes onu yok etmek ve ondan kurtulmak isterse

⁵⁰ Liv. XXXIV. 2.

vatandaşların kazancı nedir. Bununla birlikte, bu heyecanlı kadınların sokaklara çıkmasının ve güç bela forumdan ve meclis binasından uzak tutulmasının nedenlerini öğrenmek istiyorum. Hannibal tarafından esir tutulan babalarının, kocalarının ve çocuklarının fidyesi konusu olabilir mi? Cumhuriyet bu talihsizliği geride bıraktı ve bırakalım da öyle kalsın! Yine de fidye tartışması olduğunda siz, onların saygın yakarışlarına rağmen, ödemeyi reddettiniz ancak şimdi şöyle diyebilirsiniz, "Bunları bir araya getiren şey sevdikleri için duydukları endişe ya da saygın bir olay değil." O zaman, Phrygia Pessinus'dan gelen Magna Mater'i karşılamak için mi? Bu kadın ayaklanması için hangi bahane saygın olabilir? Vermek zorunda bıraktırdıkları oylarla bir kanunu yürürlükten kaldırıp sizi yenilgiye uğrattıktan sonra, zafer kazanmışçasına altınlar ve mor renkli elbiseler içerisinde parlayarak, festival günü ya da herhangi bir günmüş gibi "arabalarımıza binebiliriz" demektedirler."⁵¹

Cato sonraki konuşmalarında lüks alışkanlığının, Roma'ya günden güne Hellen ve Küçük Asya vasıtasıyla nüfuz ettiğinden bahseder. Ayrıca atalarının, Epeiros Kralı Pyrrhus'un elçisi Cineas'ın göz boyamak için getirdiği pahalı hediyeleri nasıl reddettiğini de anlatır. Cato'ya göre bu yasa, oldukça eşitlikçi bir yasadır. Çünkü toplumdaki sınıf farkı arasındaki uçurumları kaldırdığından bahseder. Ona göre zengin kadınlar, fakir kadınlar gibi görünmeye tahammül edemez ve bundan utanırlar. Yasanın kalkması durumunda maddi olarak durumu çok iyi olmayan kadınlar da zengin kadınlar arasındaki bu savaşa katılmak zorunda hissedeceklerdir ve bu durum en çok da evin hakimi erkekleri etkileyecektir. Bu yüzden bu yasanın kaldırılmaması gereklidir, bu yasanın kaldırılmasını istemek ve bunun için sokakları doldurmak da onur kırıcı bir durumdur.

Cato'nun konuşmasından sonra, ona karşı olanlara, yani yasanın kaldırılmasını destekleyenlere, söz hakkı geçmiş oldu. Yasanın kaldırılması teklifini yapan plebs tribunu Lucius Valerius'un sözleri özetle şöyledir: Cato'nun kadınların sokağa dökülmesinin görülmemiş ve alışılmadık bir şey olduğunu beyan etmesine karşı çıkar. Ona, Cato'nun kendi yazdığı *Origines* kitabından alıntı yaparak Sabin kadınlarının iki ordu arasına girmesinden bahseder. Galler ile yapılan savaşlarda hazinelerini bağışlayan

⁵¹ Liv. XXXIV. 3.

kadınları ve Magna Mater'i karşılayan kadınları hatırlatır. Savaş zamanında acil olarak geçici bir şekilde alınan bu önlemin, zamanla kalıcı hale gelmesine vurgu yapmıştır. Lex Oppius'un krallık döneminden ya da 12 Levha'dan gelen bir yasa olmadığını ve kaldırılması durumunda da kadınların lüks tüketiminin artacağı konusundaki endişelerinin yanlış olduğunu söylemiştir. Cannae Savaşı ile Hannibal'ın galibiyetinden sonra, müttefiklerin Roma'yı teker teker terkedişini takiben orduyu ve iaşesini sağlayacak nakit olmaması durumunda, özellikle dulların bile ellerindekilerini bağışladığından bahseder. Savaş zamanı her bireyin parasını devlet yararına harcaması için çıkarılan bir yasanın neden sadece kadınlara özel bir şekilde hala uygulandığını sorar. Çocukları ve kocaları mor giyip kendi sınıflarını, mesleklerini gösterirken kadınların bunu yapamamasındaki eşitsizliği, ayrıca Latin müttefikleri, kadınlara bu yasağı uygulamadığı için kadınlar arasında da varolan eşitsizliği gündeme taşır. Konuşmasını, kadınlar üzerindeki koruma ve vasilik hakkının kölelikle ve esaret ile aynı olmaması gerektiğini belirterek bitirir.⁵²

Kadınlar, ertesi gün daha kalabalık bir şekilde sokakları doldurmuş ve yasanın kaldırılmasını veto eden pleb tribunu Marcus Iunius Brutus ve kardeşi Publius Iunius Brutus'un kapılarına dayanarak, veto kararlarından vazgeçmelerini sağladılar. Cato yasanın kaldırılmasının ardından 25 savaş gemisiyle şehri terketti ve donanmanın toplanılması emredilen Luna Limanına doğru yola çıktı. Fakat Cato, İÖ 169 yılında çıkarılan ve kadınların mirasçı olma haklarına kısıtlama getiren Lex Vocania'yı da aynı söylemlerle savunacaktır.

Bu süre zarfında, Hannibal ile yapılan savaşlarda kadınlar vasilikleri altında bulundukları babalarını, kocalarını ve çocuklarını kaybetmişlerdi. Doğal olarak onların mal varlıkları ve hazineleri de kadınlara kaldı. Ayrıca savaşlarda mal varlığı için bir vasiyetname bırakmadan ölenler de vardı. Mal varlıklarının ailedeki kız ve erkek çocuklara eşit dağıtımının da sonucunda kadınlar yavaş yavaş zenginleşti. Vasilik için devlet tarafından atanan vasiler ise, Pomeroy'a göre, akrabaların vasiligi kadar denetim sağlamıyordu.⁵³ Babanın vesayeti ile sadece ekonomik sebeplerle atananın vasiligi aynı

⁵² Liv. XXXIV. 6, 7.

⁵³ Pomeroy, 1995: 176-181.

şey değildi. Erkek akrabalarının vesayet adı altındaki esareti ile atanmış bir vasinin kontrolündeki ekonomik ve hukuksal amaçlı vasiliğin aynı nitelikte olduğu söylenemez. Yine Pomeroy'a göre bu durum, yani erkeklerin yokluğu, kısa süreli evliliklerin sayısını arttırmış ve kadınların özgürlüğünü az da olsa sağlamıştır. İÖ 169 yılında Cato, Vocania Yasası'nı aynı söylemlerle savundu. Bu konuşmayla birlikte kabul edilen yasayla, özellikle vasiyetname olmaksızın hayatını kaybedenlerin mirasçılarıyla alakalı düzenlemelere gidilmişti. Lex Vocania ile en az 100.000 sestertius serveti olan zengin Romalıların, kadınların yararına yaptıkları tam veya kısmî mirasçı atamaları iptal edilmiş, vasiyetname yapma özgürlükleri kısıtlanmıştır. Bununla beraber mirasçının, daha önce miras aldığından daha fazla varlığı vasiyetname ile miras bırakması ve yüksek sınıflara mensup kişilerin mal varlığının yarısından fazlasını bir kadına miras bırakması yasaklandı. Yüksek sınıftan birinin kızını mirasçı olarak ataması hakkı da yine bu yasayla, iptal edildi.⁵⁴

Her ne kadar Cato'ya ait oldukları kesin olmasa da Livius tarafından aktarılan konuşmalarda kadınların gösteriş meraklısı olmaları konusu da vurgulanmıştır. Özellikle patricii kadınlar arasındaki teşhir yarışı kötü birşey olarak gösterilmiştir. Fakat erkekler arasında da var olan bu durum üzerinde durulmamıştır. Kadınlara hiçbir şekilde magistrat olma şansı verilmeyen bu dönem de erkekler, memuriyetleri üzerinde bu farkı göstermeye çalışıyorlardı. Gerek mor kıyafetleri giyme özgürlüğü gerek özellikle siyasi amaçlar ile verilen büyük ziyafetler ya da kullandıkları araçlar vasıtasıyla erkekler de bu teşhir yarışına katılıyorlardı. Öyle ki bu büyük ziyafetler için daha geç dönemde de olsa kısıtlayıcı yasalar çıkarıldı.⁵⁵ Kadınlar ise, bu teşhiri sadece kıyafet ve takılarla ya da kölelerinin sayısı ve niteliği üzerinden yapmaktadır.

Aemilia Tertia Paulla bu dönemde kadınların yaşadıkları hakkında örnek niteliğinde bir kişiliktir. O, Roma'nın en büyük düşmanı Hannibal'ı yenen Publius Cornelius Scipio Africanus ile evliydi. Kaynaklarda, çok zengin olduğu ve bu yüzden de gösterişe çok düşkün olduğu söylenerek eleştirilmiştir. Fakat örnek eş oluşu ile bazen de kaynaklarda övülmektedir. Polybius eserinde, Lucius Aemilius Paullus ile ilgili bilgiler verirken,

⁵⁴ Tamer 1999: 228.

⁵⁵ Tamer 2007: 127-128.

Aemilia'dan bahseder. Çünkü Lucius Aemilius Paullus, Aemilia'nın hem yeğeni hem de evlatlık yoluyla torunudur. Özellikle kadınların katıldığı dinsel şöenlere giderken giydiği kıyafetlerden, arabasını süslemesinden, sepetlerin, bardakların ve dinsel ritüeller için yanına aldığı tüm malzemelerin altından ya da gümüşten olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca hizmetçi ve erkek köle sayısının çokluğu da konu edilmiştir. Aemilia öldükten sonra tüm bu süslü eşyalar Scipio tarafından Lucius Aemilius Paullus'un öz annesi Papiria 'ya verildi. Lucius Aemilius Paullus, Aemilia'nın oğlu tarafından evlat edinildi. Aemilia hem onun halası hem de evlatlık yoluyla büyükannesi idi. Papiria'nın da artık dinsel törenlere tıpkı Aemilia gibi gitmesi, insanları Scipio'nun bu hoşgörüsüne hayran bıraktı ve onun iyiliği için dualar ettiler.⁵⁶ Papiria ölünce bile, yasaya aykırı olarak bu serveti, Papiria'nın kız kardeşlerine verdi.⁵⁷ Aemilia'nın kaynaklarda övölmesine sebep olan şey, evliliğine ve kocasına olan sadakatidir. Valerius Maximus onun için, "Kocasının kendi kölelerinden olan bir kız ile ilişkisi olduğunu öğrendiği halde bunu görmezden geldi." diye yazmıştır. Dünyanın hakimiyetini sağlamış bu büyük adamı ahlaksızlık ile suçlanmak istememiştir. Ayrıca kocası öldükten sonra bile o köle kızdaki intikam alma gibi bir düşüncesi olmamış onu kölelikten azat edip yine kendi azatlılarından biriyle de evlendirmiştir.⁵⁸ Oysa Aemilia ya da başka soylu bir kadın aynı suçla karşı karşıya gelseydi, yasalara göre babası ya da kocası tarafından ölümle cezalandırılabilirdi.

1.2.4. Bacchus Kültü ve Bacchanalia Festivallerinde Kadınlar

Antik kaynaklarda Oppius Yasası'nın kaldırılmasının ardından kadınların toplu bir şekilde yargılandığı büyük bir olaya daha rastlıyoruz. İÖ 186 yılında büyük bir soruşturma yapıldı ve bu soruşturmanın sonucunda da yine birçok kadın suçlu bulundu. Livius'un aktardığına göre, kim olduğu tam olarak bilinmeyen bir Hellen, Etruria bölgesine gelmiş ve burada gizli ayinlerini, inançlarını yaymıştı. Başlarda birkaç kişiden oluşan bu topluluk zamanla üye sayısını arttırdı, şarabın ve coşkunun da etkisiyle gittikçe yayıldı. Kültün tanrısı Bacchus, üzümün ve şarabın koruyucu tanrısıdır ve

⁵⁶Polyb. XXXI. 26.

⁵⁷Polyb. XXXI. 28.

⁵⁸ MacLachlan 2013: 65.

ayinlerin temel felsefesi; sonbahar mevsiminde üzümlün ölmesi ve ilk baharda yeniden doğumuyla insana ölümsüzlük duygusunu aşılmasıdır. Törenlerle de insanın tanrısallığa ve ölümsüzlüğe erişebileceğine inanılırdı. Tanrılarla bağlantıyı da şarabın verdiği sarhoşluğun kuracağına inanılıyor ve bu dine inanlar da bu yüzden sarhoşluk içinde esrik bir yaşantı sürüyordu. Sarhoşluğun doruğa çıktığı bu törenlerde yaşanan taşkınlıklar ve kadın inananların müzik ve dans eşliğinde kendilerinden geçmesi, bu dinin taraftar sayısını arttırıyordu.⁵⁹ Ayinler sırasında cinayet, zehirlleme gibi suçlar bile işleniyor, bu esnada çığlık gibi seslerin etraftan duyulmaması için davullar ve ziller çalınıyordu. Livius'a göre bu inanç sistemi ve ritüeller, bulaşıcı bir hastalık gibi Roma'ya kadar geldi.⁶⁰ Ama bu inanç sistemi, İÖ 496 yılındaki kötü olaylardan sonra kehanet kitaplarına başvurulması ve İÖ 493 yılında da yine kitapların önerisi ile Roma'ya taşınan Ceres, Liber, Libera kültleriyle Güney İtalya'da inanılan, Demeter, Dionysos ve Persephone kültüyle çok benzerdi.⁶¹ Tartışmalara yol açan bu olay, Livius'un anlatımına göre, kölelikten azat edilmiş ünlü fahişe Hispala Faecenia sayesinde ortaya çıkar. O, üvey babası tarafından tuzağa sürüklenmek isteyen sevgilisi Aebutus'u kurtarmak istediğinden Aebutus'a, bu ritüellerin tehlikesinden bahseder. Kendisi köleyken sahibesi tarafından bu ritüellere katılmak zorunda bırakılmıştır. Bu ritüellere katılanların, bu kült ve törenler hakkında başkalarıyla konuşması kesinlikle yasaktır fakat sevgilisini kaybetmek istemeyen Faecenia olanları hemen anlatır. Aebutus ise öğrendiklerini halasına aktarmış, halasının tavsiyesi üzerine de consul Postumius Albinus'a haber vermiştir. Postumius, İÖ 216 yılını ve İÖ 215 yılının büyük bölümünü bu soruşturmaya harcadığı bilinmektedir. Soruşturmada Postumius'un kayınvalidesi de büyük rol oynamaktadır. Özellikle hala, sonra da Faecenia'nın sorgulanması esnasında ağırbaşlılığı ile kaynaklara geçen kayınvalide öne çıkmaktadır. Alınan ifadeler daha sonra senatoya iletilir ve senatodan çıkan kararlar şehirde bu konu hakkında olağanüstü önlemler alınır. Postumius'un konuşmasına göre bu kötülüğün kaynağını çoğunlukla kadınlar oluşturuyordu. Daha sonrasında kadınlara benzemiş erkekler de bunlara dahil oldular. Bu toplantılara katılan erkeklerin, askerlik görevlerini nasıl yapacakları ve

⁵⁹ Dürüşken 2011: 84-85

⁶⁰ Liv. XXXIX. 8,9.

⁶¹ Çapar 1978: 171.

karılarıyla çocuklarını nasıl koruyacakları da bu konuşmada sorgulandı. Çünkü bu toplantılara katılan erkeklerin yaşlarının utanç verici olduğu belirtildi. Aynı konuşmanın sonunda ise bu törenlere katılanların ihbar edilmesi için halk teşvik edildi. Soruşturma sonucunda suçlu bulunan kişi sayısı yedi bindir. Olaya karışan kadın ve erkekler yargılamanın ardından mahkum edilmiştir. Ritüellerde işlenen suçlara iştirak edenlere ölüm cezası verildi. Suçlu bulunan kadınlar ise, cezalandırılmaları için akrabalarına teslim edildi. Eğer cezayı uygulayacak akrabaları yoksa da halk önünde idam edileceklerdir. Sonraki aşamada da bu külte ait tüm tapınak ve sunaklar yıkılacaktır.⁶²

Eğer bu kültün Roma'ya İÖ 496 yılında girmiş olduğu düşünülürse, İÖ 186 yılına gelinceye dek kaynaklarda bu kült hakkında ya da yaptırımları hakkında hiçbir bilgi olmaması dikkat çekicidir. Livius'un aktarımına göre, bu kült ve dinsel ritüelleri kadınlar arasında doğmuş ve kadınlar vasıtasıyla yayılmıştır. Ayrıca bu ritüellerin bu kadar tehlikeli hale gelmesine de Paculla isimli kadın rahibin yaptığı değişiklikler yol açmıştır. Bu törenlerin özellikle tehlikeli olarak görülmesinin önemli bir sebebi de vurgulandığı gibi, kadın ve erkeklerin törenlere birlikte katılması olabilir. Bu yüzden bu toplantılar yozlaşmanın örneği olarak görülmektedir. Bu yıldan sonra Bacchus kültüne ait toplanmalar yasaya rağmen devam etmektedir. İÖ 180 yılında Sardinia'da Bacchus ile alakalı soruşturma yürütülmüş ayrıca burada bir zehirlenme vakasının da soruşturmasından bahsedilmektedir.

İÖ 180 yılında praetor Tiberius Minucius, consul C. Calpurnius Piso ve birçok seçkin adamın ölümü kötü işaretler olarak algılandı ve Kehanet Kitapları'na başvuruldu. Fakat ölümlerin şüpheli bulunması üzerine bir de soruşturma başlatıldı. Consul Calpurnius Piso'nun ölümü için de oğlu Fulvius Flaccus'u consul yapmaya çalışması sebebiyle karısı Quarta Hostilia'dan şüphelenildi.⁶³ İÖ 154 yılında da Publilina (Publicia) ve Licinia isimli iki soylu kadın, eski consul kocalarını zehirlenme suçundan yargılandı. Davanın görülmesinden sonra soruşturmaya devam etmek için kefaretle serbest bırakıldılar fakat aileleri tarafından buna rağmen idam edildiler.⁶⁴ Valerius Maximus'a

⁶² Liv. XXXIX. 8-19.

⁶³ Liv. XL. 37.

⁶⁴ Liv. Per. IV. 13.

göre, kadınların suçlu oldukları kesindir ve bu yüzden davanın hüküm kararını beklemeden, erkek akrabaları tarafından idam edilmişlerdir.⁶⁵ İÖ 186 yılından itibaren art arda yaşanan şüpheli ölümlerin ve Apulia bölgesinde çıkan köle isyanının, Bacchus kültüne koyulan yasaklar ve yaptırımlara karşı bir tepki niteliğinde olup olmadığı tartışılan bir konudur. Bauman, bu yaşanan zincirleme olayların hepsinin, Bacchus kültüne koyulan yasağa tepki hareketler olabileceği tezini savunmaktadır.⁶⁶

1.2.5. Toprak Reformu ve Ahlaki Anlamda Örnek Bir Kadın: Cornelia

Roma, Hannibal tehlikesini bertaraf etse de tamamen barış ortamına da giremedi. Makedonya ve Suriye Krallıkları ile yapılan savaşlarda galip geldi. Tüm bu ilerlemeler Roma'nın iç siyasetinde de etkili olmuş ve toprak reformu konusu gündeme gelmiştir. İÖ 133 yılında pleb tribunu Tiberius Sempronius Gracchus'un başlatmış olduğu toprak reformu çabaları başarısız olmuş, kardeşi Gaius Sempronius Gracchus da abisi gibi bu düzenlemeleri başarılı kılmak için çaba göstermişse de İÖ 121 yılında o da aynı başarısızlıkla karşılaşmıştır. Antik kaynaklar Gracchus kardeşlerden bahsettiği kadar, dönemin ideal kadın örneği olarak Gracchusların annesi Cornelia'dan da büyük övgülerle bahsetmektedirler. Cornelia'nın annesi, özellikle zenginliği ile ünlenmiş Aemilia Tertia Paulla, babası da Hannibal'ı yenen ve Roma'yı büyük bir tehlikeden kurtaran Publius Cornelius Scipio Africanus Maior'dur. Livius'a göre, her ne kadar kesinliğinden emin olmasa da Scipio, kendisinin politik rakibi olmasına rağmen cezalandırılıp hapse atılmasına engel olan Tiberius Sempronius Gracchus ile Cornelia'yı nişanlandırmış ve bunu da senato toplantısında ilan etmiştir. Hatta eve gelip bu kararını eşi Aemilia'ya anlattığında, Amelia kızları hakkında söz hakkı olmadığı konusunda kadınca bir öfkeyle gücenmişti.⁶⁷ Plutarkhos ise bu ihtimali anlattıktan sonra Polybius'un aktarımını da kanıt göstererek olayın, aslında kızının evlenmesini ve nişanlanmasını istemeyen Scipio'nun ölümünden sonra gerçekleştiğini ve Cornelia'nın erkek akrabaları tarafından Tiberius Sempronius Gracchus ile evlendirildiğini söyler.⁶⁸ Tiberius Sempronius Gracchus aralarındaki yaş farkına rağmen Cornelia'yı evliliği

⁶⁵ Kalaycıoğlu, 2017: 151.

⁶⁶ Bauman, 2003: 38-40.

⁶⁷ Liv. XXXVIII. 57.

⁶⁸ Plut. *Ti. Gracch.* 4.

boyunca sevmiş, bir kehanetin tehlikesine karşı onun yerine ölümü bile göze almıştır. Plutarkhos'a göre bu seçimde hata yapmamıştır. Çünkü Cornelia kocası öldükten sonra bile çocuklarının bakımını ve evin ihtiyaçlarını tümüyle üzerine alan, yüce gönüllü ve sevecen bir kadındır. Ayrıca, kocasının ölümünden sonra Ptolemaios Kralı'nın evlenme isteğini bile reddetmiştir. Oğullarının da çok dürüst ve zeki olmaları da eğitimlerinin eksiksiz olmasından ve Cornelia'nın da eğitilmiş biri olması sebebiyledir.⁶⁹ Cornelia, iki oğlunu kaybettikten sonra kızıyla birlikte Misenum'da yaşar. Yaşam tarzında bir değişiklik yapmaz. Orada birçok misafir ağırlar, misafirlerinin arasında Hellen filozoflar ve diğer entelektüel kişilikler olur, krallar ile hediye alışverişinde bulunurdu. Bu sohbetlerde, babası Africanus'un yaşamı ve alışkanlıkları hakkında konuşulunca bundan çok memnun olurdu. Ama en dikkat çekici kısmı, oğullarından bahsederken metanetle durması, gözyaşı dökmemesiydi. Ayrıca onlardan bahsederken Roma'nın erken dönemlerinde yaşayan erkeklerden bahseder gibi bahsederdi. Hatta bu durum misafirleri tarafından ihtiyarlığına ya da yaşadıklarının talihsizliğine bağlanırdı.⁷⁰ Ama Cornelia şüphesiz, oğullarını, sanki kendi çocukları gibi değil, Roma'nın krallık dönemindeki kişilerle özdeşleştirmiş ve efsanevi bir şekilde anlatmıştır. Cornelia'nın kızı Sempronia hakkında çok fazla bilgi yoktur. Plutarkhos'a göre, İÖ 146 yılında consul olan ve III.Kartaca Savaşını komuta eden Genç Scipio yani Scipio Aemilianus ile evlendi.⁷¹ Scipio Aemilianus, Tiberius Gracchus'un toprak reformlarına muhalif kişilerden biriydi ve onu öldüren kişilerin arasında yer aldı. İÖ 129 yılındaki ölümünde kızı ve kayınvalidesi şüpheli bulunmuşsa da soruşturma yapılmadı. Plutarkhos, halkın baskısı sonucu soruşturma yapılmadığını aktarır.⁷² Fakat şüphelerin Sempronia ve Cornelia üzerinde olması olasılığı bile onların şöhretine leke sürememiştir.

Cornelia'nın övgü dolu karakterinden aslında iki başlık üzerinden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki, eğitilmiş bir kişi olması, çocuklarını da iyi yetiştirmesi ve iyi bir eş olmasıdır. Asıl vurgulanan yanı ise, eşinin ölümünden sonra bir daha evlenmeyip hayatına bu şekilde devam etmesidir. Bu durum Roma'nın aslında erken dönemlerden

⁶⁹ Plut. *Ti. Gracch.* 1.

⁷⁰ Plut. *C. Gracch.* 9.

⁷¹ Plut. *Ti. Gracch.* 4.

⁷² Plut. *Ti. Gracch.* 10.

beri idealize ettiği kadın kavramıyla bağdaşmaz çünkü Romalı bir kadın, evlenmesi gereken yaşta evlenmeli, kocasına her daim itaatkar olmalı ve çok çocuk doğurmalıdır. Eşi öldüğünde Cornelia çok da yaşlı olmamalıdır çünkü Plutarkhos'un verdiği bilgiye göre evlendiklerinde aralarında büyük bir yaş farkı vardır. Yani ikinci bir evliliği yapabilecek yaştadır. Bir kraldan gelen teklifi bile reddetmiştir ve bu olaydan sonra da *univira* sıfatıyla anıldı. Fakat bu durum, dulları tekrar evlendirmeye ve çocuk sahibi olmaya teşvik eden tavırla çelişir. Ayrıca, evli olma ve kocasının vesayeti altında olma zorunluluğu ile de çelişmektedir.

1.2.6. İffetsizlik Suçu ve Vesta Rahibeleri

İÖ 114 -113 yıllarında ise antik kaynaklarda Vesta rahibelerini cezalandırılması ve sonucunda diri diri gömülmesi olayı karşımıza tekrar çıkıyor. Bu yıllarda Kelt kavimlerle yapılan savaş sonucunda iki consulün ordusu mağlup oldu. Bu başarısızlık, Vesta rahibelerinin iffetsizliği ile de bağdaştırıldı. Sorgulamada üç kadının ismi geçmektedir. Licinia, Aemilia ve Marcia. Dio'ya göre Marcia'nın sadece atlı sınıfından, bir kişiyle ilişkisi olmuştur. Fakat, Licinia ve Aemilia'nın çok sayıda aşığı vardır. Ahlaksız davranışlarını birbirlerinin yardımıyla yapmaktaydılar. Birlikte oldukları erkeklere sadece onlarla olduklarını söylemiş ve ilişkilerini büyük bir sırda devam ettirmişlerdir. Hatta erkeklerle para karşılığı da beraber olmuşlardır. Zamanla da Aemila, Licinia'nın erkek kardeşiyle; Licinia da Aemilia'nın erkek kardeşiyle, kimi zaman özel kimi zaman grup olarak birlikte olmuşlar, kendilerine bilgi getirecek kişileri de ödüllendirmişlerdir. Bu ilişkiler ve yapılanlar uzun süre sır olarak saklanmıştı fakat Manius adında bir köle artık susması karşılığında verilenlerin yetersiz gelmesi sonucunda onları ihbar etmiş ve olay bu şekilde ortaya çıkmıştır. Öte yandan Manius, kadınların arasına nefret sokmakta ve aralarında anlaşmazlık çıkartmada da ustalaşmış biridir.⁷³ Dio, soruşturmanın devamına dair bir bilgi vermemektedir. Livius da bu durumun ayrıntılarından bahsetmez, sadece olayın nasıl ortaya çıktığından ve sonunda cezalandırıldığından bahseder.⁷⁴ Davanın ayrıntısını Asconius anlatır. İlk davada Aemilia suçlu bulunmuş, Licinia ve Marcia suçsuz ilan edilmiştir. Fakat sonrasında

⁷³Cass. Dio. XXVI. 8.

⁷⁴ Liv. *per.* LXIII. 4.

halkın tepkisiyle tekrar soruşturma yapılmış ve bu iki kadının yanında birçok kişi de cezalandırılmıştır. Plutarkhos'a göre de aslında olayı ortaya çıkaran, atlı sınıfından olan Vetutius Barrus'un kölesinin itirafıdır.⁷⁵ Dava sürecinde de Vetutius Barrus, kölesinin rahibelere ve kendisine iftara attığını belirtmiştir. Kaynaklarda olayın ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı konusunda farklılıklar varsa da sonucu hepsinde aynıdır.

1.2.7. Siyasi Amaçlı Evlilikler

Roma cumhuriyetinin ilk yıllarıyla kıyaslandığında, bu tarihlerden sonra özellikle soylu kadınların toplumdaki statüsü ve evlilik konusu bakımından durumları farklı bir karaktere büründü. Bu dönemde antik kaynaklarda bahsedilen kadın figürleri, siyasi açıdan değerlendirilmeye başlandı. Roma'da, özellikle Gracchusların yapmak istediği toprak reformundan sonra toplumda iki kesim arasında siyasi çekişmeler daha da arttı ve iç siyasetteki kutuplaşma daha da keskinleşti. Bu kutuplaşma halk yanlıları ve aristokratlar üzerinden şekillenmiştir. Bu tarihlerden itibaren, antik kaynaklarda cumhuriyetin kuruluşundan beri gördüğümüzden farklı olarak, bazı isimler siyaseten daha etkili hale geldiler. Bu dönemde kadınlar, erkeklerin hayatları doğrultusunda kaynaklarda yer bulmaktadır. Özellikle yapılan evlilikler ile adlarından söz ettirirlerdi. Bu evlilikler politik amaçlar doğrultusunda yapılırdı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri, kadınlar zaten istedikleri kişilerle aşk ve sevgi gibi duygularla evlilik kararları alamıyorlardı. Kadınlar, hakimiyeti altında bulundukları erkeklerin istekleri ve kararları doğrultusunda evlilikleri gerçekleştiriyorlardı. Bu durum onların küçük yaşta nişanlandırılmasını ve ilerde iki tarafın çocuklarının birbiriyle evlendireceklerine dair sözün küçük yaşlarda verilmesi durumunu öne çıkartıyordu. Ama özellikle bu dönemde evlilikler politik hesapların önemli bir öznesi oldu. Hatta evli kadınlar politik gayelerle boşandırılıp tekrar istenilen kişilerle evlendiriliyordu. Kaynaklarda bu durumu genellikle aristokrat kadınların örnekleriyle görmekteyiz. Çünkü kadın, tarih yazımında asıl özne olmamış, bahsi geçen kişilerin hayatlarındaki öneme göre kaynaklarda geçmiştir. Sulla'nın hayatında ve siyasi faaliyetleri

⁷⁵Plut. mor. IV. 83.

çerçevesinde bahsedilen politik evliliklerinin ne derece yaygın olduğu ve etkilerinin ne derece kuvvetli olduğunu görebiliyoruz.

Sulla, patricii soyundan gelen ve dedesi izin verilenden fazla gümüş edinmesi sebebiyle senatodan atılmış biriydi. Sevda işlerine hastalık derecesinde düşkündü. Gençliğinde bir tiyatro oyuncusu olan Metrobius adındaki kadına aşık oldu. Mal varlığını da Nikopolis adında bir kadından ve üvey annesinden kalan miraslarla edindiği belirtilir.⁷⁶ Plutarkhos'un eserinde hem kendisinin hem de kızlarının evlilikleri sayesinde politik güçler kazandığı söylenir.

Sulla, toplamda 5 evlilik yaptı. İlk eşi, Illia adında bir kadındı ve bu evliliği gençlik yıllarında yapmıştı, bu evlilikten de bir kızları oldu. İkinci evliliği, Aelia adında bir kadınla oldu. Üçüncü evliliğini Cloelia adında bir kadınla yaptı ve ondan çocuğu olmadığı için boşandı. Fakat bu boşanmadan birkaç gün sonra pontifex maximus Caecilius Metellus Delmaticus'un kızı Caecilia Metella ile evlendi. Bu evlilik Metella'nın da ikinci evliliğidir. Boşanmasının hemen ardından bu yeni evliliği yapması, Cloelia'ya iftira attığı düşüncesini doğurdu. Sulla 50 yaşındayken, Metalla ile 89. yılının consülü seçilmesinden hemen sonra evlendi. Mutlu bir evlilikleri vardır, Metalla'nın her dediğini yapar ve Metella onun kararlarında etkilidir.⁷⁷ Roma politikasında etkin bir ailenin kızı ile yaptığı evlilik onun da birtakım avantajlar elde etmesini sağladı. Ayrıca, ilk eşinden olan kızını da consul Quintus Pompeius Rufus'un oğlu ile evlendi ve Marius ile olan çekişmesinde avantaj sağladı.⁷⁸

Politik evliliklerin dramatik örneklerinden birinde yine Sulla'nın katkısı vardır. Sulla, İÖ 82 yılında, rakiplerini tamamen etkisiz hale getirdi ve 120 yıldır görülmeyen diktatörlük yönetim şeklini, kendisini diktatör ilan ederek geri getirdi. Bundan hemen sonra da Metella'nın ilk evliliğinden olan kızı Aemilia'yı, hamile olmasına rağmen eski consul olan kocası Manius Acilius Glabrio'dan boşadı ve siyasi avantaj elde etmek için karısından boşanmasını sağladığı Gnaeus Pompeius Magnus ile evlendirdi. Aemila ise yeni evinde, eski kocasından olan çocuğunu doğururken öldü. Sulla, karısı Metalla'dan

⁷⁶Plut. *Sull.* 1-4.

⁷⁷Plut. *Sull.* 6

⁷⁸Liv. *Per.* LXXVII. 1

da nadir görülen bir şekilde boşandı. Diktatörlüğü bıraktıktan sonra mal varlığının yarısını Herakles'e bağışladığı sırada şehirde olağanüstü şölenler düzenlendi. Bu şölenler sırasında Metella ölümcül bir hastalığa yakalandı ve rahipler Metella'nın ona yaklaşmasının ya da evinden cenaze çıkmasının kutsallığı bozacağını söyleyince, ölüm döşeğindeki eşini evden yolladı ve ona boş bir kağıt vererek boşanmayı gerçekleştirdi. Metella öldükten sonra ona büyük bir cenaze töreni düzenledi. Fakat birkaç ay sonra gladyatör oyunlarında yakınına oturan, soylu bir kadın olan Valeria ile tanıştı ve onunla evlendi. Valeria ile evliliğinin sebebi Sulla'nın toy bir delikanlı gibi aşağılık ve utanmazca duygulara sahip olmasıdır.⁷⁹

Politik evlilikleri, Sulla'dan sonra, Roma'da siyasi açıdan etkili olan Pompeius'un hayatında da görüyoruz. Pompeius ilk evliliğini, İÖ 86 yılında o zaman praetor görevinde olan ve kendisini bir davada yargılayan Publius Antistius'un kızı Antistia ile yaptı.⁸⁰ Bu evlilik onun yargılama sonucunda suçsuz bulunmasını sağladığı gibi ona birçok politik avantaj da getirdi. Fakat değişen siyasi durum ile evliliği çok da uzun sürmedi ve İÖ 82 yılında, daha önce söz ettiğimiz gibi Sulla'nın üvey kızı Aemilia ile evlendirildi. Sulla bu evliliği Plutarkhosa göre; Pompeius'un erdemine saygı duyması ve davalarda kendisine akrabalık bağı kurulması ile yardımcı olabileceğini düşünerek yaptırdı. Bu evlilik Pompeius'un politik yaşamına büyük katkılar sağlamışsa da ilk eşi Antistia'nın hayatının alt üst olmasına sebep oldu. Sulla, kendisinin politik rakibi olan herkesi ortadan kaldırdı. Bunların arasında Marius'un destekçisi olarak bilinen, Antistia'nın babası da vardı ve senatoda öldürüldü. Bundan sonra Antistia utanç verici ve acınası bir şekilde evden kovuldu, Antistia'nın annesi de tüm bu olanlar yüzünden intihar etti. Aemilia ise eski kocasının çocuğunu yeni kocasının evinde doğururken hayatını kaybetti.⁸¹ Pompeius'un üçüncü evliliği de yine politik kaygılarla gerçekleşti. İÖ 95 yılının consülü, Quintus Mucius Scaevola'nın kızı Mucia ile evlendi. Ayrıca Mucia, Q. Metellus Nepos'un ve Q. Metellus Celer'in de kız kardeşidir. Roma'da etkili olan bu ailenin siyasi gücü, bu evlilik bağıyla Pompeius'u da siyasi olarak güçlendirdi. Pompeius'un, Mucia'dan üç tane çocuğu olmuştur ve başka çocuğu olup olmadığı

⁷⁹Plut. *Sull.* 35-36.

⁸⁰Plut. *Pomp.* 4.

⁸¹Plut. *Pomp.* 9.

bilinmemektedir. Boşanmaları, antik kaynaklarda tartışmalıdır. Plutarkhos'a göre, Mucia onun yokluğunda bir cürüm işledi. Pompeius bu gibi söylentileri daha önce de duymuş fakat kulak asmamış ama doğu seferinden dönerken ve İtalya'ya yaklaşmışken bu konu üzerinde düşünmüş ve boşanma mektubunu göndermiştir. Boşanmanın sebebine dair ne mektupta bilgi vermiş ne de daha sonrasında bu konu hakkında konuşmuştur. Plutarkhos'un iddiasına göre Cicero, bu boşanmanın altında yatan sebebi çok iyi biliyordu.⁸² Fakat Cicero'nun Atticus'a yazdığı mektupta boşanmanın sebebine dair açık bir bilgi yoktur, sadece bu boşanmayı onayladığından bahseder.⁸³ Cicero, boşanmadan önce Mucia'nın abisi Q. Metellus Celer'e yazdığı mektupta diğer kardeşi Q. Metellus Nepos'un Catilina yandaşlarına katıldığını, onun planlarını Mucia'nın kocası Pompeius'a bildirmesi gerektiğini söylemiş ve Mucia da ona çok hoşgörüyü davranmıştı.⁸⁴ Bu durum, Mucia'nın, kocasının siyasi ilişkilerinde belli bir etkisi olduğunu düşündürülebilir. Bu boşanma, Pompeius'un Mucia'nın kardeşleriyle olan siyasi ilişkisini de ortadan kaldırdı. Mucia'nın boşanma sebebi olarak gösterilen kişi de Caesar'dır. Suetonius'a göre; Caesar şehvete çok düşkün biridir ve pek çok kadını da baştan çıkardığını söylemiştir. Bu kadınların isimleri arasında Pompeius'un eşi Mucia da vardır ve bu söylentilerin de Pompeius'un yüzüne vurulduğundan bahseder. Pompeius da kendisine üç çocuk veren eşi Mucia'yı Caesar yüzünden boşamıştır ve Caesar'a Troya Savaşındayken Agememnon'un eşi Klytaemnestra ile aşk yaşadığı söylenen Aeghistos lakabını takmıştır.⁸⁵ Pompeius üçüncü eşi Mucia'dan Caesar yüzünden boşanmışsa da dördüncü evliliğini Caesar ile ilk eşi Cornelia'nın kızı, Iulia ile yaptı. Iulia, Servilius Caepio ile nişanlı olmasına rağmen Pompeius'la evlenmişti ve bu akrabalık bağıyla da Caesar senatoda eskiden ilk olarak Crassus'a fikrini sorarken evlilikle Pompeius'un fikrini alır olmuştur.⁸⁶ Bu evlilikle Pompeius da Cesar'ın yaptıklarını onaylar hale gelmiştir. Ayrıca Pompeius, Iulia ile evlendikten sonra, Iulia'nın eski nişanlısı Servilius

⁸² Plut. *Pomp.* 43.

⁸³ Cic. *Att.* I. 12.

⁸⁴ Bauman 2003: 79-80.

⁸⁵ Suet. *Iul.* 50.

⁸⁶ Suet. *Iul.* 21.

Caepio'a da Sulla'nın oğlu Faustus ile nişanlı olan kızını vadetti. Caesar da gelecek yılın consülü olacak Piso'nun kızı Calpurnia ile evlendi.⁸⁷

Kadınlar politik güç sağlamak için aracı olarak görülmüş ve bu durum o dönemde de tepkiyle karşılanmıştır. Cato, evlilikler aracılığıyla makamların paylaşılmasını, büyük bir yozlaşma olarak nitelendirmektedir.⁸⁸ Pompeius ile Iulia'nın arasında Plutarkhos'a göre derin bir sevgi de vardı. Iulia, togasına bulaşan kanı görünce Pompeius'un öldüğünü sanıp korkudan ve üzüntüden düşük yaptı. İkinci kez hamile kaldı fakat doğum anında öldü.⁸⁹ Iulia öldükten sonra Pompeius ile Caesar arasındaki dostluk bağı da zayıfladı. Caesar bu bağı canlı tutmak amacıyla, kız kardeşinin torunu Octavia'yı evli olmasına rağmen Pompeius'a sundu ve Pompeius'un kızı Faustus ile, evli olmasına rağmen, kendi evlenmek istedi.⁹⁰ Fakat Pompeius bunları reddetti ve Metellus Scipio'nun kızı Cornelia ile evlendi. Cornelia, Plutarkhos'un aktardıklarına göre, Crassus ile birlikte Parthlarla yapılan Carrhae savaşında babasıyla birlikte ölen Publius'un eşiydi ve aralarında büyük bir yaş farkı vardı. Pompeius'la değil ancak oğlu ile birlikte yaşamaya uygun bir yaşıydı ve bazı kimseler tarafından bu durum hoş karşılanmıyordu.⁹¹ Evlilikten sonra Pompeius ile Caesar arasındaki siyasi çekişme İÖ 49 yılında resmen savaş durumuna dönüştü. İÖ 48 yılında ise Pompeius, Caesar'a mağlup oldu ve müttefik ararken öldürüldü. Eşi Cornelia, affedilerek Roma'ya dönebildi.

Gaius Iulius Caesar'ın evlilikleri de tamamıyla politik amaçlarla yapıldı. Caesar; Suetonius'un verdiği bilgiye göre, İÖ. 84 yılında ilk olarak varlıklı bir ailenin kızı olan Cossutia ile nişanlandı. Fakat babası ölünce Cossutia'dan ayrıldı. Ardından dört kez consul olan yapan Lucius Cornelius Cinna'nın kızı, Cornelia ile evlendi. Bu evlilikten Iulia adında kız çocukları oldu. Bu evliliğin en dikkat çekici yanı, Sulla'nın diktatör olduktan sonra Caesar'dan bu evliliği bitirmesini istemesidir. Fakat Caesar bu isteği kabul etmeyince Sulla, Caesar'a karşı yaptırımlar uygulamıştır. Sulla, Caesar'ı

⁸⁷ Plut. *Pomp.* 47.

⁸⁸ Plut. *Caes.* 14.

⁸⁹ Plut. *Pomp.* 53.

⁹⁰ Suetonius, Plutarkhos'un belirttiği gibi, Pompeius'un kızının Servilius Caepio ile evlendirilmek istendiğinden bahsetmez. Suet. *Iul.* 26.

⁹¹ Plut. *Pomp.* 55.

sürdürdüğü rahiplik görevinden ayrılmaya zorladı, eşinin çeyizinden ve aile mirasından da mahrum bıraktı.⁹² Caesar, quaestor olduğu yılda ise eşi Cornelia'yı kaybetti. Eşinin ve Sulla'nın siyasi rakibi Gaius Marius'un eşi, aynı zamanda kendi halası için yaptığı cenaze töreninde yapılan konuşması şöyledir:

"Halam Iulia'nın anne tarafı krallardan gelir, baba tarafıysa ölümsüz tanrılarla bağlantılıdır. Çünkü Marcius soyundan gelen kralların soyu, Ancus Marcius'a dek uzanır, annem bu soydandı. Iuliuslar ise Venus'tan gelir, ailemiz bu soydandır. Öyleyse soyumuzda hem insanlar arasında gücü büyük olan kralların saygınlığı, hem de kralların boyun eğdiği tanrıların kutsallığı vardır."⁹³

Caesar bu sözleriyle ile aile soylarının kutsal köklere dayandığını kadınlar vasıtasıyla dile getirdi. Bu ayrıca, Sulla'ya yönelik bir göz dağı niteliği de taşır çünkü halası Sulla'nın politik rakibi Marius'un eşiydi. Plutarkhos'a göre bu hareket, Sulla ve destekçilerine karşı yapılan çok cüretkar bir hareketti ve cenaze merasimleri sırasında konuşma alanına Marius'un tasvirleri de asıldı. Ayrıca bu yıla kadar genellikle yaşlı kadınların cenaze törenlerinde bu tarz konuşmalar yapılırdı, genç kadınlar için böyle bir gelenek olmamasına rağmen Caesar'ın aynı yıl, genç yaşta ölen eşinin cenazesinde bunu yapması görülmemiş bir şeydi.⁹⁴ Daha önce, Gaius Gracchus, konuşmalarında annesinin hayatından örnekler vermişti ki Gaius Gracchus'un rakiplerine yönelik konuşmalarında da annesini sözleriyle yücelttiğini de görüyoruz. Annesini küçümseyen bir rakibine karşı, "Neden, sen Tiberius'u doğuran Cornelia'yı küçümsüyor musun? Hangi cesaretle kendini Cornelia ile kıyaslıyorsun? Sen onun gibi çocuk mu doğurdun?" diyerek annesini yüceltmıştır.⁹⁵

Sulla'nın boşanması için ısrar edip Caesar'ın bunu reddetmesi sonucunda yaptırım uygulaması, Caesar'ın bu cenaze törenini siyasi bir gözdağı aracına dönüştürmesinde etkili olmuş olabilir. Caesar, eşini kaybettikten sonra İÖ 88 yılında consullük yapmış olan Quintus Rufus Pompeius'un kızı Pompeia ile evlendi fakat bu evlilik de antik

⁹² Suet. *Iul.* 1.

⁹³ Sue. *Iul.* 6.

⁹⁴ Plut. *Caes.* 5.

⁹⁵ Plut. *C. Gracch.* 4. 3-4 .

kaynaklarda yazdığına göre bir skandal ile noktalandı. Antik kaynaklara göre, Publius Clodius adında bir soylu, Caesar'ın eşi Pompeia'ya aşık olmuş ve Pompeia da bu aşka karşılık vermişti. İyilik tanrıçası Bona adına yapılan kutlamalarda yaşanan olaylar sonucu bu ilişki ifşa oldu. Bu kutlamalara erkekler katılamaz ve erkeklerin evlerden uzaklaşması sağlanırdı. Caesar'ın evde olmadığı kutlama gününde, Pompeia evde hazırlık yaparken Clodius, Pompeia ile görüşebilmek için kadın kıyafetleriyle eve geldi. Fakat Caesar'ın annesi Aurelia'nın hizmetçilerinden birinin onun erkek olduğunu anlaması üzerine önce kaçmaya çalıştıysa da başarılı olamadı ve evde saklanırken bulundu. Ertesi gün olay herkes tarafından duyulunca hem tanrılara yapılan saygısızlık hem de aldatma yüzünden tarafların yargılanması halk tarafından talep edilmiştir. Caesar olaydan sonra Pompeia'yı evden kovdu ve bu da boşanma anlamına geliyordu fakat mahkemede şahitlik yaptığında olaydan haberi olmadığını söyledi. Pompeia'yı boşamasının nedeninin merak edilmesi üzerine de böyle bir olayda zan altında kalmasını sebep gösterdi. Bu davranışın sebebi, Clodius'u ve onu destekleyen halkı karşısına almak istememesi olabilirdi.⁹⁶ Daha sonra Caesar, Clodius'un tribuns plebis seçilmesini sağladı.⁹⁷ Caesar bu boşanmanın ardından Lucius Calpurnius Piso'nun kızı Calpurnia ile evlendi. Bu evlilik de politik bir evliliktir çünkü Piso consul olacaktır, senatoda damat ve kayınbaba olarak yer alıp bir ittifak yaratmak amaçlanmıştır. Caesar'ın Galya seferine çıkması da bu ittifakın bir sonucudur.⁹⁸ Caesar, suikast sonucu hayatını kaybedene kadar Calpurnia ile evli kaldı. Caesar, şehvet düşkün ve kadınlara para harcamaktan kaçınmayan biri olarak tasvir edilirdi. Suetonius, Caesar ile ilişkileri bilinen kadınları sayarken, katillerinden biri olan Brutus'un annesi Servilia'dan en sevdiği kadın olarak bahsetmektedir.⁹⁹ Plutarkhos'a göre ise Brutus, Caesar'ın oğlu da olabilirdi. Çünkü Servilia ve Caesar'ın ilişkisi Brutus'un doğumundan öncesine dayanmaktaydı.¹⁰⁰ Aralarında böyle bir ilişki varken, Servilia'nın oğlunun Caesar'ı ortadan kaldırmaya yönelik planlarını bilip bilmediği de araştırma konusu olmuştur. Antik kaynaklarda Brutus'un annesi Servilia ve eşi Porcia'nın bu suikasttan haberdar

⁹⁶ Plut. *Caes.* 10.

⁹⁷ Plut. *Caes.* 14.

⁹⁸ Suet. *Iul.* 21.

⁹⁹ Suet. *Iul.* 50.

¹⁰⁰ Plut. *Brut.* 5.

oldukları açıkça ifade edilmemektedir. Fakat Servilia'nın, suikasttan sonra oğlu için endişelendiğini ve politik olarak da etkili olduğunu, Cicero'nun mektuplarından anlıyoruz. Brutus'un akıbeti hakkında yapılan bir toplantıya Servilia, Servilia'nın kızı Tertia ve Brutus'un eşi Porcia'nın da katıldığı ve izlenecek yol hakkında Cicero'un fikrini sordukları, bu mektuplarda görülüyor.¹⁰¹ Caesar'ın hayatta olduğu süre boyunca antik kaynaklarda Servilia ile ilgili çok fazla bilgi yok ancak Caesar'ın ölümünden sonra Cicero'nun mektuplarında Servilia'nın ismine rastlıyoruz. Servilia'nın ayrıca Caesar'ın katillerinden bir diğeri olan Lucius Pontius Aquila'nın evini satın alması da dikkat çekicidir.¹⁰² Servilia suikastten haberdar olmasa da Brutus'un annesi olması sebebiyle, suikastten sonraki durumun sorumluluğunu ustalıkla üstlendi ve Brutus için en uygun ortamı sağlamak adına aktif bir rol oynadı.

1.2.8. Caesar Suikastı ve Kadınlar: Hortensia

Caesar'ın bu yolla ölümü, Roma'da halk arasında ciddi bir karışıklığa yol açmış, halk Caesar'ın katillerinin bir an önce cezalandırılmasını istemiştir. Dolayısıyla, can güvenliği sağlanamayan suikastçılar, şehirden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Caesar tarafından evlat edinilen Octavianus'un, Antonius ve Lepidus ile kurduğu anlaşmanın ardından bu üçlü, Caesar'ın öldürülmesinde payı olan herkese karşı savaş başlattılar. Roma'da birçok kişi bu suikast sürecinden sorumlu tutulmuş, öldürülmüş ve malları devlet hazinesine aktarılmıştır. Fakat aktarılan para, yeterli görülmemiş olacak ki vergilerin yanında özellikle varlıklı kadınların mücevherlerine el konulması kararı alındı. Appianus'un verdiği bilgilere göre; savaş masrafları için en zengin 1400 kadının, mal varlıklarına ihtiyaç duyduklarına dair karar yayınlandı. Varlıklarını gizleyen ya da eksik beyan sunanların cezalandırılacağı, köle ya da özgür kimselerin yapacağı ihbarların da ödüllendirileceği belirtildi. Kadınlar bu duruma karşı çıktılar ve politik anlamda etkili olabilecek kadınların desteğini almak istediler. Triumvirlerin desteğini almak için önce, Octavius'un kız kardeşi ve Antonius'un annesine gidildi, bu kadınlar aradıkları desteği sağlamışlarsa da Antonius'un eşi onları kapıdan geri çevirdi. Kadınlar daha sonra Forum'a giderek, triumvirlerin mahkemesine ulaştılar. Orda kendi fikirlerini

¹⁰¹ Cic. Att. XV. 11.

¹⁰² Cic. Att. XIV. 21.

sunmak için Hortensia'yı konuşmacı seçtiler. Hortensia'nın konuşması Appianus'un aktarımına göre şöyledir:

“Bizimle aynı durumda olan kadınlar adına sizlerden talepte bulunuyoruz. Önce hanenizdeki kadınlara gittik fakat Fulvia tarafından haketmediğimiz bir muamele gördük ve foruma yönlendirildik. Bizi suçlu oldukları gerekçesiyle babalarımızdan, oğullarımızdan, kocalarımızdan ve kardeşlerimizden mahrum bıraktınız, eğer şimdi sahip olduğumuz malları da alacak olursanız, doğuştan gelen özelliklerimizi, geleneklerimizi ve cinsiyetimizi daha aşağı bir konuma çekmiş olacaksınız. Kocalarımızın yaptığını söylediğiniz yanlışları eğer biz yaptıysak, onları sürgüne yolladığınız gibi bizi de sürgünle cezalandırın. Ama eğer biz, hiçbir halk düşmanına oy vermemiş, evlerinizi yıkmamış, ordunuzu yok etmemişsek, size karşı olan herhangi birine liderlik etmediyse, memuriyet elde etmenizi ve onurunuzu engellemediyse, işlemediğimiz suçların cezasını neden paylaşıyoruz? Onurun, emirlerin, devlet yönetiminin bir parçası değilken neden vergi ödemek zorunda kalıyoruz? Çünkü savaş zamanı diyorsunuz. Ne zaman savaş içinde değildik ve ne zaman kadınlara vergiler dayatıldı, kimler sadece cinsiyetleri yüzünden tüm insanlar arasında ayrı tutulur? Annelerimiz, Kartacalılarla yapılan savaşta devletin yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu dönemde yaptıkları katkılarla cinsiyetlerinden üstün hale geldiler. Ama bunları gönüllü olarak yaptılar, bağışlarını arazi mülklerinden, tarlalarından, çeyizlerinden ya da evlerinden değil mücevherlerinden yaptılar. Bunları düzenlemeyle, suçlanma ve ihbar korkusuyla, zorlama ya da şiddetle vermediler, vermeye istekli oldukları için yaptılar. İmparatorluğu ya da şehrimizi şu an telaşlandıran durum ne? Galyalıların ya da Parthların savaş için gelmesine izin verin, annelerimizden daha aşağı kalmayıp ortak güvenliğimiz için gayretli oluruz fakat iç savaşta birbirinizle savaşmanıza asla yardım etmeyeceğiz! Ne Caesar'a ne Pompeius'a destek verdik. Ne Marius ne de Cinna bize vergi dayattı. Despotik bir güç ile devleti elinde tutan Sulla bile bunu yapmadı halbuki siz cumhuriyeti yeniden tesis edeceğinizi söylüyorsunuz.”

Hortensia konuşmasını yaptıktan sonra, triumvirler öfkeleniler. Bu öfkenin sebebi ise erkeklerin olduğu toplumda, erkekler sessizken kadınların konuşmaya cesaret etmesiydi. Mahkeme ertesi güne ertelendi. Ertesi gün ise, bu yaptırım tamamen

kalkmasa da sorumlu tutulan kadınların sayısı 1400'den 400'e indirildi. Ayrıca Hortensia ve diğer kadınların yaptığı bu karşı koyma eylemi, yasada eşitlik unsurunu da sağladı. Buna göre belli bir miktar üzerinde servete sahip olan erkekler de bu vergi yasasına dahil edildiler.¹⁰³ Hortensia'nın bu başarısı, Roma tarihinde daha önce Oppius Yasası'na karşı çıkan kadınlar arasında dahi görülmemiştir. Triumvirleri kızdıran asıl şey, kamusal alanda, sadece erkeklerin konuşması beklenen bir yerde, kadınların kendi haklarında çıkan kanuna karşı yüksek sesle muhalefet edilmesiydi. Daha önce kadınların mahkeme karşısında kendilerini savunması görülen bir şeydi fakat bu iki durum arasındaki fark, kitlesel bir yaptırıma karşı kadınların topluca itiraz belirtmiş olmaları ve sonunda kısmen de olsa başarılı olmalarıydı. Burada göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli fark ise, Hortensia'nın konuşmasındaki hak taleplerini öncelleri aksine giyim kuşam, ziynet ya da diğer statü teşhirine yarayan eşyalar özelinde kısıtlamamış olması ve daha çok ekonomik ve siyasi haklar üzerinde doğrudan temas etmesiydi. Bu konuşmada görüldüğü üzere Hortensia, verginin vatandaşlık statüsü olarak temsil karşılığının talep edilmesiydi. Bu noktada Hortensia'nın babası gibi tarih konusunda bilgili olup olmadığı sorusu gündeme gelir. Babası gibi hitabet yeteneğinin kuvvetli olduğu da konuşmanın kısmi başarısından anlaşılmaktadır. Bu zamana kadar en güçlü hak talebi olan bu konuşmanın başarısının kısmi olup olmadığı da tartışma konusudur. Öte yandan, Hortensia'nın bu konuşması Roma'daki tüm kadınların haklarına yönelik değil, kendisinin de belirttiği gibi, belli bir seviyede olan kadınların haklarına yöneliktir.¹⁰⁴

Caesar'ın suikast ile öldürülmesi ardından şehirde yaşanan değişimler, siyaseti ve şehirdeki mevcut yönetim şeklini de etkiledi. İÖ 29 yılında Roma'ya dönen Octavianus'a verilen ünvanlarla yönetim şekli de değişti ve cumhuriyet yönetimin yerini *princepslik* yönetimi aldı.¹⁰⁵

¹⁰³ App. IV. 33-34.

¹⁰⁴ Bauman 2003: 81-83.

¹⁰⁵ Akşit 1985: 40-41.

II. TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIMINDAN ROMA CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADIN

II.1. Kadın ve Aile: Kadının Vesayeti

II.1.1. Ailede Baba Otoritesi ve Kadının Vesayeti

Aile, devleti oluşturan unsurlardan biri olan ulusun temel birimidir. Modern devletlerde ulus bilincinin oluşturulması için önem verilen aile kavramına antik dönemde de toplum ve vatandaşlık bilinci oluşturmak adına önem verililiyordu. Roma toplumunda da bu yüzden aile önemli bir kavramdı. Aile kurmak gelenekler ve yasalar tarafından öneriliyor ve destekleniyordu.

Roma toplumundaki kadınların görevi ise, neredeyse, sadece aile kurmak ve topluma bol bol çocuk vermektir. Roma toplumunda ve ailesinde kadının statüsü erkeklerin statüsüne göre şekillendiği için öncelikle Roma ailesindeki erkeklerin statüsünü ortaya koymak gereklidir. Ailede, *pater familias*ın yani aile babasının, söz ve karar hakkı mevcuttur. Roma'daki aile kavramı ile günümüzdeki aile kavramı arasında farklar vardır. Evrensel bir anlam ve açıklamayla bugün eşler ve çocukların oluşturduğu toplumun en küçük birimi olan aile ile, Roma'daki *familia* birebir eşit kavramlar değildir. *Familia*, Roma'da sahip olunan kölelerin ve mal varlığının da dahil edildiği hane/hane halkı anlamına gelmektedir.¹⁰⁶ Aile babası olarak adlandırdığımız kişi de bugüne göre farklı niteliklere sahiptir. *Pater familias* olan kişi için belirli bir yaş sınırı yoktu. Hatta evli ve çocuk sahibi olması şartı bile gerekmezdi. Ailede söz sahibi olunmasına, tüm aile bireyleri üzerindeki egemenlik hakkına ve hukuksal üstünlüğe *patria potestas* deniliyordu. *Pater familias*, *patria potestas* ile aile bireylerinin yanı sıra köleler üzerinde mutlak söz hakkına sahipti.¹⁰⁷ *Pater familias* olmak için aranan tek şart başka birinin *patria potestas*ı hakimiyetinde olmayan bir erkek olmaktı. Elbette kadınların *pater familias* olması söz konusu değildir. Roma ailesi üzerinde baba, devlet yönetimdeki diktatörün hakları kadar geniş yetkilere sahipti. Bunlardan en önemlisi,

¹⁰⁶ Riggsby 2010: 173.

¹⁰⁷ Grubbs 2002: 17

¹⁰⁷ Clark 1981: 193, *pater familias* ve *patria potestas* için ayrıca bk. Umur 1983: 152 vd.

hakimiyeti altında yaşayan bireylerin yaşam ve ölüm hakkını elinde bulundurmasıydı. Kadın, hayatı boyunca hakimiyeti altında kalacağı *patria potestas* üç şekilde dahil oluyordu. Bunlar; doğum, evlat edinme ve evlilik yoluyla.

Roma ailesinde dünyaya gelen bir kız çocuğu evlenene kadar kendi aile babasının hakimiyeti altındaydı ve kendi erkek kardeşlerinden daha az avantajlı bir durumdaydı.¹⁰⁸ Kız çocuk ile erkek çocuk arasında hukuksal ve toplumsal anlamda fırsat eşitliği yoktu. Bu hakimiyeti sağlayan kişi, çocuğun kendi babası olmak zorunda değil, ailesinin *pater familias* da olabilirdi. Yani babası başkasının *patria potestas* altında bulunuyorsa, bu yeni doğan kız çocuğu da babasının *pater familias*ının himayesinde olurdu. Başkasının hukukuna tabi olan kişilere *alieni iuris* denmektedir. Erkeklerle oranla *alieni iuris* konumunda olan kadınların sayısı daha fazlaydı.

Roma'da kız ve erkek çocuk arasındaki fırsat eşitsizliği daha doğar doğmaz başlıyordu. Roma'nın kuruluş aşaması esnasında Romulus'un faaliyetlerinden biri, bize bebek ölümleri hakkında bilgiler vermektedir. Roma'nın büyük ve kalabalık hale gelmesinin sebeplerini sayan Halikarnasoslu Dionysios, Romulus'un yeni doğan ilk kız çocuklarının öldürülmesini yasakladığını aktarır. Buna göre, üç yaşın altındaki tüm çocukların anormal bir görünüşü ya da herhangi bir sakatlığı olmadıkça öldürülmesi yasaklanmıştı. Eğer böyle bir durum varsa da en yakın beş komşuya çocukların bu durumu gösterilecek, onların onayları olursa öldürülmeleri gerçekleşecektir. Bu kanunlara uymayan kişilerin birçoğunun mülklerinin yarısına el konulmuş ve çeşitli cezalar da verilmiştir.¹⁰⁹ Kaynaklarda Cumhuriyet Dönemi dahil bu tarz ölümlerle ilgili bilgiye sıkça rastlanmaktadır. Öyle görülüyor ki bu tarz ölümlerin yazılı hukuk kurallarına dahil edilmesi XII Levha Kanunları'na kadar geriye gitmektedir. Çünkü XII Levha Kanunlarının 4. tabletinde "dikkat çekici şekilde deforme olmuş bir çocuk öldürülür" ifadesi vardır.¹¹⁰ Fakat bu kararın alınış aşamasında doğumu gerçekleştiren

¹⁰⁸ Clark 1981: 193.

¹⁰⁹ Dion. Hal. II. 15.

¹¹⁰ MacLahlan 2013: 31, Cic. *leg.* XIII. 19

ebelerin kararı da önemlidir. Bu da genellikle kadın olan ebelerin, bu kararı verebilecek kadar bilgili olup olmadığı konusunu tartışmaya açmaktadır.¹¹¹

Pater familiası aynı zamanda "evdeki yargı organı" olarak da tanımlayabiliriz. *Pater familiasın* sadece kadınlar değil hakimiyeti altındaki tüm çocukları üzerinde ölüm ve yaşamlarına dair karar verme hakkı vardır.¹¹² Roma'da herhangi bir suçla yargılanan kadın, suçlu bulunduğu takdirde ölüm cezası alıyorsa bunun uygulayıcısı, sözü geçen suç kamu suçu değilse *pater familiastır*. İÖ 215 yılında karşımıza çıkan Bacchanalia skandalı sonucunda yapılan soruşturma bitince, Livius'un aktarımına göre, suçlu bulunan kadınlar, var ise erkek akrabalarına teslim edilip ölüm cezasının onlar tarafından uygulanması kararından birinci bölümde bahsetmiştik.¹¹³ Bu suç genellikle *stuprum* yani iffetsizlik suçudur. Ayrıca *pater familiasın* çocukları hakkında ölüm kararı vermesine bir diğer örnek de Appius Cladius tarafından köle alınmak istenen Verginia'nın, babası tarafından, Verginia'nın fikri sorulmadan öldürülmesi olabilir.¹¹⁴

Sağlıklı bir kız çocuğu ise patricii ailelerde ya da varlıklı plebs ailelerinde büyüyorsa, mutlaka bir bakıcısı ya da doğduktan sonra süt annesi oluyordu. Bu bakıcı genellikle ailenin sahip olduğu kölelerden biriydi. Ailenin varlık durumuna göre bu bakıcıların sayısı da artıyordu. İyi ahlaklı olarak yetiştirilmesinde ailenin, yakın kadın akrabaların da öncelikli olarak etkileri vardır. Roma'da yasalar, kız çocuklarının yetiştirilmesi ile ilgili olmasından ziyade, genç kızların toplum içindeki davranışları ve giyim kuşam gibi dış görünüşlerine yöneliktir.¹¹⁵ Kız çocuğu evlenene kadar kaldığı babasının evinde, *pater familiasın potestası*, altında geleneklere uygun şekilde büyütülüyordu.

Evlilikleri ise günümüze kıyasla çok, daha küçük yaşta gerçekleşiyordu. Kızların evlilik yaşı on iki erkeklerin ise on dördtü fakat kesin bir yaş sınırı kuralı yoktur. Sınıfsal farklılıklara göre verilen bu yaşlardan daha erken ya da daha geç zamanlarda evliliklere de rastlanmaktaydı.¹¹⁶ Plutarkhos, Numa ve Lykurgos'u karşılaştırdığı eserinde, Spartalı

¹¹¹ Clark 1981: 194 dipnot: 5.

¹¹² Gönenç 2010: 49.

¹¹³ Liv. XXXIX. 19.

¹¹⁴ Dion. Hal. XI. 37.

¹¹⁵ Caldwell 2015: 50.

¹¹⁶ Riggsby 2010: 174.

kadınlar ile Romalı kadınların sosyal yaşantısını da karşılaştırmıştır. Spartalı kadınlar, tamamıyla olgunlaştıktan sonra ve istekli olmak şartıyla evlenirlerdi. Bunun amacı ise ürkeklik, nefret ve doğallık karşıtı bir zorlama ile değil, sağlıklı ve istekli şekilde cinsel birleşmenin gerçekleşmesiydi. Böylece, Spartalı kadınlar hamileliğin zorluklarına da katlanacak kadar güçlü oluyorlardı. Fakat Romalı kadınlar on iki hatta daha erken yaşlarda evlendiklerinden dolayı, hem vücutları hem de kararları üzerinde kocaları tarafından kontrol sağlanıyor, böylece saf ve kötülükten uzak kalacaklarına inanılıyordu.¹¹⁷

Antik kaynaklarda, Romalılara göre, evlilik için uygun yaş dilimine erişmiş genç kızlar için *puella*, *virgo*, *vidua* kelimeleri kullanılmıştır. *Puella*; kız çocuğu, kız, evlenmemiş kız çocuğu anlamlarına gelen bir kelimedir. Fakat *virgo* ve *vidua* kelimeleri çoğunlukla direkt olarak evlilik geçirmemiş anlamına gelir. Fakat *vidua* kelimesi, virgoya nazaran dul kadınları da kapsamaktaydı. *Puella*'ya göre daha belirli bir anlamı vardı.¹¹⁸.

Ergenlik dönemine gelen çocukların vasililiği ile ergenlik döneminden önceki yaşlardaki vasililiği kapsayan kelimeler de farklıdır. Çocukların *patria potestası* altında bulundukları kişi öldüğü takdirde, yeni vasinin kim olacağının belirlenmesi gerekiyordu. *Patria potestası* sağlayan kişi genellikle baba olduğundan, babanın ölümü sonrasında çocuklar üzerindeki vasilik hakkı da *agnatio* yani kan bağı yoluyla belirlenirdi ve bu kişi de babanın soyundan biri ve genellikle amca olurdu. Bu duruma *tutela impuberum* denilmektedir. Baba öldükten sonra, hak sahibinin atanması için genellikle anne başvuruda bulunurdu. Roma yasalarına göre, annenin çocuklar üzerinde vasilik hakkı yoktu. Atanan vasiler ise çocuklarla birlikte yaşamak zorunda değildi, çocuklar anneleri ile yaşarlardı ama annelerin *potestas* gücü ile çocukları üzerinde yasal vasilik ve malları üzerinde de kontrol hakları yoktu. *Tutela impuberum* uygulamasında erkek ve kız çocukları arasında da bir ayrım yoktu. On iki yaşındaki kız çocuklar ve on

¹¹⁷ Plut. *Num.* 4. 1.

¹¹⁸ Caldwell 2015: 52.

dört yaşındaki tüm erkek çocuklar babalarını kaybettikleri zaman bu uygulama ile vasi elde ediyorlardı.¹¹⁹

Vasilik konusunda ergenlik dönemin sınırı olarak belirlenen yaşlarda cinsiyet ayrımı gözetilmiyordu. Fakat bu yaşlardan sonra vasilik konusu cinsiyet ayrımı gözetilerek yapılmıştır. Kadınlara da bu konuda daha adaletsiz bir sistem uygulanmıştır. Babası ölen kadın evlenip kocasının hakimiyetine girene kadar, eğer daha sonra bahsedeceğimiz evlilik türleri içinden *manuslu* evliliği tercih ederse, tayin edilen kişinin vasiliği altında bulunuyordu. Bu uygulamanın ismi *tutela mulierum*dur. Bu vasinin tayini ve seçimi *tutela impuberum*dan farksızdı. Yine çoğunlukla baba soyundan en yakın akraba vasiliğe atanıyordu. Fakat bu durum, Cumhuriyet Döneminin sonlarına doğru değişmiştir. Vasi tayininde hem yakın akraba olmayan insanların seçimi yaygınlaşmış hem de vasilik uygulaması sadece alım satım gibi ticari amaçlarla hukuki uygulamalar için mevcut kalmıştır. Hatta birçok kadın, hukukçu Gaius'un belirttiği gibi vasisiz olarak işlerini yürütmekte ustalaşmıştır.¹²⁰ İmparatorluk Dönemi hukukçularından biri olan Gaius, ayrıca eserinde, kadınlara neden vasi atanması gerektiğinin sebebini de şu şekilde anlatmıştır:

*Ergenlik dönemini aşmış kadınların neden vasi korumasında olmasının sebebi görülüyor ki iyi sebepler yüzünden değil. Ortak kanı, yaratılış gereği ciddiyetsiz ve kolayca kandırılabilirdi.*¹²¹

Gaius'un verdiği bu bilgiler kendi fikri değildir ve bu fikir Roma'nın yazılı hukuk kurallarına da yansımakta hatta bu görüş İÖ 5. yüzyıla kadar dayanmaktadır.

XII Levha Kanunlarında da kadınlara vasi atanmasının gerekçesi şu şekilde belirtilmiştir:

*Kadınlar yaşları ne olursa olsun, ciddiyetten uzak olmaları sebebiyle, Vesta rahibeleri, hariç vesayet altına alınmalıdır.*¹²²

¹¹⁹ Grubbs 2002: 23.

¹²⁰ Grubbs 2002: 24.

¹²¹ Gai. *inst.* I. 190.

¹²² Lucilius. 445. (Table V. 1).

*Kadınların, akrabalarının vasiliği kontrolünde olan mal varlıkları, kadınların ve onların vasilerinin onayı olmadan devredilmez ya da mülkiyet hakkı elde edilemez.*¹²³

Bu şekilde atanan vasilerin kurduğu hakimiyet genellikle doğuştan gelen *potestas* ile kıyaslanamazdı. Bir babanın kızı üzerinde kurduğu hakimiyet ile yakın akrabası ya da sonraki dönemlerde atanan akrabalık ilişkisi dahi gerektirmeyen vasiliğin getirdiği hakimiyet aynı şeyler değildi. Atanan vasiler genellikle miras, alım-satım, ticaret vs. konularıyla ilgiliydi.

II.1.2. Evlat Edinme

Doğum yoluyla kadın üzerinde kurulan *potestas* yani vasilik ve hakimiyet ayrıca evlatlık edinme (*adoptio*) yolu ile de kuruluyordu. Bu yolla sağlanan *potestas* ise, doğum yoluyla sağlanandan farklı değildir. Evlat edinme Roma'da iki şekilde gerçekleştirilmekteydi. Bunlardan ilki olan *adoptio*; esasen bir *pater familias*ın hakimiyeti altında olan kişinin, evlat edinme ile başka bir *pater familias*ın hakimiyeti altına girmesidir. Evlat edinilen kişinin aslında vasıflarında bir değişiklik olmazdı. Evlat edinildikten sonra hak ve sorumluluk alanlarında da değişiklikler gözlemlenmezdi. Yeni ailesine de evlat ya da torun sıfatıyla gitmiş olurdu.

Diğer bir evlat edinme şekli olan *adrogatio* ise ilkinde göre daha karmaşık yapıdadır. Bir ailenin *pater familias*ı olan birinin, başka bir ailenin *pater familias*ına evlatlık olarak gitmesidir. Böylece, kendi ailesinin hakimiyetini sağlar durumdan, hakimiyeti sağlanan kişi konumuna geçmiş olurdu.

Bu iki evlat edinme şeklinde de amaç aslında mirasçı belirlemektir. *Adrogatio* ise genellikle çocuğu olmayan kişiler tarafından tercih edilen evlat edinme yoluydu. Böylelikle kendisine mirasçı temin etmiş oluyordu. Aynı zamanda evlatlık edinildiği andan itibaren kişinin kendi ailesi ile tüm bağları kopar, gerçek ailesi vasıtasıyla edinilen tüm haklarını kaybeder, ailesinin geleneği olan aile dininden çıkar ve tüm miras haklarını da kaybetmiş olurdu. Bu evlat edinilme şekilleri genellikle erkek çocukları için geçerliydi. Ancak İmparatorluk Döneminde *adrogatio* olarak evlat edinilme bazı

¹²³ Lucilius: 457 vd. (Table VI. 2).

kadınlara bazı şartlar altında gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ Kadınlar ise kendi doğurdukları çocuklar üzerinde bile otorite hakları olmadığı için tabi ki evlat da edinemezlerdi.¹²⁵

II.1.3. Evlilik

Tüm toplumlarda olduğu gibi Roma toplumunda da evlilik, soy bağı açısından önemlidir. Özellikle ataerkil toplumlarda, devletin ve kendi soyunun devamı için yeni nesiller yaratılmasına değer verilmiştir. Eski toplumlarda modern toplumlara nazaran daha sık görülen soy devamının mümkün kılınması da evlilik birliğinin sağlanması ile gerçekleştirilmektedir. Fakat evlilik Roma toplumunda ve özellikle Cumhuriyet Döneminin son yıllarında tamamıyla soy devamı algısı ile gerçekleştirilmemiştir. Önemli magistratlıkları ve siyasi müttefik elde etmek isteyen Romalı devlet adamları tarafından araç olarak kullanılmıştır. Bu siyasi amaçlar dahilinde evlilik oyunlarında piyon olarak kullanılan taraf ise, Romanın erkek egemen bir toplum olması neticesinde, kadınlar olmuştur.

Patria potestas yani babanın hakimiyetine girişin en son şekli de evliliktir. Evliliklerde bireylerin rızalarından çok bireylerin aile babalarının rızaları önemlidir. Evliliğin uygulama biçimleri farklıdır ve her evlilik tarzı *patria potestas* açısından mutlak sonucu vermez. Roma'da evlilik türüne göre kadınlar iki farklı yolla baba hakimiyetine tabi olabilirlerdi. Bunlardan ilki; kendi kan soyuna dair olan vasiliklerdi. Bu vasilik babalarının, babalarının da vasiligi altında bulunduğu *pater familias*ın ya da daha önce bahsettiğimiz gibi babalarının ölümü sonrasında atanmış, çoğunlukla baba soyundan yakın akrabasının vasiligi şeklinde olabilirdi. İkincisi ise evlendikleri erkeklerin vasiligi ya da evlendikleri erkeklerin de hakimiyeti altında bulunduğu *pater familias*ın himayesi olabilirdi.

Roma'da evlilikler *manuslu* (*cum manu*) ve *manussuz* (*sine manu*) evlilikler olarak genel anlamda iki başlık altında incelenir. Romalı kadının evlenirken kendi ailesi ile hukuki, geleneksel ve dini bağını kestiği evlenme şekli, *manuslu* evlilikler üç farklı yöntemle yapılırdı.

¹²⁴ Umur 1974: 391-394.

¹²⁵ Gai. *inst.* I. 104.

II.1.4. Manuslu Evlilikler

"Manus" latince "el" anlamına gelmektedir, evlilik kapsamında manus kelimesi, kocasının ya da kocası da hakimiyet altında ise onun *pater familias*ının hakimiyetini ifade eder.¹²⁶ *Manus* ile *potestas* kavramları arasındaki fark şöyledir; *potestas* aile babasının yani *pater familias*ın hakimiyetini ifade ederken *manus* kocanın hakimiyetinin karşılığıdır. Roma'da bir kadının hem kendi *pater familias*ı hem de evlendiği kişinin *pater familias*ının egemenliğinde olması imkansızdır. Yani kadın, ya kendi aile babasının hakimiyeti altında kalır ya da evlendiği erkeğin veya evlendiği erkek de babasının hakimiyeti altındaysa, onun aile babasının hakimiyetine girmek zorundadır. Eğer evlendiği kişinin hakimiyeti altına girmezse kendi ailesi ile olan hukuki ve dini bağları korunur.

Bu uygulama sadece kadınlar içindir. Erkekler başka bir erkeğin, aile babası adı altında hakimiyeti altına girebilir fakat *manusu* altına giremez.¹²⁷ *Manus* uygulamasının ve kadınların evlilikte egemenlik altına alınmasının sebeplerini ise şöyle özetleyebiliriz. Eğer kadın *manussuz* bir evlilik yaparsa kocası ve kocasının ailesi ile arasında hukuki bir bağ kurulamıyordu. Böyle bir durumda eğer kadının kocası ölürse kocasının miras hakkından yararlanamayacaktı. Bu anlamda kadının mağdur olmamasını sağlayan bir uygulama olarak görülse de kadının kendi ailesi ile kocası ve kocasının ailesi arasında miras hakkı için seçim yapmak zorunda bırakılması, kadının iki taraftan da doğacak hukuki avantajlarından birini tercih etmeye zorlanması kadın için çok da avantajlı bir durum olarak algılanmaz. Bu yüzden özellikle Cumhuriyetin son dönemlerine kadar *manuslu* evliliklerin tercih edilmesinin sebebi budur.¹²⁸ Ayrıca evlilikte erkeğin tercihi de *manuslu* evliliktir. Çünkü erkek kendini güvende hissetme ihtiyacı duyar. Kadın eğer *manussuz* bir evlilik yaparsa kendi aile babasının yani *pater familias*ının hakimiyetinde kalacaktır. Bu durumda kadının babası, kızının evliliğini istediği zaman sona erdirmeye hakkını elinde bulundurur.¹²⁹ Cumhuriyetin son dönemlerinde, birinci bölümde gördüğümüz politik evliliklerin çok olmasının sebebi ise *manussuz* evliliklerin yol

¹²⁶ Gönenç 2010: 60

¹²⁷ Gai. *inst.* I. 109.

¹²⁸ Tahan Orhan 2018: 29-30.

¹²⁹ Tahan Orhan 2018: 30.

açtığı avantajlardır. Çünkü boşanma kısmını ele alırken göreceğimiz gibi *manuslu* evlilik ve *manussuz* evliliklerin son bulma aşamaları da birbirinden farklıdır. *manuslu* evliliğin gerçekleşebilmesi ise üç yöntemle mümkün kılınyordu.¹³⁰

Bunlardan ilki olan *conferratio*, en kapsamlı törene sahip olandır. İsmi törenlerde "far" adı verilen kavuzlu buğdaydan yapılan çörekten almıştır. Bu kutsal yiyeceğin törenlerde eşler tarafından paylaşılması kadının ve erkeğin sahip olduklarını ve dinsel ritüellerini de paylaşmasını simgeliyordu.¹³¹ Gaius'a göre, bu törenler Iupiter Farreo'ya adanan törendir. Törende on kişi şahit olarak bulunur, çeşitli kutsal sözlerle birlikte birtakım işlemler yapılmaktadır. Iupiter, Mars ve Quirinus rahiplerinin bu törenlerdeki görevlerini yerine getirebilmeleri için, kendilerinin de aynı yöntemle evlilik yapmış olmaları ve aynı yöntemle yapılan evliliklerden doğmuş olmaları gerekmektedir. Ayrıca Gaius'un aktardığına göre, yaşadığı dönemde yani İS 1.yüzyılda da bu tür evlilikler hala geçerliliğini korumaktaydı.¹³² Fakat Cumhuriyet Döneminin sonlarından itibaren bu evlilik türü tercih edilmeyecektir.

Manuslu evliliklerin ikinci yöntemine ise *coemptio* adı veriliyordu. Bu evlilik *mancipatio* denen sözleşme ile yapılyordu. Bu sözleşme kurgusal bir sözleşmeydi ve kadın kısmen, alımı ve satımı yapılan bir mal bir statüdeydi. Aslında bu evlilikle kadının hakimiyet sahipleri el değiştirmiş oluyordu. Satımı yapılanlar ise kadının temsil ettiği mal varlığıydı.¹³³ Ayrıca beş kişilik bir şahit grubu da bu törene katılıyordu. Bu beş şahit ise erişkin ve Roma vatandaşı olmak zorundaydı. Törenlerde elinde terazi tutan bir kişinin önünde bu kurgusal satış gerçekleşirdi.¹³⁴

Bu yöntem, yani kadınların kurgusal bir sözleşme ile satışının gösterilmesi yöntemi, sadece evliliklerde gerçekleşmiyordu. Kadın bu işlemi evleneceği kişi haricinde başka bir yabancıyla da yapabilirdi. Gaius buna, güven ilişkisi için yapılan *coemptio* der ve bunun genellikle başka birinin vesayetinden kurtulmak için yapıldığını

¹³⁰ Gai. *inst.* I. 110.

¹³¹ Dion. Hal. II. 25.

¹³² Gai. *inst.* I. 112.

¹³³ Koschaker- Ayiter 1977: 315.

¹³⁴ Gai. *inst.* I. 113

söylemektedir.¹³⁵ Bu yüzden evlilik amacıyla yapılan bu tören sırasında, kesinlikle *coemptio* işleminin evlilik amacıyla yapıldığının belirtilmesi gerekmektedir. Çünkü bu işlem sırasında kadının köle durumuna düşmesi engellenmelidir.¹³⁶ Evlilik gerçekleştirilirken, yapılan törenin evlilik amacı taşıyor olduğu şu şekilde belirtilir. Erkek kadına kendisinin *mater familiası* olmasını, isteyip istemediğini, kadın da erkeğe kendisinin *pater familiası* olmasını isteyip istemediğini sorar.¹³⁷

Manuslu evliliklerin gerçekleşmesini sağlayan üçüncü yöntemin ismi ise *usus*dur. Bu yöntemle göre kadın, evlendikten sonra bir yıl boyunca kesintisiz olarak kocasıyla birlikte yaşarsa bir yıl sonunda *usus* yolu ile *manus* oluşur. Eğer kadın, *manusun* teşkil edilmesinde isteksizse, XII Levha Kanunlarında belirtildiği üzere, her yıl üç gece evden ayrı bir yerde kalması gerekmektedir. Ama bu kanun kısmen yasal düzenlemelerle kısmen de uygulanmayarak yürürlükten kaldırılmıştır.¹³⁸ Başka bir evden kasıt ise genellikle kadının babasının evidir. *Usus* kelimesinin latince anlamı ise "kullanmak" demektir. Kadının *usus*u sağlamamasıyla evlendiği adamla ve çocuklarıyla hukuki olarak bağlantı kurulması zorlaşmıştır. Fakat *manussuz* evliliklerin bu şekilde tercih edilmesi kadının özgürleşmesini direkt olarak sağlamasa da evliliğin ve kocanın hakimiyeti altına girmeme olanağının varlığı, dolaylı olarak da olsa, kadının özgürleşmesine katkı sağlamıştır.

II.1.5. *Manussuz* Evlilikler

Roma'da *manuslu* evliliklerin yanı sıra *manussuz* evlilikler de yapılmaktadır. *Manussuz* evliliklerde kadının *potestası* el değiştirmez yani babasının ya da aile babasının himayesinde kalmaya devam eder. Özellikle Geç Cumhuriyet Döneminde kadınlar için biraz daha özgürlük vaat ettiği için tercih edilmiştir. *Manussuz* evlilik *manuslu* evliliklere nazaran kadınlara, evliliklerinde mutsuz oldukları takdirde daha fazla serbestlik ve umut vermiştir.¹³⁹ Fakat tercih edilen bu evlilik türünde kadın ve

¹³⁵ Gai. *inst.* I. 114

¹³⁶ Gönenç 2010: 67

¹³⁷ Tahan Orhan 2018: 45,dipnot: 162

¹³⁸ Gai. *inst.* I. 110.

¹³⁹ Clark 1981: 204

onun çocukları, evlilik ne kadar yasal olursa olsun, yasal olarak kocasının ailesi ile aynı statüde olmamıştı.¹⁴⁰

Manussuz evlilik törenlerinde de bazı simgesel ve geleneksel hareketler sergilenmekteydi. Romalı kadın evlenirken eskiden yaşadığı evin -ki bu büyük ihtimalle babasının evi- eşiğinden geçip kocasıyla yaşayacağı evin eşiğinden geçmesi, bu törenlerin önemli bir simgesi konumundaydı. Bu gelenek, günümüzde bile ufak tefek değişikliklerle de olsa, gelin alma töreni olarak devam etmektedir. Ayrıca bu yer değiştirmeye şahitlik eden ve törene katılan, hatta kadını birlikte olacakları odaya kadar götürüp orada kadını hazırlayan insanlar da vardır.¹⁴¹ Bu durum evlilik birliğinin birkaç kişinin şahitliği ve bilgisi dahilinde olduğunu bize göstermektedir.

Romalı kadınlar, bahsettiğimiz yöntemlerle evlendiklerinde, toplum tarafından dayatılan ahlaki kurallara da uymak zorundaydı. Kadınların evlenmesi ile vurgulanan *mater familias* kavramına uygun hareketler sergilemesi gerekmektedir. *Mater familias*, *pater familias* kavramının kadına yüklenmiş halidir. Fakat ailenin annesi olarak *mater familias*ın çocukları üzerine *pater familias* gibi hukuken ve yasal olarak egemenlik ve vasilik gibi bir hakkı bulunmamaktadır. Sadece toplum tarafından kadına verilmiş olan bir saygınlık ünvanıdır. *Pater familias*ın sahip olduğu güçlere sahip değildir. Yani *mater familias* kavramı kadına hukuki bir güç değil, daha çok fiili bir güç ve saygınlık kazandırıyordu. Ancak *pater familias* öldükten sonra bu fiili gücün niteliği biraz değişip daha da kuvvetlenmiş olabilir.¹⁴² *Mater familias* olan kadın evinin tüm işleyişinden de sorumludur.

Roma toplumunda çocuk doğurmak toplum tarafından evliliğin sonucu olarak beklentinin en önemli kısmıydı. Bu bağlamda Roma toplumunda çocuk doğuran kadın toplum nazarında daha da itibar görüyordu. Fakat bu durum dolaylı olarak kadınların yaşam sürelerinin kısalması anlamına gelmektedir. Roma Döneminde jinekoloji alanındaki tıbbi imkanların yetersizliği ve erken yaşta yapılan evlilikler gibi sebeplerle kadınların doğum yaparken yaşamlarını kaybetmesi sık görülen bir olaydı. Caesar'ın

¹⁴⁰ Hölkeskamp 2006: 127.

¹⁴¹ Catul. LXII.

¹⁴² Gönenç 2010: 58.

kızı ve Pompeius'un eşi, Iulia da çocuğunu doğururken ölmüştür. Bugünün toplumunda annelik konumuna atfedilen kutsallık Roma toplumunda da aynıydı. Bu yüzden *mater familias* olan kadının en önemli görevlerinden biri çocuk doğurmasının yanında o çocukları, Roma toplumuna yaraşır bir şekilde yetiştirilmesini de sağlamaktır. Gracchusların annesi Cornelia, kaynaklarda çocuklarını iyi yetiştirmesi sebebiyle çokca övülmüştür ve örnek anne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roma Döneminine tarihlenen kadınlara ait lahitlerde de vurgulanan en önemli yön, yine ailesinde nasıl bir eş, nasıl bir anne olduğuna övgü niteliğinde yazıtlardır. Kadınların mezar yazıtlarında sadece kişisel bilgileri değil hayattayken nasıl biri olduğu, nasıl bir anne ya da nasıl bir eş olduğu kısmı şiirsel bir dille anlatılır. Genellikle ölen kadının eşi ya da çocukları tarafından yaptırılan bu mezarlarda hayatını kaybeden kişinin yakınlarının gözünden anlatılması ve bu yönlerinin vurgulanması çok normaldir. Örneğin Gracchuslar dönemine tarihlenen bir yazıtta:

" *Yabancı, burada dur ve mütevazi bir şekilde ne söylediğimi oku,*

İşte güzel bir kadının, güzel bir mezar yeri.

Ailesi ona Claduia adını verdi.

kocasını tüm kalbiyle sevdi

iki tane çocuk verdi, bunlardan birini dünyada geride bıraktı

diğerini de toprağa verdi.

o güzel sözlü biriydi, uygun davranışlı biriydi de

Evini geçindirdi, yününü eğirdi. Konuşmam bitti, yolunda ol ¹⁴³

Mater familias kavramı erken dönemlerde *manus* altında yaşayan bir kadının seksüel anlamdaki onuruna yönelik bir sıfat olarak da kullanılmıştır. Yani namuslu kadın

¹⁴³ ILLRP 2.973 : MacLachlan 2013: 71

vurgusu, evliliği dahilinde yapılıyordu. FakaT daha sonraki dönemlerde evli, dul ya da evli olmasa da toplum tarafından saygı duyulan kadınlara verilen bir sıfat olarak da kullanılmıştır. İmparatorluk Dönemi hukukçularından biri olan ve İS 3.yüzyılda yaşamış Ulpianus, *mater familias* kavramı için şunları söylemiştir;

"*Mater famili*astan anladığımız utanılacak şekilde yaşamayandır: davranışlarıyla farkedilen ailenin annesini, diğer kadınlardan ayırır. Bu yüzden, evli, dul ya da boşanmış olması, özgür doğmuş ya da azat edilmiş doğumla ya da evlilikle değil iyi ahlaki davranışlarla (*boni mores*) *mater familias* olunur."¹⁴⁴

Roma ailesinde kadın, çocuklarının eğitiminin yanında evinin idaresi konusunda da sorumluluk sahibiydi. Roma toplumunda erkek nasıl devlet yönetiyorsa, kadın da kendi evini adeta bir devlet gibi yönetmeliydi. Ev içi kölelerinden, evin ihtiyaçlarından, kısacası evine dair her şeyde kadının sorumluluk alması gerekmekteydi. Oppius Yasası'na karşı ayaklanan kadınları şiddetle eleştiren Cato, kadının evdeki görevlerini *de agri cultura* adlı eserinde şöyle sıralamıştır:

"O tertipli ve temiz olmalı, çiftlik alanını da temiz tutmalı. O temiz ve düzenli olmalı, yatağa gitmeden önce her gece ocağı temizlemeli. Klends, İdes, Nones ve diğer kutsal günler geldiğinde, ocağın üzerine bir çelenk asmalı ve o günlerde fırsat bulduğunca hane halkı tanrılarına dua etmeli. Sizin ve hizmetçiler için yiyecek tedarigi etmeli. Bol miktarda tavuk ve bolca da yumurta bulundurmalı." Ayrıca incir üzüm gibi meyve kurularının depolanması da görevleri arasında sayılmaktadır. Kadının bir diğer görevi de buğday öğütüp un yapmayı bilmesidir.¹⁴⁵

Toplum tarafından vurgulanan bir diğer özellik ise *matron* kavramıdır. Kadının öncelikle ailesinde kocasına karşı "iyi bir eş" olma zorunluluğu vardır. Kaynaklarda örnek eş olarak aktarılan Scipio'nun karısı Aemilia Tertia Paulla bu ününü aldatılmaya ses çıkarmamasından almıştı. Kocasının kendi kölelerinden olan bir kızla olan ilişkisini bilmesine rağmen kocası gibi başarılı bir devlet adamının ününe olumsuz bir etki bırakmamak için susmuştu. Hatta kocasının ölümünden sonra bile bu ahlaklı tavrını

¹⁴⁴ Dig. Ulp. L, 16, 46, 1: Grubbs 2002: 19

¹⁴⁵ Cato, *de agri cultura*, 143; Adcock 1945: 3.

sürdürdü ve kölesine karşı bir yaptırımında bulunmadı. Hatta tam tersi bir davranışla, onu azat etti. Aemilia'nın bu tavrı, eğer aldatan taraf kendisi olsaydı, zina yaptığı sebebiyle yasa gereği öldürülürdü ve örnek bir eş olarak değil, Scipio gibi başarılı bir komutanı aldatma cesareti gösteren ahlaksız bir kadın olarak kaynaklara geçerdi.

II.1.6. Boşanma

Günümüzde olduğu gibi Roma toplumunda da evliliklere boşanma ile son verilebilirdi. Fakat tıpkı günümüzdeki gibi, boşanma işleminin geçerli olması için, geçerli bir evlilik bağının kurulmuş olması da gerekmektedir. Roma toplumunda boşanma oldukça sık görülen bir olaydır. Özellikle Geç Cumhuriyet Döneminden itibaren *manussuz* evliliklerin artmasına paralel olarak boşanmalara da sıkça rastlanmaktadır. Boşanmaların sık olmasının bir diğer sebebi ise politik amaçlı yapılan evliliklerdir. Kadınlar, erkeklerin istekleri doğrultusunda eşlerinden boşandırılıp, politik avantajlar elde etmek amacıyla başka erkeklerle evlendiriliyordu. Boşanma, tarafların birinin ölümü ya da tarafların birinin rızası sonucu gerçekleştirilirdi fakat boşanmayı isteyen taraf genellikle erkek tarafı olurdu. Boşanma şekli ise yapılan evliliklere göre değişiyordu. Plutarkhos'un, Romulus'u anlattığı biyografik eserinde, Romulus'un çıkardığı yasalardan bahsederken boşanma konusu hakkında çıkardığı yasaları da şöyle aktarmıştır:

"Romulus bir çok yasa çıkardı. Aralarında en sert olanı kadınlarla ilgiliydi. Buna göre kadınların hiçbir suretle kocalarını terketmeye hakları yoktu. Tersine, çocuklarını zehirelemeye, evin anahtarlarının sahtesini yapmaya ya da zinaya kalkıştığında erkeğin karısını terk etmeye hakkı vardı. Sözü geçen nedenlerden başka bir nedenle karısını terk eden kocanın, karısına servetinin bir bölümünü vermesi gerekirdi, diğer bölümü ise tanrıça Demeter'e adanırdı."¹⁴⁶

Şehrin kuruluşundan sonra çıkarılan yasalarda erkeklerin kadınları hangi durumlarda boşaması gerektiğinden bahsedilmiş fakat kadınların kocalarını boşayıp boşayamayacağı ya da boşayacaksa da hangi durumlarda boşayacağından bahsedilmemiştir. Plutarkhos'un verdiği bilgiler tarihsel gerçekliğe dayanmasa bile,

¹⁴⁶ Plut. *Rom.* 22.3.

kadınların boşanma konusunda, boşanmayı isteyen taraf olup olamadığı ile ilgili bilgi verilmemesi, kadın ile erkeğin boşanmasına dair uygulanan iki farklı yöntem olduğunun kanıtıdır.

Roma toplumunda boşanmanın belirli sebeplere dayanması gerekmiyordu. Bu durum yapılan evliliğin niteliği ile ilgiliydi. Yani *manuslu* ve *manussuz* evliliklerin sona ermesi farklı yöntemlerle boşanmayla gerektiriyordu. *Conferratio* ile yapılan *manuslu* evlilikler diğer evliliklere kıyasla on kişinin de şahitlik ettiği bir tören ile yapılmaktaydı. Bu tarz evliliklerin sona ermesi de *differratio* adı verilen bir dini bir törenle gerçekleşiyordu. *Coemptio* ve *usus* yolu ile yapılan *manus*'lu evliliklerde ise boşanmaya *remancipatio* adı veriliyordu. *Manuslu* evliliklerde kadın, kocasının *manusu* altına girdiğinden bu boşanma işlemi sadece evliliğin bitirilmesi değil, kadının kocasının hakimiyetinden de çıkışı anlamına geliyordu. Hakimiyetten çıkma işlemi kadının durumunu kapsadığından boşanmalarda evliliği bitiren taraf genellikle koca oluyordu. Kadının, kocasının hakimiyetinden kocasının izni olmadan çıkması gibi bir durum mümkün olmadığı gibi, koca tarafından gelen boşanma isteğini (*repudium*) reddetme gibi bir yetkisi olmadığı da düşünülmektedir.¹⁴⁷

Manussuz evliliklerde boşanma ise evlilikte iki tarafında isteği ile gerçekleşebileceği gibi eşlerden sadece birinin isteği ile de gerçekleşebilmekteydi. Boşanmayı isteyen taraf, boşanma isteğini eşine bildirmesi gerekmektedir. Bu beyanda boşanma sebeplerinin yazılmasına da gerek duyulmazdı. Pompeius, eşi Mucia'ya boşanma isteğini bir mektup yollayarak haber vermiş ve neden boşanmak istediğini de mektubunda ya da daha sonra hiçbir şekilde dile getirmiştir.¹⁴⁸

Roma'da erkeklerin boşanma sebeplerinin diğer gerekçeleri ise, şarap içmesi ve kocasına çocuk verememesiydi. Dionysios'un aktarımına göre kadınların şarap içmesinin boşanma gerekçesi olmasının altında yatan sebep şarabın verdiği sarhoşlukla kadının zina yapacak duruma gelmesidir. Romulus'un her ikisine de yani şarap içmeye ve zina yapan kadınlara öngördüğü ceza ise ölümdür. Dionysios 'a göre bu yasalar uzun bir süre Roma'da uygulanmış ve beşyüz yirmi yıl boyunca şehirde boşanma görülmemiştir.

¹⁴⁷ Gönenç 2003: 649

¹⁴⁸ Plut. *Pomp.* 43.

Roma'da ilk boşanma olayı ise Marcus Pomponius ve Gaius Papirius consullüklerinde (İÖ 120) görülmüştü. Spurius Carvilius'un eşini boşamasının gerekçesi ise eşinin kendisine çocuk verememesiydi. Spurius Carvilius boşanma aşamasında doğruyu söylemesi için yemin ettirilmiş, boşanma gerçekleşmiş fakat daha sonra halkın nefretini de kazanmıştır¹⁴⁹

II. 2. Kadın ve Din

İnsanoğlunu var oluşundan itibaren kendinden üstün bir varlığa inanma ihtiyacı duymuştur. Bu duygu, insanın toplumsal düzene geçiş itibari ile kitlesel inanışlara evrilmiş böylece toplumların ve devletlerin dinleri ortaya çıkmıştır. Bu dini inanışlar gerek tek tanrılı gerek çok tanrılı bir sistemde şekillenmiştir.

Roma'daki dini inanış ise çok tanrılı bir inanış sistemidir. Roma dini; vatandaşları, siyasi ve sosyal yapısı ile şekillenmiş zamanla değişime uğramış inanç ve bu inançlar doğrultusunda yapılan ritüellerin tümüdür. Tarım toplumu olarak temelleri atılmış Roma'nın inanış sistemi de tarımsal unsurları barındırmaktadır. Siyasi ve askeri başarılarla Roma'nın büyümesi, sınırlarının genişlemesi ve diğer toplumlarla siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurması dini yapısını da etkilemiş, temasta bulunduğu toplumların dini inanışlarının Roma'da da inanç olarak belirlenmesi ya da tanıştıkları toplumların inançlarının bazı özelliklerini kendi inançlarıyla birleştirmesine yol açmıştır.

Roma'daki dini inanış ise, tıpkı diğer dinlerde olduğu gibi, ritüelleri, kuralları ve uygulanış biçimleri bakımından cinsiyet ayrımı gözetir. Vesta rahibeliği gibi kurumlara, rahibe olarak erkeklerin değil kadınların tercih edilmesi, baş rahiplik görevinin sadece erkeklere açık bir görev olması ailedeki inanış biçimlerinin erkeklere göre şekillenmesi ve kadınların baskın olduğu dini ritüellere uygulanan yaptırımlar bu cinsiyet ayrımının kanıtıdır.

¹⁴⁹ Dion. Hal. II. 25

II.2.1. Aile İnançları

Roma'nın devlet dininin oluşumunda etkili olan aile kültü, Romalı kadının dini yönden etkisi ve önemini görmek için, önemli bir unsurdur. Aileye, hane halkına ve hanenin kusursuz işleyişine önem verildiği bu inanışlar bütününde birçok tanrının, aile huzurunu koruduğunu görüyoruz. Evi koruyan tanrıların yanında aile kültürünü oluşturan diğer bir unsur da ailenin ölen atalarının ruhudur. Her aile kendi atalarının ruhlarının evlerini ve aile soyunu koruduğuna inanır ve evlerinde bu inançları çerçevesinde yaptıkları sunular ve ritüeller vardır. Bu inanç sisteminin yönetimi ise ailenin babası yani *pater familias*ın göreviydi. *Pater familias* adeta devletin dini inanç ve ritüellerini düzenleyen *pontifex maximus* yani en yüksek rahip gibi, kendi ailesinin dini inanç ve ritüellerini temsil eder ve yönetirdi. Hane halkının etrafında toplandığı ve birlikteliğin sağlandığı evin ocağı da evin kutsal mekanı sayılırdı. Bu ocağın sönmemesini sağlayanlar ise evin genç kızlarıydı. Bu görev, devletin ocağının da sönmemesini temsil edecek Vesta rahibeliği kurumunu da ortaya çıkarmıştır. Evdeki dinsel ritüellerde sunulacakları ayarlamak ise evin kadınına ait bir görev sayılmıştır.¹⁵⁰ Ayrıca evin kadını her gece yatmadan önce evin ocağını temizlemeliydi ve fırsat buldukça hane halkı tanrılarına da dua etmeliydi.¹⁵¹

Atalar kültüründe kadının kimin hakimiyeti altında yaşadığı önemli bir konudur. Yaptığı evliliğin şekline göre, kadının bu inanış şeklindeki rolü de belirlenmekteydi. "Kadın ve Aile" başlığı altında değerlendirdiğimiz evlilik şekillerine göre kadının *patria potestası* da değişim göstermektedir. Kadın eğer *manuslu* bir evlilik yaptıysa, kendi aile babasının hakimiyetinden çıktığı gibi kendi atalar kültüründen de uzaklaşmış sayılırdı. Hane halkını yöneten kişi o ailenin hakimiyetini elinde tutan *pater familias* olduğu için dini açıdan bir hakimiyet sahibiydi. Kadın evlendiği ailenin atalar kültürünü yaptığı *manuslu* evlilikle benimsemiş oluyordu. Eğer *manussuz* bir evlilik yapmışsa, kendi babasının ya da baba soyundan birisinin *patria potestası* altında bulunmaya devam ediyordu. Bu durumda atalarının ruhlarına inanması bir değişiklik olmuyor ve kendi ailesinin atalar kültürüne inanmaya devam ediyordu. Kadın *manuslu* bir evlilik yapsa da

¹⁵⁰ Dürüşken 2011: 21.

¹⁵¹ Cato, de *agri cultura*, 143; Adcock 1945:3.

kendi hane halkının atalarının ruhlarına inanamıyor ve inanişının ritüellerini yerine getiremiyor oluşu, kadının dini inanişlarının gelenekler tarafından kısıtlandığının kanıtıdır. Romalı kadınların, dini ritüelleri yerine getirmede önemli görevleri ve sorumlulukları olsa da her iki durumda da babalarının ya da kocalarının otoritesi altındaydılar.

II.2.2. Vesta Rahibeleri ve Ahlaksızlık Suçları

Roma'da hane içi tanrılarında biri olan Vesta, ailenin sönmez ateşini simgelemesinin yanında devletin de kutsal ve sönmemesi gereken ateşini simgelemekteydi. Bu ateşin korunması için rahibelik sistemi kurulmuş ve devletin resmi inanişlarından biri haline de gelmişti.

Vesta, Roma inancındaki diğer tanrı ya da tanrıçalarla kıyaslandığında daha soyut bir kavramdır. Bir insan özellikle de bir kadın formunda, tanrıça Athena ya da Demeter gibi, somut bir şekilde heykelleri yapılmamıştır.

Vesta rahibelerinin kutsal ateşi koruma görevinin ilk ne zaman düzenlendiği antik çağda da tartışma konusudur. Livius'a göre Numa, Vesta rahibelerinin hizmeti için devlet hazinesinden maaş bağladı ve onlara kutsiyet verdi.¹⁵² Plutarkhos'un aktardığı bilgiye göre, Hestiades olarak adlandırılan kutsal bakireleri tapınaklara atayarak ateşe tapınmayı hayata geçiren Romulus'dur fakat kimileri de bunu Romulus'tan sonraki kral Numa'nın yaptığına inanırlar.¹⁵³ Plutarkhos, Numa'nın hayatını ele aldığı biyografik eserinde ise *pontifex maximus* yani Roma'daki en yüksek rahibin görevlerini sayarken de Vesta rahibelerinden bahsetmektedir. Plutarkhos'un aktarımına göre, tahsis edilişi Numa'ya da atfedilen Vesta rahibelerinin bakire olmalarının gerekçesi iki şekilde olabilir: ateş doğası gereği saf ve bozulmamıştı bu yüzden devlet ocağının ateşi de saf ve lekelenmemiş kişilere emanet edilmeliydi ya da ateş kurak ve verimsizliği simgelediğini düşünmüş olabilir bu yüzden de rahibelerinin bakire olmasını istemiştir. Vesta rahibelerinin görevleri de tartışmalıdır. Bazılarına göre görevleri sadece kutsal

¹⁵² Liv. I. 21.

¹⁵³ Plut. Rom. 22.1.

ateşin sönmemesini sağlamaktır bazılarına göre de görevleri arasında hiç kimsenin görmediği kutsal eşyaları da muhafaza etmek de vardır.¹⁵⁴

Vesta rahibelik kurumunun Krallık Dönemindeki tahsisi tartışmalı bir tarihe dayandırılrsa da Roma'nın kuruluş efsanesine göre, Remus ve Romulus'un annesi Rea Silvia, Vesta rahibesidir. Efsaneye göre, Rea Silvia gece uykusunda ya da çeşmeye su almak için gittiğinde savaş tanrısı Mars'ın tecavüzüne uğradı ve hamile kaldı.¹⁵⁵

Kadınların tamamıyla etkin olduğu bu dini kurumda rahibe olabilmenin tek şartı bekaret değildir. Vesta rahibeliği için aranan diğer şartlar şunlardır: Rahibelige seçilecek olanların yaşları altı ile on arasında değildir. Bu yaş sınırı, on iki yaşında evlendirilebilen toplumlarda, bekaretin korunduğunun kesin olarak bilindiği yaşlardır. Fiziksel bir kusuru olmayan özgür biri olmalıdır. İki ebeveyni de hayatta olmalı ve bir *patria potestas* otoritesi altında olmalıdır. Vesta rahibelerini, en yüksek rahip pontifex *maximus*, Roma'nın önde gelen ailelerinin kızları arasından seçer. Rahibelerin görev süresi ise en az otuz yıldır. Numa tarafından ilk kurulduğu zaman, rahibeler dört kişiydi fakat Servius Tullius'un krallığı süresinde iki kişi daha eklenerek rahibelerin sayıları altıya çıkmıştı. İffet sözü vererek başlayan otuz yıllık görevlerinde, ilk on yıl görevlerini öğreneceklerdi, ikinci on yılda öğrendikleri bu görevleri uygulayacaklar üçüncü ve son on yılda da bu görevleri başkalarına öğretecekleri.¹⁵⁶

XII Levha Kanunlarında da belirtildiği gibi, hayatları boyunca vesayet altına alınan ve bir *patria potestas* hakimiyeti altında yaşayan kadınlar ancak Vesta rahibesi olduklarında bu hakimiyetten kurtulabiliyorlardı.¹⁵⁷ Vesta rahibeleri sadece baba soyundan gelen *patria potestas*ın hakimiyetinde değil, *tutor* adı verilen atanmış vasilerin hakimiyetinde de değildi.¹⁵⁸ Bu durum Vesta rahibelerinin mali işlerde bir vasiye ihtiyaç olmadan hareket edebildiğini göstermektedir.

¹⁵⁴ Plut. *Num.* 9. 5-8, Plut. *Camill.* 20. 4-6.

¹⁵⁵ Erhat 2011: 262.

¹⁵⁶ Plut. *Num.* 10.1.

¹⁵⁷ Gai. *inst.* 130,145.

¹⁵⁸ Culham 2006: 142.

Vesta rahibeleri toplum içinde de saygı duyulan kişilerdi. Görevlerinin getirdiği bu saygın konum ise toplum içinde de farkedilmesi için, belirli kurallar çerçevesinde toplumda bulunurlardı. Vesta rahibeleri, gelin duvağına benzer bir taç takarlardı ve toplum içine çıkarken onlara *lictor*lar eşlik ederlerdi. *Lictor*lar üst düzey memuriyetliklerin koruma görevlerini yapan sınıftı. Bu üst düzey memurluklarda erkekler bulunduğu için, Vesta rahibelerinin genel itibari ile erkeklerin korunması için görevlendirilmiş *lictor* tarafından korunması da bu kurumun Romalılar tarafından ne kadar saygı duyulduğunun ve ne kadar önem verildiğinin bir kanıtıdır.

Roma toplumunda tiyatro gösterilerinde kadınların ve erkeklerin oturma alanları Suetonius'a göre Augustus zamanına kadar birbirinden ayrılmamıştı.¹⁵⁹ Fakat Augustus dönemine kadar kadınlar ve erkekler karma bir şekilde tiyatro gösterilerini izlemekteydi.¹⁶⁰ Vesta rahibeleri bu tarz tiyatro gösterilerine katıldıkları zaman, oturacakları yer de daha önceden ayrılmış olurdu. Vesta rahibelerini görevleri boyunca cinsiyet, yaş ve yasal ve hukuki kategorilerden ayrı bir şekilde hayatlarına ve görevlerine devam etmiş olmalıydı.¹⁶¹ Fakat bu ayrıcalıklı durum sadece görevlerinin eksiksiz yaptıkları sürece devam etmiştir. İdamla hüküm giymiş bir suçlu infazının gerçekleştirilmesi için yola çıkmışken yolda Vesta rahibesi ile tesadüfen karşılaşırsa suçlu affedilirdi. Fakat bu durumda Vesta rahibesi bu karşılaşmanın önceden planlanmamış ve tamamıyla tesadüfen gerçekleştiğine dair yemin etmeliydi. Vesta rahibesinin taşındığı tahtırevanın altından geçmek ise ölümle cezalandırılırdı.

Vesta rahibeleri ancak görevleri süresinden sonra evlenebilirlerdi. Plutarkhos'a göre çoğu Vesta rahibesi, evlilik yasağının otuz yıllık görev sürelerinin dolmasıyla bitmesine karşın, evlenmemiş ve ilerleyen yaşlarına, hatta ölümlerine kadar, bekaretlerini korumuşlardı. Vesta rahibeleri görev süresince herhangi bir suça isimleri karışmışsa, işledikleri suçun şekline ve niteliğine göre cezalandırılırlardı. Bu ceza genellikle kırbaç cezası olurdu. *Pontifex maximus* tarafından çıplak bir şekilde karanlık bir yerde kırbaçlanıyorlardı. Fakat iffet yeminini bozan rahibeler Colline kapısı yakınlarında diri

¹⁵⁹ Suet. *Aug.* 44.

¹⁶⁰ Plut. *Sull.* 35. 3-5.

¹⁶¹ Culham 2006: 143.

diri gömülürdü. Merdivenlerle erişilebilen küçük bir oda şeklinde inşa edilmiş yere, suçlu bulunan rahibe bir lamba ve küçük porsiyonlar halinde su, süt, ekmek ve yağ ile birlikte indirilirdi. Burada bu temel gereksinimlerden başka bir şey koyulmamasının sebebi ise rahibenin kendi hayatına son vermemesi ve açlıktan ölmesini sağlamaktı. Suçlu buraya içerden seslerinin duyulmaması için kaplanmış bir tahtirevanla getirilir, forumdan geçirilir ve gömüleceği yere getirilince de tahtirevandan indirilirdi. Burada en yüksek rahip tarafından dualar edildikten sonra, odaya indirilirdi. Suçlu ölümünün gerçekleşeceği odaya indirildikten sonra da üzeri toprakla örtülürdü. Plutarkhos bu cezalandırma yöntemini aktarırken, başka hiçbir gösteri ya da başka hiçbir gün şehre bu kadar kasvet getirmemiştir.¹⁶²

Vesta rahibelerinin iffetsizlikle suçlanması için onların giydikleri kıyafet bile sebep gösterilebilirdi. İÖ 337 yılında bir Vesta rahibesinin sadece uygunsuz kıyafetler giymesi yüzünden diri diri gömüldüğünü kaynaklarda görmekteyiz. Livius'a göre bu olay, Municia isimli Vesta rahibesinin uygunsuz kıyafetler giyme sevdası yüzünden gerçekleşti. Rahibenin iffetsiz giyinmesi suçlamasına da bir kölenin şahitlik etmiş ve yargılama sonunca suçlu bulunup Colline Kapısı civarına diri diri gömüldü.¹⁶³

Roma'da yaşanan kötü olayların sebebi de bazen Vesta rahibelerinin iffetsizlik suçunu işlemesidir ya da yaşanan kötü olaylara dini ve mistik bir sebep göstermek için Vesta rahibeleri kullanılırdı. İÖ 218 yılındaki Trebia, İÖ 217 yılındaki Traisimenus Gölü yakınındaki savaş ve İÖ 216 yılındaki Cannae savaşlarıyla Hannibal karşısında alınan büyük mağlubiyetlerden ve olumsuz o yıllarda yaşanan uğursuz sayılan doğaüstü işaretlerden iki Vesta rahibesini sorumlu tutuldu. Opimia ve Florina isimlerindeki rahibelerden biri diri diri gömüldü, diğeri ise intihar etti¹⁶⁴

İÖ 113-114 yılları arasında Roma'nın, Keltler karşısında aldığı ağır bir mağlubiyetin sebebi consullerin başarısızlığına değil Vesta rahibelerinin iffetsiz davranışlarına bağlandı. Vesta rahibeleri Licinia, Aemilia ve Marcia görevleri süresinde bir ve birden fazla kişiyle birlikte olmuştu. Bu ilişkiler ortaya çıkarıldı, bir kölenin

¹⁶² Plut. *Num.* 10.

¹⁶³ Liv. VIII. 8.

¹⁶⁴ Liv. XXII. 57.

şahitliği sonucunda da yargılama süresi başlamış suçlu bulunmaları üzerine de mahkum edilmişlerdir. Nasıl cezalandırıldığı kaynaklarda açık açık yazılmasa da muhtemelen onlar da gömüldüler.¹⁶⁵

II.2.3. *Plebs Pudicitia*'nın Kurulması

Roma toplumunun siyasi olayları, toplumda yaşayan kadınları da etkilemiştir. Özellikle patricii ve plebs çatışmasının toplumda yarattığı gerilim sadece erkeklere değil kadınların sosyal hayatlarına da yansımıştı. İÖ 331 yılında yaşanan toplu zehirlenme vakası Cornelia ve Sergia adlı kadınların yanında birçok kadının yargılanıp cezalandırılması ile sonuçlanmıştı. Fakat aynı yılda olumsuz sayılacak kehanetlerin yaşanması senatoyu harekete geçirmiş ve senato kararı ile iki gün boyunca kutsal törenler yapılmıştı. Toplumda patricii ve plebslerin siyasi ve vatandaşlık hakları bakımından ayrı ayrı uygulamalar vardı. Bu durum din ve cinsiyet açısından da geçerliydi.

Forum Boarium'da bulunan ve *Patricii Pudicitia* ismini taşıyan tapınak isminden anlaşılacağı üzere patriciilere mahsus bir tapınaktı. *Pudicitia* kelimesi latince de iffet, erdem anlamına gelmekteydi ve bu sıfatlar kadınlara özgü sıfatlardı. Senato kararı ile kutsal törenlerin yapıldığı kutsal bir yerlerden biri olan *Patricia Pudicitia* tapınağı da *matron* olarak nitelendirilen iffetli ve erdemli evli kadınların ve özellikle de patricii kadınlara mahsustu ve plebs kadınlarının buraya girip törenlere katılması da o zamanlarda yasaktı. Aulus Verginus'un kızı Verginia ise patricii bir soydan gelmesine rağmen plebs bir adamla evlendiği için bu törenlere katılamamış ve evinin bir kısmını tapınak alanı olarak düzenlemiş ve bu kutsal alanı da *Plebs Pudicita*'ya adadığını duyurmuştu. İki tapınağın arasındaki tek fark, birinin patricii diğerinin ise plebs kadınlarına tahsis edilmesiydi. Livius bu olayı aktarırken, bu tartışmanın önce küçük bir tartışma olduğundan bahsetmiş fakat sonrasında kullandığı *ex iracundia muliebri* kelimeleriyle bu küçük tartışmanın kadınca bir öfke ile daha da büyüdüğünü ve insanlara yayıldığından bahsetmektedir. Olayların büyümesinin ardında yatan sebebi

¹⁶⁵ Liv. Per. LXIII. 4.

anlatırken, cinsiyetçi bir dilin kullanılması dikkat çekicidir. Livius bu kelimeyi, kendi tasvip etmediği fakat kadınların öznesi olduğu durumları anlatırken kullanmıştır.¹⁶⁶

Kadınların sosyal statüleri ile kutsal törenleri arasındaki ilişki sadece patricii ve plebs anlaşmazlıkları konusu dahilinde değerlendirilmiyordu. Kadınların kaç evlilik geçirdiği, köle, özgür ya da fahişe olmaları da hangi törenlere katılacağı ya da hangi tapınaklara girebileceği üzerinde belirleyici rol oynamaktaydı. Örneğin, aralık ayında kutlanan Bona Dea ritüellerinde sadece *matron* kadınlar katılabilir, erkeklerin katılması yasaktır ve evlerden uzaklaştırılır. Ayrıca bu dini ritüellerin sadece *matron* yani evli kadınlara özel olması, doğurganlık, iffet ve erdemle alakalıdır. Pudicitia, Fortuna Muliebris ve Mater Matuta bayramları da yine kadınlar ve onların iffetli olmaları ile alakalıydı ve *matron* (evli) ya da *univira* (dul ve bir daha evlenmemiş) olan kadınlara özel bayramlardı. Resmi olarak evlilik geçirmeyen ve evli bir erkekle bu resmiyet dışında birliktelik yaşayanların ise dokunmasının yasak kılındığı tanrı/tanrıça heykelleri vardı. Ayrıca fahişeler de bu yasağa dahildi. Onlar da nisan ayında kutlanan Floralia bayramlarına katılabilirler ayrıca Venus Erycina tapınağına da girebilirlerdi. Köleler dini ritüellerdeki ayırmadan etkilenen önemli gruplardı. Haziran ayında Mater Matuta adına kutlanan bayram olan Matralia'lardan uzaklaştırılmıştı.¹⁶⁷

II.2.4. Megalesia Festiavalleri

Tanrıça Kybele ya da Magna Mater adına düzenlenen Megalesia bayramları, İÖ 204 yılında Hannibal'ı yenmek Magna Mater'e ait kutsal taşın Roma'ya getirilmesinden sonra kutlanılmaya başlanmıştır. Magna Mater, Ostia Limanından toplumun en saygın erkek ve kadınları tarafından karşılanmıştı. Forum'a taşınırken de sadece iffetli, temiz ve erdemli kadınlar tarafından taşınması şartı vardı. Toplum tarafından kılık kıyafet ve saç şekilleri yüzünden kabul görmeyen bir kadın olan Claudia Quinta ise geminin fırtına sebebiyle limana yanaşamaması üzerine önce nehrin suyu ile ellerini ve başını temizlemiş sonra da Magna Mater'e dualar etmiş ve bu dualar sonucunda da rüzgar tekrar yön değiştirmiş, limana ulaşmıştı. Magna Mater ise Palatine tepesindeki Zafer

¹⁶⁶ Liv. X. 23. 4.

¹⁶⁷ Schultz 2006: 147

Tapınağı'na taşınmıştı. Bu durumla birlikte toplum tarafından ötekileştirildiği düşünülen bir kadın da aslında kendini kanıtlamış olmuştur.

Livius'a göre, bu olayın gerçekleştiği tarih 12 Nisan olarak aktarılmıştır. Bu olayın anısına da 12 Nisan bir festival olarak kutlanmaya başlanmış, insanlar kitleler halinde tanrılara adaklarda bulunmuş ve bu festival ve oyunlar daha sonra Megalasia adıyla bilinir olmuştur.¹⁶⁸ Bu festivaller önce kentin önde gelen kişilerin verdiği ziyafetler ile başlar, ziyafete katılanlar da kendi ziyafetlerini verirler. Magna Mater'in mesken değişikliği bu ziyafetlerle vurgulanırdı. 4-10 nisan tarihleri arasında yapılan bu festivaller kapsamındaki törenler Tanrıça'nın hadım edilmiş rahipleri öncülüğünde yapılır, praetorlar tarafından çiftleşmemiş bir düve kurban edilir, bir gemi çelenklerle süslenir, tanrıça'nın kutsal eşyaları bir rahip tarafından nehrin sularında yıkanır ve sonra ziller, davullar ve flütler eşliğinde rahiplerin omuzlarında taşınan Tanrıça Roma sokaklarında dolaştırılırdı.¹⁶⁹ Megalasia festivallerine sadece kadınlar değil erkekler de katılırdı fakat Magna Mater kültürünün rahiplerinin hadım edilmiş kişiler olması, sadece tanrıça adına bakir kalmasını simgeliyordu. Bu durumu, Vesta rahibelerinin yine Tanrıça Vesta adına bakire olarak kalmalarına benzetebiliriz. Erkeklerin iffetli kalmasından ziyade tanrıçaya cinsel açıdan sadakatle bağlı kalması durumu, Roma geleneklerine göre çok da rastlanmayan bir durumdur. Bu kültürün Anadolu kökenli olması ve geleneğin Roma'da devam ettirilmesi ve rahiplerinin hadım edilmesi geleneği Roma halkı tarafından çok da sıradan bir şey olarak algılanmamıştır ve bu geleneği sorgulamalarına yol açmıştır. Fakat Vesta rahibelerinin kadın oluşu ve Tanrıça için bakire kalmaları ile erkeğin kendi kendini hadım etmesi aynı şeyler olmasa da bekaretin korunması olgusunda Romalıları aynı şaşkınlığı ve aynı sorgulamaya sevketmemiştir. Romalılar tarafından sorgulamalarla olsa dahi benimsenmesi ve bu bayramların kutlanması İS 394 yılında yasaklanana kadar devam etmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Liv. XXIX. 14. 14.

¹⁶⁹ Coşkun-Abuagla 2017: 278, 279.

¹⁷⁰ Dürüşken 2011: 83.

II.2.5. Bacchanalia Festivalleri

Roma Cumhuriyet Döneminde kadınların dini açıdan öne çıktığı diğer olay ise, Tanrı Dionysos adına yapılan dini ritüellerdi. Dionysos, tıpkı Magna Mater gibi Roma'nın kuruluşundan beri inanılan bir tanrı değildi ve Roma topraklarına yine bir felaketten kurtulmak amacıyla getirilmişti. İÖ 493 yılı itibari ile Bacchus kültü Roma topraklarına girmiş ve bu tarihten itibaren dini festivalleri kutlanmaya başlanmıştı. Fakat Bacchus Bayramları daha sonra formunu değiştirmiş bu durum da özellikle Roma senatosu için tehlikeli bir hal almaya başlamıştı. Bu yüzden de bazı kısıtlamalar, hatta tümünden yasaklamalar getirilmiştir. Kadınların doğurganlık ya da ahlaki özelliklerinin vurgulandığı dini festivallere aynı bakış açısıyla yaklaşılmamıştı. Soruşturmalar sürecinde consul Postumius halkı bilgilendirirken, bu törenlerin ve yol açtığı kötülüklerin kaynağı olarak kadınları göstermişti. Törenlere katılan erkekleri de kadınlaşmış olarak tarif etmişti. Senato kararı ile Romalı erkeklere ve Latin müttefiklerin erkeklerine külte katılan kadınlardan özellikle uzak durulması uyarıları yapılırken, uyarılarda erkeklik özelliklerinin kaybedilmemesi ve yozlaşmaması gerektiği vurgusu da yapılmıştı.¹⁷¹

Festivallere dair yasaklar yargı yoluyla da cezalandırmalara dönüşmüştü. İÖ 216 yılında consullük görevinde bulunan Postumius Albinus tarafından, ünlü bir fahişenin sevgilisini kurtarmak adına yaptığı ihbarla başlatılan soruşturmanın ilerleyen süreçlerinde Bacchus ritüellerinin iç yüzü ortaya çıkmış ve birçok insan da suçlu bulunup yargılanmıştı. Kadınların cezaları ise idam edilmekten ve hukuken bunu erkek akrabaları yani yasal vasileri yapacaktı. Kadınların yasal vasileri yoksa da bu ceza kamusal alanda uygulanacaktı. Suçlu bulunanlar ölümle cezalandırılırken soruşturmanın ilerlemesini sağlayan ihbarcılar ve soruşturmanın başlamasını sağlayan Faecenia da büyük kazançlar elde etmişlerdi.¹⁷²

¹⁷¹ Liv. XXXIX.15

¹⁷² Culham 2006: 149.

II.3 Siyasi Olaylarda Kadın

II.3 1. Savaş Zamanlarında Kadınlar

Romalı kadınlar devlet yönetiminde söz sahibi olamadıkları gibi askeri anlamda da yaptırım uygulayacak otoriteye sahip değillerdi. Fakat Krallık Döneminden itibaren Roma'nın içinde bulunduğu savaşların bazılarında kadınların etkilerini görmekteyiz. Sabin kadınlarının savaş alanına girip yaptıkları konuşmalarla iki taraf arasındaki savaş durumuna son verilmişti.¹⁷³

Lucretia adında bir kadına kralın oğlu tarafından tecavüz edilmesi ve ardından yaşanan ayaklanma ile Roma'da krallık yönetimi sona erdi ve cumhuriyet yönetimine geçildi. Romalı bir kadının tecavüze uğraması sonucu suçun mağduru olmasına rağmen utanç duyması ve kendini öldürmesi erdemli ve ahlaklı bir davranış biçimi olarak kaynaklara geçti.¹⁷⁴ Kentten kovulan kralla yapılan savaşlar ve yeni yönetim biçiminin düzenlenme süreci ise kaynaklarda daha fazla yer aldı.

Cumhuriyet Döneminde de yapılan savaşlarda etkin rol oynayan kadın örneklerine rastlamaktayız. Kentten kovulan krallın Clusium kentinin kralına sığınması ve Roma'ya karşı yapılan savaşta Cloelia adında genç bir kadının cesaret örneği anlatırken "erkeklerle yaraşır bir hareket" olarak aktarılmış ve Cloelia'nın evlenmemiş hatta bakire olmasına dikkat çekilmişti.¹⁷⁵ İÖ 488 yılında Volsklarla anlaşılan Romalı sürgün komutan Gaius Marcius Coriolanus'un ikna edilmesi çabalarında kadınlar ön planda oldu. Romalı kadınlar kendi aralarında birleşmiş ve isteklerini Valeri aracılığıyla dile getirmiş, sonra da Coriolanus'un savaş durumuna son vermesi için annesi ve karısından yardım talep etmişlerdi. Coriolanus'un annesi Veturia'nın bu olayda vurgulanan tarafı, çocuğunu tek başına büyütmüş olması ve oğlunun savaşı bitirmesi için harekete geçmiş olmasıdır. Karısı Volumnia da Coriolanus şehri terkettikten sonra hala kayınvalidesiyle kalıp onla beraber bir hayat sürdürmeye devam etmesi övgü konusu olmuştu.

¹⁷³ Plut. *Num.* 19.

¹⁷⁴ Liv. I. 58.

¹⁷⁵ Liv. II. 13; Dion. Hal. V. 34. 3.

II.3.2. Ekonomik ve Toplumsal Yaptırımlarda Kadınlar

Savaşlarda kadınlardan beklenen bir diğer özellik ise ekonomik fedakarlıklar yapmalarıydı. Bu beklentiler çoğu zaman senato kararlarıyla yaptırım haline de geldi. Savaş masraflarını karşılamak için Roma halkından kadın ve erkek farketmeksizin ekonomik anlamda katkı sağlamaları istenildiği gibi sadece kadınlara özel uygulamalar da vardı. Özellikle Oppius Yasası'nın eşitliğe aykırı bir şekilde sadece kadınlara uygulanması Roma siyasetinde tartışmalara yol açtı, kadınların sokaklarda hak aramalarının geleneklere ters düşmesi sebebiyle sert eleştiriler aldı.

Kadınlar bu yaptırımlarla sadece ekonomik anlamda değil psikolojik anlamda da karşı karşıya kaldı. Yakınlarının çoğunu savaşlarda kaybeden kadınların dini festivallere ne zaman katılıp katılamayacağı yas süresinin senato tarafından belirlenmesi ile kısıtlandı. Hannibal'a esir düşen akrabalarını geri istemek için meydanlarda toplanan kadınların bu hareketi, erkeklerle birlikte alışılmadık şekilde halka açık bir yerde bulunmaması gerektiği üzerinden eleştirildi.¹⁷⁶

Cumhuriyet'in son yıllarında, Caesar'ın öldürülmesinin ardından katillerinin bulunması adına yapılan soruşturmada suçlu bulunanlar cezalandırılmış ve varlıkları da hazineye aktarılmıştı. Fakat bu yeterli gelmemiş olacak ki Romalı zengin kadınların mal varlıklarına ihtiyaç duyulmuştu. Hortensia önderliğinde birleşen kadınların haklarını aramadaki çabaları değerlendirilirken vurgulanan taraf yine kadınların erkeklerin bulunduğu bir ortamda rahatça toplanmaları, hatta erkekler sessizken kadınların konuşmaya cesaret etmeleriydi. Sadece kadınlar için uygulanan yaptırım için sadece kadınların karşı çıkıp hak aramaları, Romalı devlet yöneticelerinin nazarında kadınlara yakışmayan ve ahlak dışı bir davranıştı.¹⁷⁷

Romalı kadınların özellikle ekonomik olarak kısıtlanması, ekonomik özgürlük ile kadının özgürleşebilmesi arasındaki bağın en ciddi kanıtıdır. Romalı kadınlar ticari ve ekonomik hayatta modern toplumlara göre daha az aktiflerdi. Özellikle İmparatorluk

¹⁷⁶ Liv. XXII. 55-57.

¹⁷⁷ App. IV.33,34

Dönemi'nde ticari hayatta daha aktif olan kadınların yaptıkları meslekler arasında daha çok kadınlara yönelik terzilik, dokumacılık hatta pazarcılık gibi meslekler vardı.¹⁷⁸ Tıp mesleğinde ise diğer mesleklere nazaran kadınların üstünlüğü hakimdi.Özellikle kadın hastalıklarında ve doğumda etkin rolleri olan ebeler, iyi eğitim almış ve tecrübeli kadınlardan oluşmaktaydı. Köle, azatlı ya da özgür kadın farketmeksizin kadınlar ebelik mesleğini yapmaktaydı.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Adcock 1945: 9.

¹⁷⁹ Jackson 1995: 92.

Sonuç

Roma'nın, cumhuriyet yönetimini kapsayan döneminde kadınlar; siyasi, sosyal, dini ve toplumsal yaşantıda etkin durumdalar. Kadınların, tarihi kaynaklarda yer alıp almadığı ya da ne kadar ve hangi özelliklerle kaynaklarda isimlerinin geçtiği, dönemin kültürel ve yazınsal anlamda etkili olan erkeklerin tercihin ve kişisel görüşlerine göre değişmişti. Günümüzde hangi dönemi kapsarsa kapsasın geçmişe dair bilgi edinmemizi sağlayan kültürel birikim ve bilimsel araştırmalar, Roma döneminde de gelecek nesillere bilgi aktarımı ve ortak tarih bilinci oluşturmak amacıyla eserler yazılmasına yol açmıştır. Yazarları çoğunlukla erkek olan bu eserlerde, olaylar ve kişiler yazarın şahsi fikirleri ve dünya görüşleri kapsamında değerlendirilmiştir. Toplumların kültürel hafızalarını ve dünya görüşlerini anlamamızda etkili olan dil sayesinde patriyarkal düzen içinde yaşayan kadınların tarihini de anlayabilmekteyiz. Roma Cumhuriyet Döneminde yaşayan kadınlara eğitim ve kültürel anlamda eşit şartlar sağlanmamıştır. Bu yüzden kendi tarihlerini, kendi bakış açılarıyla anlatma ve nesillere aktarma şansı da bulamamışlardır.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arası eşitsizlik konuları kapsamında kadınların savaşlarda, savaş sonrası mevcut politik düzende dini ve toplumsal hayatlardaki rolleri ve etkileri, kaynaklara yansıtıldığı kadar değerlendirilmiştir.

Toplum tarafından kadına verilen roller, kadının o rollere uygun davranışlar sergilemesiyle iffetli, namuslu, ahlaklı olarak toplumda kabul görmesi eğer rollerin aksi bir davranış sergilerse de tam tersi olan cinsiyetçi söylemlerle toplumdan dışlanması, erkeklerin koydukları hukuk kuralları ile ölümle bile sonuçlanan cezalar alması mümkündü. Nasıl evlenileceği ve kaç yaşında evleneceği nasıl iyi bir eş ve anne olunacağı çokça tartışılırken erkeklerin nasıl bir koca olması gerektiği aynı şekilde tartışılmamıştır. Savaşlarda alınan mağlubiyetler bile çoğu zaman bir kadının iffetsiz davranışlar sergilemesine bağlanmış bu sebeple kadınlar cezalandırılıp, öldürülmüştür.

Cumhuriyet Döneminde, Kartaca Savaşları sonrasında ekonomik dengelerin değişmesi ile kadınlar biraz daha özgürleşmiş fakat bu özgürleşme erkek devlet adamları tarafından yozlaşma ve ahlaki çöküş olarak nitelendirilmiştir. Kadınların nasıl

vatandaş olmaları gerektiği ya da kamusal alanlarda nasıl davranmaları gerektiği, hangi kıyafetleri giyip hangi takıları takmaları hatta saç stillerine dair yapılan eleştiriler siyasi gücün de kullanılması ile hukuken ve yasal olarak yaptırımlara yol açmıştır.

Kadınlardan, övgü ile söz edilmelerini sağlayan özellikler ve davranışlar genel itibarı ile şöyledir: iffetli ve erdemli olmaları, bekaretlerini korumaları, ev işlerini eksiksiz yerine getirmeleri, çocuklarını iyi şekilde yetiştirmeleri, kocalarına sadakatle bağlı kalmaları hatta kocalarının ihanetlerine ses çıkarmamaları. Ayrıca evliliklerini geleneklere uygun olarak sürdürmeleri, kocalarının ölümleri ve boşanmalar sonrası tekrar evlenmeleri ya da hayatlarının geri kalan kısmında ikinci bir evlilik yapmamaları, döneme göre değişkenlik göstererek, erdemli bir davranış olarak sunulmuştur. Kadınların savaş durumlarında, erkeklerin alışık olmadıkları şekilde, kahramanlık göstermeleri de kadınların bu kahramanlıkları "erkeklere özgü, erkeklere uygun, kadınlardan beklenmeyecek bir hareket" olarak da aktarılmıştır. Ayrıca kadının mağduru olduğu bir tecavüz olayında bile, tecavüz suçunun çirkinliğinden çok, kadının kendini öldürmesinden ve bu intiharın ne kadar erdemli bir davranış olduğundan bahsedilmiştir.

Kadınların eleştiri aldığı davranışlar da yine erkekler tarafından belirlenmiştir. Erkeklerin eşlerine karşı sadakatsizliği, kötü bir davranış olarak gösterilmezken; kadınların eşlerini aldatmaları zina ve ahlaksızlık olarak nitelendirilmiştir. Kadınların bekaretlerini koruyamamaları, özellikle Vesta rahibelerinin, ölümle cezalandırılmıştır. Kadınların dış görünüşlerinin nasıl olması gerektiği bile, erkekler tarafından kurallara bağlanmış, kadınların taktığı takılar ya da saç stilleri yeri gelmiş yozlaşmanın bir işareti olarak aktarılmıştır. Kadınlara yöneltilen en etkili eleştiriler ise, Oppius Yasası'nda gördüğümüz gibi, hak arayış süreçlerinde yönetilmiştir. Kadınların, erkeklerin olduğu kamusal alanda, erkeklerle yan yana durmaları ve konuşmaları bile sorgulanmış ve bunları yapmaları en büyük ahlaksızlık olarak görülmüştür.

Günümüzde toplumsal cinsiyet çalışmalarının artmasıyla, modern toplumlarda kadının konumu tartışılmaya başlanmıştır. Kadın, çeşitli alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların konusu haline gelmiştir. Kadının, günümüzdeki konumu ya da toplumsal

cinsiyet eşitliği bağlamında yaşadığı sıkıntılar, kendi tarihinden bağımsız olarak değerlendirilemez. İnsanlığın var oluşundan itibaren, varlığını kanıtlamaya çalışan kadının tarihi de insanlık tarihinden bağımsız değildir. Bu alışmada; Roma Cumhuriyet Döneminde varolan kadının, antik kaynaklar ve modern kaynaklar incelenerek , nasıl algılandığı ve hangi durumlarda tarihi kaynaklara geçtiği araştırılmıştır.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Appianus, kullanılan metin: Appian. *Roman History, Volume IV: The Civil Wars, Books 3.27-5*. Translated by Horace White. Loeb Classical Library 5. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1913.

Cassius Dio, kullanılan metin: Dio Cassius. *Roman History, Volume II: Books 12-35*. Translated by Earnest Cary, Herbert B. Foster. Loeb Classical Library 37. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.

Cato, kullanılan metin: Cato, Varro. *On Agriculture*. Translated by W. D. Hooper, Harrison Boyd Ash. Loeb Classical Library 283. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

Catullus, kullanılan metin: Catullus, *Bütün Şiirleri* (çev. Erdal Alovera-Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002.

Cicero, kullanılan metin: Cicero. *Letters to Atticus, Volume I*. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 7. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.

Gaius, kullanılan metin: Gaius, *Institutiones or Institutes of Roman Law*, Translated by M.A. Edward Poste, Oxford, 1904.

Halikarnassoslu Dionysios, kullanılan metin: Dionysius of Halicarnassus. *Roman Antiquities*, (with an English translation by Earnest Cary), Loeb Classical Library, Cambridge 1937,1939, 1940, 1945, 1950.

Livius, kullanılan metin: Livy. *History of Rome* (vols. I-V: with an English translation by B. O. Foster, vol. VIII: with an English translation by F. G. Moore, vols. IX-XI: with an English translation by J.C. Yardley, vol. XII: with an English translation by E. T. Sage) Loeb Classical Library. Cambridge, 1919-

Livius, kullanılan metin: Livy, *Summaries. Fragments* (with an English translation by Alfred C. Schlesinger), Loeb Classical Library, Cambridge 1959.

Lucilius, kullanılan metin: *Remains of Old Latin*, Volume III: Lucilius. *The Twelve Tables*. (with an English translation by E. H. Warmington) Loeb Classical Library, Cambridge 1938.

Plutarkhos, kullanılan metin: Plutarch. *Lives* (with an English translation by B. Perrin) Loeb Classical Library, Cambridge 1914-

Plutarkhos, *Gracchus Kardeşler* (çev. Sema Sandalcı), Belge Yayınları, İstanbul 2001.

Plutarkhos, kullanılan metin: Plutarch. *Moralia*, (with an English translation by F. C. Babbitt) Loeb Classical Library, Cambridge 1936.

Polybius, kullanılan metin: Polybius. *The Histories* (with an English translation by W. R. Paton) Loeb Classical Library, Cambridge 2012.

Suetonius, kullanılan metin: Suetonius. *Lives of the Caesars* (with an English translation by J. C. Rolfe) Loeb Classical Library, Cambridge 1914.

Suetonius, *Oniki Caesarın Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk), TTK Yayınları Ankara 2008

Modern Kaynaklar

Adcock 1945

F.E. Adcock, "Women in Roman Life and Letters", *Greece and Rome*, 14/40, 1-11.

Akşit 1985

O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, İ.Ü.E.F.Y., İstanbul.

Bauman 2003

R.A. Bauman, *Women and Politics in Ancient Rome*, Routledge, London.

Caldwell 2015

L. Caldwell, *Roman Girlhood and the Fashioning of Femininity*, Cambridge.

Clark 1981

G. Clark, "Roman Women", *Greece and Rome*, 28/2 (1981), 193-212.

Coşkun Abuagla 2017

A. Coşkun Abuagla, "Antik Kaynaklar Işığında Megalesia Festivali", *Phaselis* III (2017), 271-280.

Culham 2006

P. Culham, "Woman in the Roman Republic", *The Cambridge Companion to the Roman Republic*, Edt. by. Harriet I. Flower, Cambridge.

Çapar 1978

Ö. Çapar, "Roma Tarihinde Magna Mater (Kybele) Tapınımı", *A.Ü.D.T.C. Fak. Dergisi* 29/1-4 (1978), 167-190.

Demircioğlu 1998

H. Demircioğlu, *Roma Tarihi I. Cilt Cumhuriyet*, TTK Basımevi, Ankara.

Dürüşken 2011

Ç. Dürüşken, *Antik Çağda Yaşamın ve Ölümün Bilinmezliğine Yolculuk Roma Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Erhat 2011

A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Gönenç 2003

F.İ. Gönenç, "Roma Hukukunda Boşanma (Divortium)", *A.Ü.E.H.F.D.* 7/1-2, 645-654.

Gönenç 2010

F.İ. Gönenç, *Roma Hukukunda Kadın*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Grubbs 2002

J.E. Grubbs, *Woman and The Law in the Roman Empire*, Routledge, London.

Hölkeskamp 2006

K.J. Hölkeskamp, " Under Roman Roofs: Family, House and Household", *The Cambridge Companion to The Roman Republic*, Edt. by. Harriet I. Flower, Cambridge.

Jackson 1995

R. Jackson, *Doctors and Diseases in the Roman Empire (Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar* çev. Şenol Mumcu), Homer Yayınları, İstanbul.

Kaçar 2008-2009

T. Kaçar, "Gesta Republicae Romanae: Klasik Roma'da Cumhuriyet'in Tarihi" *Doğu Batı*, 47 (2008-2009), 17-20.

Kalaycıoğulları 2017

S.G. Kalaycıoğulları, *Klasik Dönem Yazarlarında Roma Kadınının Tasviri*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kaya 2016

M.A. Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

Koschaker-Ayiter 1977

P. Koschaker-K. Ayiter, *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, A.Ü.H.F.Y., Ankara.

MacLahlan 2013

B. MacLahlan, *Women in Ancient Rome: A Sourcebook*, Bloomsbury.

Pomeroy 1995

S.B. Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in Classical Antiquity*, Schocken Books, New York.

Riggsby 2010

A.M. Riggsby, *Roman Law and Legal World of The Romans*, Cambridge.

Roller 2004

M.B. Roller, "Exemplarity in Roman Culture: The Cases of Horatius Cocles and Cloelia", *CPh*, 99/1, (2004), 1-56.

Schultz 2006

C.E. Schultz, *Women's Religious Activity in the Roman Republic*, Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press.

Stone 2015

A. Stone, *Feminist Felsefeye Giriş* (çev. Yonca Cingöz- Bilge Tanrısever), Otonom Yayıncılık, 2015

Tahan Orhan 2018

D. Tahan Orhan, *Roma Hukukunda Manus Kurumu*, On İki Levha Yayıncılık, Ankara.

Tamer 1999

D. Tamer, " Roma Hukukunda Kadının Mirasçılığı", *İ.Ü.H.F.M.* 57/1-2 (1999), 225-240.

Tamer 2007

D. Tamer, "Lex Oppia and Sumptuariae Leges", *Annales de la Faculte Droit d'Istanbul*, 39/56 (2007), 121-128

Umur 1974

Z. Umur, *Roma Hukuku, Tarihi Giriş-Kaynaklar-Umumi Mefhumlar-Hakların Himayesi*, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul.

Umur 1983

Z. Umur, *Roma Hukuku Lügati*, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul.

